

Rīgas Stradiņa universitāte
Juridiskā fakultāte
Profesionālā maģistra studiju programma
"Tiesību zinātne"

MAĢISTRA DARBS

**VALSTS VALODAS LIKUMS: PIEMĒROŠANAS
PROBLEMĀTIKA UN RISINĀJUMI**

Darba autors:
Ernests Grietens
Studenta apliecības Nr. 19-015244

Darba vadītājs:
Prof. Dr. iur. Uldis Ķinis
RSU Juridiskā fakultāte

Rīga 2023

Anotācija

Maģistra darba "Valsts valodas likums: piemērošanas problemātika un risinājumi" mērķis ir izpētīt Valsts valodas likumā ietverto tiesisko regulējumu, izzinot ar tā piemērošanu saistītās problēmas, kā arī piedāvāt atbilstošus risinājumus, kas ne tikvien veidotu skaidrāku izpratni par likumā ietvertajām prasībām, bet arī risinātu pastāvošās juridiskās nepilnības.

Pēdējo gadu laikā veikti vairāki grozījumi dažādu jomu normatīvajos aktos ar mērķi stiprināt latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas pozīcijas un sekmēt integrāciju, kas pirmšķietami liecina par Valsts valodas likumā ietvertā tiesiskā regulējuma nepietiekamību šo mērķu sasniegšanai. Vienlaikus ir palielinājusies Latvijas iedzīvotāju vēlme aizsargāt savas tiesības ikdienā lietot valsts valodu.

Maģistra darba ietvaros pētīti valsts valodas aizsardzības tiesiskie aspekti, Valsts valodas likuma ģenēze un tiesiskais ietvars, identificējot tā piemērošanas tvērumu un skaidrojot būtiskākos jēdzienus. Darba gaitā identificētas ar Valsts valodas likuma prasību piemērošanu saistītās problēmas, analizējot prasības dažādās likuma darbības jomās. Pētījuma rezultātā autors secina, ka valsts valoda ir būtisks nacionālās kultūras un identitātes elements, bez kura aizsardzības nodrošināšanas nav iedomājama valsts pastāvēšana. Valodas pastāvēšanas priekšnoteikums ir valodas lietotāju atbildība. Valsts valodas likumā ietvertais tiesiskais regulējums skar plašu jautājumu loku, tomēr izvirza tiešas prasības vien dažās darbības jomās, uz kurām attiecināmo prasību robežas nosakāmas pēc darbības sfēras – publiskās, privātās vai tās, kurā valsts neiejaucas, nodrošinot Latvijas Republikas Satversmē garantētās cilvēka pamattiesības.

Maģistra darbs sastāv no trīs nodaļām un tā kopējais apjoms ir 94 lappuses.

Atslēgas vārdi: Satversme, latviešu valoda, valsts valoda, nacionālā identitāte, lingvistiskā attieksme, likumīgas sabiedriskās intereses.

Abstract

The purpose of the Master's thesis "Official Language Law: Problems of Application and Solutions" is to study the legal framework of the Official Language Law, to identify the problems associated with its application, as well as to propose appropriate solutions that would not only create a clearer understanding of the requirements contained in the law, but also address the existing legal deficiencies.

In recent years, several amendments have been made to regulatory acts in various fields with the aim of strengthening the position of the Latvian language as the only official language and promoting integration, which apparently indicates the insufficiency of the legal framework contained in the Official Language Law to achieve these aims. At the same time, the desire of Latvian residents to protect their right to use the official language on a daily basis has increased.

The Master's thesis examines the legal aspects of the protection of the official language, the genesis and legal framework of the Official Language Law, by identifying the scope of its application and explaining the key concepts. In the course of the work, the problems related to the application of the requirements of the Official Language Law were identified by analyzing the requirements in various areas of the law. The author concludes that the national language is an essential element of national culture and identity, without the protection of which the existence of the state is impossible. The existence of a language is conditioned by the responsibility of its users. The legal framework of the Official Language Law covers a wide range of issues, however, it imposes direct requirements in only a few areas of activity, the limits of which are determined by the sphere of activity – public, private or in which the state does not interfere, ensuring fundamental human rights guaranteed by the Constitution of the Republic of Latvia.

The Master's thesis consists of three chapters and totals 94 pages.

Key words: constitution, Latvian language, official language, national identity, linguistic attitude, legitimate public interests.

SATURS

Anotācija.....	2
Abstract.....	3
Ievads.....	5
1. Valsts valodas aizsardzības tiesiskie aspekti.....	9
1.1. Valsts valodas nostiprinājums Satversmē.....	11
1.2. Valsts valoda kā saliedētas sabiedrības pamats.....	15
1.3. Lingvistiskās attieksmes nozīme.....	19
2. Valsts valodas likuma ģenēze un tiesiskais ietvars.....	23
2.1. Likuma pieņemšanas procesa aspekti.....	25
2.2. Mērķi, darbības jomas un piemērošanas tvērums.....	30
2.3. Tiesību subjekti.....	36
2.4. Svešvaloda.....	39
3. Valsts valodas likuma piemērošanas problemātika.....	47
3.1. Likumīgas sabiedriskās intereses – Baltijas valstu valsts valodas likumu salīdzinājums.....	47
3.2. Valsts valodas lietošana profesionālo un amata pienākumu veikšanai.....	51
3.2.1. Pienākums lietot valsts valodu.....	54
3.2.2. Valodu lietošana darba vidē.....	56
3.2.3. Iniciatīva par valsts valodas statusa nodrošināšanu.....	59
3.3. Valodu lietošana publiskā informācijā.....	62
3.3.1. Publiskas personas sniegta informācija.....	62
3.3.2. Privātpersonu sniegta informācija.....	64
3.3.3. Privātpersonu publiskas informācijas sniegšanas kārtība.....	68
3.4. Valodu lietošana lietvedībā un dokumentos.....	70
3.4.1. Publiskas personas lietvedība un dokumenti.....	70
3.4.2. Valodu lietojums līgumos.....	73
3.5. Preču marķējums.....	74
Nobeigums.....	78
Izmantoto avotu un bibliogrāfijas saraksts.....	81

Ievads

Valsts konstitutīvos elementus jeb starptautiski tiesisko pamatu klasiski veido tās teritorija, tauta un valsts vara, tomēr ikvienai valstij piemīt arī sava specifiska valststiesiska identitāte, kurā ietverti ģeogrāfiski, vēsturiski, nacionālās kultūras, politiski un citi elementi, kas raksturo tieši konkrēto valsti un nošķir to no citām.¹ Viens no šādiem būtiskiem elementiem, kas piešķir valstij specifisku un pastāvēšanas jēgu, ir valoda.

Latvijas Republikas Satversmes² (turpmāk arī – Satversme) 4. panta pirmais teikums noteic, ka valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda. Tādējādi latviešu valodai kā vienīgajai valsts valodai noteikts konstitucionāls rangs, kas paredz tai nodrošināt visaugstāko aizsardzības līmeni. Latviešu valodas saglabāšanu, aizsardzību un attīstību nodrošina Valsts valodas likums³ – viens no retajiem likumiem, kurš kopš tā pieņemšanas 1999. gada 9. decembrī nav grozīts ne reizi.

Valsts valodas likumā ietverta prasību piemērošana un ar to saistītā problemātika nav plaši pētīts temats Latvijas tiesību zinātnē. Ar likumā ietvertu prasību piemērošanu autors šī maģistra darba ietvaros saprot tās Valsts valodas likumā ietvertās tiesību normas, par kuru neievērošanu likumdevējs paredzējis atbilstošu juridiskās atbildības līdzekli – administratīvo sodu – un kuru piemērošana ir statistiski⁴ biežākā. Tiesību normu skaidrība un izpratne par to piemērošanu ir tieši saistīta ar amatpersonu pierādīšanas pienākumu un pierādīšanas standartu no vienas puses, no otras – nevainīguma prezumpcijas principu un personas Satversmes 92. pantā garantētajām tiesībām uz aizstāvību, proti, tiesībām zināt, kāda pārkāpuma izdarīšanā to tur aizdomās, un izvēlēties savu aizstāvības pozīciju.

Maģistra darba temata izvēles aktualitāti pamato pēdējo gadu laikā plaši veiktie grozījumi dažādu jomu normatīvajos aktos ar mērķi stiprināt latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas pozīcijas un sekmēt integrāciju⁵, kā arī pastiprinātā Latvijas iedzīvotāju vēlme aizsargāt savas

¹ Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 56.-60.lpp.

² Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Vēstnesis, 43, 01.07.1993.

³ Valsts valodas likums. Latvijas Vēstnesis, 428/433, 21.12.1999.

⁴ Sk. Valsts valodas centra Valodas kontroles departamenta statistikas datus par 2020.-2022. gadu. Pieejams: <https://www.vvc.gov.lv/lv/jaunums/valodas-kontroles-departamenta-statistikas-dati> [aplūkots 06.11.2023.].

⁵ Šeit, pirmkārt, jānorāda uz grozījumiem Izglītības likumā un Vispārējās izglītības likumā, kas paredz pāreju uz mācībām tikai latviešu valodā trīs gadu laikā, tostarp pilnveido regulējumu par izglītības iestādes vadītāja un pedagogu valsts valodas prasmi un lietojumu. Skat. 2022. gada 29. septembra likumu "Grozījumi Izglītības likumā" (Latvijas Vēstnesis, 197, 11.10.2022.) un 2022. gada 29. septembra likumu "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" (Latvijas Vēstnesis, 197, 11.10.2022.).

Otrkārt, termiņuzturēšanās atļauju pagarināšanas kārtības maiņa Krievijas un Baltkrievijas pilsoņiem. Skat. 2022. gada 22. septembra likumu "Grozījumi Imigrācijas likumā" (Latvijas Vēstnesis, 185A, 23.09.2022.) un 2023. gada 14. septembra likumu "Grozījumi Imigrācijas likumā" (Latvijas Vēstnesis, 180A, 18.09.2023.).

tiesības ikdienā lietot valsts valodu⁶. Jāsaprot, ka likumdevēja rīcību patlaban lielā mērā ietekmē Krievijas Federācijas (turpmāk – Krievija) kopš 2022. gada 24. februāra īstenotā militārā agresija Ukrainā, tomēr ievirze valsts valodas politikas maiņai tika iekļauta jau Ministru kabineta rīkojumā Nr. 601 "Par Valsts valodas politikas pamatnostādņem 2021.-2027. gadam"⁷, kā arī Valsts prezidenta paziņojumā Nr. 8 "Par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanu"⁸. Iepriekš norādītie mērķi – valsts valodas pozīciju stiprināšana un integrācijas sekmēšana – ir ietverti Valsts valodas likuma 1. pantā, tādējādi varētu izvirzīt hipotēzi, ka likumā ietvertais tiesiskais regulējums nav bijis pietiekams šo mērķu sasniegšanai. Tādēļ nepieciešams veikt tā izvērtējumu.

Autors norāda, ka kopš 2021. gada 1. februāra veic juriskonsulta amata pienākumus Valsts valodas centrā, kas atbilstoši Valsts valodas likuma 26. panta pirmajai daļai pārrauga tā ievērošanu Latvijas Republikā, tomēr darbā netiek sniegts iestādes oficiālais viedoklis. Maģistra darbā minēto gadījumu piemēri ir gan īsti, gan hipotētiski. Savukārt darbā paustās domas ir autora pieredzes un pārdomu mijiedarbības rezultāts.

Lai izvairītos no pārlielas kazuistikas, aplūkojot dažādus ar tiesiskā regulējuma valsts valodas lietošanas jomā piemērošanu saistītus problēmjautājumus, autors vērsīs īpašu uzmanību regulējuma saistībai ar tām prasībām, kas izriet no Latvijas konstitucionālās identitātes jeb neaizskaramā kodola. Autora ieskatā, faktiskās realitātes pretnostatījums tiesiskajai ir būtisks, lai izvērtētu, vai tiesiskie līdzekļi, kas izraudzīti latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas un tādējādi arī Latvijas valstiskuma nodrošināšanai, ir pietiekami, efektīvi un skaidri.

Maģistra darba **mērķis** ir izpētīt Valsts valodas likumā ietverto tiesisko regulējumu, izzinot ar tā piemērošanu saistītās problēmas, kā arī piedāvāt atbilstošus risinājumus, kas ne tikvien veidotu skaidrāku izpratni par likumā ietvertajām prasībām, bet arī risinātu pastāvošās juridiskās nepilnības.

Tāpat jāmin grozījumus Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā, kas noteic valsts valodas lietojumu priekšvēlēšanu aģitācijā. Skat. 2023. gada 22. jūnija likumu "Grozījumi Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā". Latvijas Vēstnesis, 128, 05.07.2023. Patlaban aktuāls ir jautājums par sabiedriskā medija saturu tikai valsts valodā no 2026. gada. Skat. Saeimas 2023. gada 28. septembra paziņojuma "Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu" 7. punktu. Latvijas Vēstnesis, 189, 29.09.2023.

⁶ Skat., piem., 10326 Latvijas pilsoņu kolektīvo iesniegumu "Valsts valodas statusa nodrošināšana". Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2023. gada 3. oktobra sēdes darba kārtība. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/D53415FE0E3E7704C2258A3700384E7A?OpenDocument&prevCat=14Izgl%C4%ABt%C4%ABbas,%20kult%C5%ABras%20un%20zin%C4%81tnes%20komisija> [aplūkots 16.10.2023.].

⁷ Ministru kabineta 2021. gada 25. augusta rīkojums Nr. 601 "Par Valsts valodas politikas pamatnostādņem 2021.-2027. gadam". Latvijas Vēstnesis, 166, 30.08.2021.

⁸ Valsts prezidenta 2021. gada 26. aprīļa paziņojums Nr. 8 "Par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanu". Latvijas Vēstnesis, 79A, 26.04.2021.

Maģistra darba mērķa sasniegšanai izvirzīti vairāki **uzdevumi**:

- 1) identificēt valsts valodas aizsardzības tiesiskos aspektus, konstatēt tās aizsardzības konstitucionālo pamatu;
- 2) izpētīt Valsts valodas likuma ģenēzi un tiesisko ietvaru, identificējot tā piemērošanas tvērumu un skaidrojot būtiskākos jēdzienus;
- 3) identificēt ar Valsts valodas likuma prasību piemērošanu saistītās problēmas, analizējot prasības dažādās likuma darbības jomās.

Maģistra darba izpētes **objekts** – Valsts valodas likumā ietvertās prasības, par kuru neievērošanu paredzēta administratīvā atbildība.

Maģistra darba **priekšmets** – problēmas, kas saistītas ar Valsts valodas likumā ietverto prasību piemērošanu.

Maģistra darba **pētījuma jautājumi**:

- 1) kādi galvenie principi izriet no latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas konstitucionālā statusa?
- 2) kādos veidos Valsts valodas likumā ietvertās prasības nodrošina latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas aizsardzību?
- 3) kādas ir iespējamās tiesiskā regulējuma valsts valodas lietošanas jomā pilnveides iespējas?

Maģistra darba uzdevumu izpildei, kā arī izvirzītā mērķa sasniegšanai izmantotas juridiskajā zinātnē ierastās **pētījuma metodes**: analītiskā un sintēzes, induktīvā un deduktīvā, salīdzinošā, kā arī socioloģiskā metode.

Analītiskā un sintēzes metodes pielietotas, lai identificētu valsts valodas tiesiskos aspektus, konstatējot tās aizsardzības konstitucionālo pamatu, sintezētu kopsakarības, formulētu un konstatētu problēmas gan pētot ar valsts valodas lietošanas aizsardzību saistītos tiesību aktus, likumprojektu anotācijas un politikas plānošanas dokumentus, gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas, Latvijas tiesu praksi, kā arī citus tiesību un informācijas avotus.

Zinātniskās indukcijas metode pielietota, lai no atsevišķiem faktiem veidotu vispārīgus atzinumus un noteiktu sakarības, dedukcijas metode – lai loģiski sistematizētu un izdarītu secinājumus par izpētes rezultātiem.

Salīdzinošā metode izmantota, veicot Valsts valodas likumā ietvertā tiesiskā regulējuma salīdzinājumu ar iepriekšējiem valsts valodas lietošanas jomu regulējošiem normatīvajiem aktiem Latvijā, kā arī pārējo Baltijas valstu (Lietuvas un Igaunijas) valodas likumiem.

Ņemot vērā valodu konkurences un sarežģītas ģeopolitiskās situācijas apstākļus, konkrētās pētniecības pamatos piemērota arī speciālā juridiskās izziņas metode – socioloģiskā

metode, – pētot un vērtējot tiesību normas kopsakarā ar sabiedrības, zinātnes un kultūras attīstības aspektiem.

Maģistra darba izstrādē izmantotas šādas tiesību normu **interpretācijas metodes**: gramatiskā metode – lai atklātu tiesību normu saturu un jēgu no valodnieciskā viedokļa; sistēmiskā metode – lai izprastu Valsts valodas likumā ietverto tiesību normu savstarpējo sasaisti un mijiedarbību ar tiesisko regulējumu Latvijas tiesību sistēmā; vēsturiskā metode – lai noskaidrotu Valsts valodas likumā ietverto tiesību normu jēgu to rašanās un priekšvēstures kontekstā; teleoloģiskā metode – lai noskaidrotu Valsts valodas likumā ietverto tiesību normu jēgu atbilstoši to mērķim.

Maģistra darbs **strukturēts** trīs nodaļās ar apakšnodaļām. Pirmajā nodaļā identificēti valsts valodas aizsardzības tiesiskie aspekti, konstatēts tās aizsardzības konstitucionālais pamats, kā arī iezīmēta lingvistiskās attieksmes nozīme tās aizsardzības nodrošināšanā. Otrajā nodaļā pētīta Valsts valodas likuma pieņemšanas ģenēze un tiesiskais ietvars, identificējot tā darbības jomas un piemērošanas tvērumu, tostarp skaidrojot būtiskākos Valsts valodas likumā lietotos jēdzienus. Trešajā nodaļā identificētas ar Valsts valodas likuma prasību piemērošanu saistītās problēmas un sniegti priekšlikumi tiesiskā regulējuma valsts valodas lietošanas jomā pilnveidošanai. Maģistra darba nobeigumā izdarīti no darba pamatdaļā veiktās analīzes izrietoši secinājumi, kā arī sniegti priekšlikumi.

Maģistra darba **teorētiskā bāze** sastāv no zinātniskās literatūras konstitucionālo tiesību jomā, administratīvo pārkāpumu tiesībās, administratīvajās tiesībās un tiesību teorijā. Analizēti zinātniskie raksti, tostarp arī sociolingvistikas jomā.

Maģistra darba normatīvi tiesisko bāzi veido ar valsts valodas lietošanas aizsardzību saistītie normatīvie akti, tostarp politikas plānošanas dokumenti, Latvijas Satversmes sapulces un Saeimas stenogrammas, oficiālās publikācijas laikrakstā "Latvijas Vēstnesis" u. c. tiesību un informācijas avoti.

Maģistra darba **empīrisko pamatu veido** Eiropas Cilvēktiesību tiesas, Satversmes tiesas un Augstākās tiesas spriedumos paustās atziņas, kā arī Valsts valodas centra prakse Valsts valodas likuma normu piemērošanā, kā arī administratīvo pārkāpumu tiesību jomā.

1. Valsts valodas aizsardzības tiesiskie aspekti

Ar jēdzienu "valsts valoda" tiek apzīmēta valoda, kas konkrētā valstī uzskatāma par galveno (valodu hierarhijā augstāko) un kurai šāds statuss noteikts valsts konstitūcijā vai citos normatīvajos aktos. Vienlaikus šajā jēdzienā ietvertas tādas pazīmes kā tradicionāls šīs valodas lietojums valsts teritorijā, tā ir iedzīvotāju vairākuma pirmā valoda, tā funkcionē visās sociolingvistiskajās funkcijās vai atrodas straujas funkciju ekspansijas procesā.⁹ Tiesības lietot noteiktu valodu valsts teritorijā veido arī tradīcija, tomēr pilnvērtīgai valodas aizsardzībai to nodrošina ar likuma spēku. Nacionālās valstīs par valsts valodu objektīvi kļūst tās pamatnācijas valoda.

Pirms Valsts valodas likumā ietvertā tiesiskā regulējuma aplūkošanas ir nepieciešams izprast valsts valodas aizsardzības konstitucionāli tiesiskos aspektus, tādēļ sākotnēji jānorāda, uz kādiem pamatiem ir dibināta Latvijas valsts. Latvijas Republikas Satversmes vēsturiskais ievads noteica: "Latvijas tauta savā brīvi vēlēta Satversmes sapulcē ir nolēmusi sev šādu valsts Satversmi."

Konstitūcijas iekšējās saskaņotības principa kontekstā, kas paredz konstitucionāli aizsargāto vērtību savstarpēju saskaņotību, jāņem vērā, ka, interpretējot Satversmi, jābalstās uz principu – konstitūcija nesatur tukšus formulējumus. Līdz ar to, ja Satversmē, jo īpaši ņemot vērā tās lakoniskumu, lietots kāds jēdziens, tad Satversmes sapulce šim jēdzienam piešķirusi noteiktu saturu, kurš ņemams vērā, iztulkojot attiecīgo Satversmes normu.¹⁰ No Latvijas Republikas Satversmes vēsturiskā ievada šī maģistra darba ietvaros ieskatam aplūkojams demokrātisko valststiesiskuma identitāti raksturojošais elements – "Latvijas tauta".

Jēdziens "Latvijas tauta" pirmo reizi lietots Satversmes sapulces 1920. gada 27. maija Deklarācijā par Latvijas valsti¹¹ – otrās pagaidu satversmes sastāvdaļā. Deklarācijas 2. pantā teikts: "Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai." Ja pirms tam satversmes varas (*pouvoir constituant*) nesēja bija Latvijas valsts dibinātāja – latviešu nācija, tad ar 1920. gada 27. maija Deklarāciju par Latvijas valsti par valsts nesēju valststiesiskā izpratnē kļūst Latvijas tauta.¹² Līdz ar to jau kopš Latvijas valsts dibināšanas Satversmē ir ietverts demokrātisko valstiskuma identitāti raksturojošs elements, kas vieno latviešu nāciju un vēsturisko mazākumtautību piederīgos, kā arī pārējos cittautiešus, lai kopīgi veidotu Latvijas tautu.

⁹ Druviete I., Kārklīņa A., Kusiņš G., Pastars E., Pleps J. Satversmes 4. pants. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 309.lpp.

¹⁰ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 44.-45.lpp.

¹¹ Likums "Deklarācija par Latvijas valsti". Valdības Vēstnesis, 118, 28.05.1920.

¹² Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 208.-212.punkts.

Augstākā tiesa savā judikatūrā ir noteikusi, ka Latvijas tautā ietilpst gan visi latviešu valstsnācijai piederīgie, gan Latvijas pilsoņi (neatkarīgi no tautības).¹³ Savukārt latviešu nācijai Latvija ir vienīgā vieta pasaulē, kur var tikt garantēta latviešu valodas un kultūras aizsardzība un attīstība.¹⁴ Tādējādi Latvijas tauta nevar pastāvēt bez tās galvenā elementa – latviešu nācijas, kas nosaka valsts nacionāli kulturālo identitāti, tostarp valsts valodu.

No tā izriet valsts īpašie pienākumi pret latviešu nāciju, kas pilnībā saskan ar Satversmes 114. pantā garantēto cieņu pret Latvijas mazākumtautībām un Satversmes 91. pantā garantēto pilsoņu individuālo vienlīdzību. Satversmes kodolā ietvertā Latvijas tautas valststiesiskā koncepcija prasa, lai juridiskajā Latvijas tautas jēdziena kodolā atrastos tieši latviešu nācija, kuras pašnoteikšanās ir pastāvīgs Latvijas valsts mērķis. Latvija tāpat kā jebkura valsts prasa, lai indivīds, kurš, iegūstot Latvijas pilsonību, vēlas kļūt par Latvijas tautas locekli, būtu integrēts viņa jaunajā kopienā, prastu valsts valodu un akceptētu Latvijas valsti un pamatvērtības. Tādējādi Latvijas tautas sastāvs laika tecējumā saglabā savu vēsturisko kontinuitāti un identitāti.¹⁵

Latvijas tautas koncepcijas valststiesiskuma dimensijas iezīmēšana valsts valodas kontekstā piedāvā skaidru ceļu karti valsts valodas jautājumu aplūkošanai. Kā redzams, jau kopš Latvijas valsts pirmsākumiem Latvijas tauta kā iekļaujošs sabiedrības kopums ir vienojusies par latviešu nācijas, tās valodas un kultūras pastāvēšanu un attīstību, no kā izriet Latvijas valsts pienākumi šo pasākumu nodrošināšanai. Diemžēl latviešu nācija un tās identitāte vēsturiski, piedzīvojot vairākus okupācijas režīmus, ir tikusi ievainota.

To būtiski ietekmēja padomju okupācijas režīma politika, kas bija vērsta uz latviešu nācijas identitātes un valstsgribas salaušanu, un tajā nozīmīga loma bija latviešu valodas pozīciju vājināšanai, piespiedu rusifikācijai un krievu valodas dominējošā statusa sekmēšanai. Šīs politikas rezultātā latviešu valodas zināšanas un lietojums bija ievērojami sarucis.¹⁶ Arī vairāk nekā trīsdesmit gadus pēc neatkarības atgūšanas novērojama nepieciešamība novērst padomju okupācijas sekas, jo sabiedrībā tās konkrētajā attīstības stadijā ievērojama Latvijas valstspiederīgo daļa nepārzina latviešu valodu pietiekamā līmenī, lai spētu pilnvērtīgi iekļauties sabiedrības dzīvē, komunicējot ar valsti un pārējiem sabiedrības locekļiem, vai izvēlas to nelielot.¹⁷

¹³ Sk. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014. gada 12. februāra sprieduma lietā Nr. SA-1/2014 27. punktu.

¹⁴ Sk. Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-04-0103 secinājumu daļas 3.2. apakšpunktu.

¹⁵ Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 295.-297. punkts.

¹⁶ Sk. Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-02-0106 secinājumu daļas 3. punktu.

¹⁷ Sk. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra sprieduma lietā Nr. 2020-33-01 34. punktu.

Valodas politikas pamatnostādnēs 2021.-2027. gadam norādīts, ka ir nepietiekama valodas vide latviešu valodas lietojumam – nenovēršamas padomju okupācijas sekas sabiedrības lingvistiskajā uzvedībā, tostarp krievu valodas nepamatota pieprasīšana darba ņēmējiem, kas rada lingvistisko diskrimināciju darba tirgū.¹⁸ Turklāt pastāvošais latviešu valodas un krievu valodas informācijas telpu nošķīrums neveicina sabiedrības saliedētību un demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzību.¹⁹

Autora ieskatā, patlaban arī Latvijā kopš Krievijas militārās agresijas aizsākšanas Ukrainā pastiprināti arvien aktualizējas jautājumi par nacionālo vērtību aizsardzību. Valsts valoda kā Latvijas tautas nacionālās identitātes pamats ir daļa no Latvijas valsts un kopš 2004. gada 1. maija arī Eiropas Savienības vērtībām. Līdz ar to Latvijas tautai kā Latvijas valsts suverēnās varas nesējam beidzot jāapzinās, ka nacionālo vērtību aizsardzība nav cīņa ar svešādo, bet gan rūpes un pārliecība par savām nacionālajām vērtībām, ko var nodrošināt vienīgi ar cieņu un izpratni pieņemot kultūru un valodu daudzveidību, vienlaikus stingri iestājoties par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu un tās lietojumu visās dzīves jomās.

Savukārt Latvijas valsts sarežģīts pienākums ir neradīt tiesiskus apstākļus, kas varētu mazināt valsts valodas lietošanas lomu un nozīmi. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka nepieciešamība aizsargāt valsts valodu un nostiprināt tās lietošanu ir cieši saistīta ar Latvijas valsts demokrātisko iekārtu.²⁰ Valsts valodas lietošanas jomas sašaurinājums valsts teritorijā uzskatāms arī par valsts demokrātiskās iekārtas apdraudējumu.²¹

Maģistra darba turpmākajās apakšnodaļās aplūkots valsts valodas nostiprinājums Latvijas valsts konstitūcijā, valsts valodas nozīme saliedētas sabiedrības veidošanā, kā arī, autora ieskatā, būtisks integrācijas šķērslis un Valsts valodas likuma piemērošanas stūrakmens – lingvistiskā attieksme.

1.1. Valsts valodas nostiprinājums Satversmē

Latvijas Republikas Satversme ir spēkā kopš 1922. gada 7. novembra, tomēr valsts valodas jautājums tajā pirmo reizi noregulēts tikai pagājušā gadsimta beigās. 1922. gada

¹⁸ Ministru kabineta 2021. gada 25. augusta rīkojums Nr. 601 "Par Valsts valodas politikas pamatnostādņēm 2021.-2027. gadam". Latvijas Vēstnesis, 166, 30.08.2021.

¹⁹ Sk. Sabiedrības saliedētības politikas ekspertu grupas ziņojumu, 2016. Pieejams: https://www.president.lv/sites/president/files/article/201611_Sabiedr%25C4%25ABbas_salied%25C4%2593t%25C4%25ABbas_zi%25C5%2586ojums.pdf [aplūkots 10.11.2023.].

²⁰ Sk. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra sprieduma lietā Nr. 2005-02-0106 15.1. un 15.2. apakšpunktu.

²¹ Sk. Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-04-0103 secinājumu daļas 3.2. apakšpunktu.

15. februārī pieņemtās Satversmes 4. pants sastāvēja tikai no viena teikuma, kas noteica: "Latvijas valsts karogs ir sarkans ar baltu svītru."

Jāteic, ka Latvijas Satversmes sapulce bija paredzējusi Satversmes tekstā normu, kas noteiktu valsts valodu. To bija plānots ietvert pantā, kas līdztekus tam regulēja mazākumtautību valodu lietošanas iespējas. Satversmes sapulce Satversmes otrās daļas "Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi" projekta 115. pantā piedāvāja ietvert šāda satura pantu: "Latviešu valoda ir valsts valoda. Mazākuma tautību piederīgiem ir garantēta viņu valodas brīva lietošana kā runā, tā arī rakstos. Kādas mazākuma tautību valodas un cik tālu pielaižamas valsts, pašvaldības un tiesu iestādēs, noteic sevišķs likums."²² Tātad būtībā valsts valodas minēšanas Satversmē nepieciešamība izrietēja nevis no tās pašsaprotamības trūkuma, bet vajadzības noteikt mazākumtautību valodu statusu un lietojumu.

Tiesību zinātnē atzīts, ka būtisks konstitūcijas elements, kas nosaka konkrētas valsts konstitucionālo identitāti, ir nerakstītie vispārējie tiesību principi.²³ Bez šaubām, konstitūcija ir nācijas gribas, izvēles paudēja un simbols, tādējādi var piekrist S. Osipovas atzinumam, ka visās valstīs, neatkarīgi no tā, vai to konstitūcijās ir *expressis verbis* ietverta atsevišķa norma, kas nosaka valsts valodai aizsardzību, vai arī šādas *expressis verbis* normas nav, valsts valoda ir konstitucionāla vērtība. Ņemot vērā, ka konstitūcija kā pamatdokuments var pastāvēt tikai valodas formātā, valoda, kurā tā tiek pieņemta, ir uzskatāma par valsts valodu.²⁴

Latvijas Satversmes sapulce tomēr nepieņēma Satversmes otro daļu, kurā bija iecerēts iekļaut vairākas politiskās un personiskās cilvēka tiesības garantējošas normas, jo trešajā lasījumā tās pieņemšanai pietrūka balsu.²⁵ Tātad tā stājās spēkā bez ietverta izvēsta pamattiesību kataloga un valsts valodas regulējuma.

Konstitucionālais likumdevējs pie latviešu valodas kā valsts valodas statusa noteikšanas atgriezās 1934. gada Satversmes revīzijas laikā. Uz otro lasījumu grozījumiem Latvijas Republikas Satversmē tika iesniegts priekšlikums Satversmes 4. pantā noteikt, ka valsts valoda ir latviešu valoda. Referents J. Bērziņš Saeimas sēdē par plānoto grozījumu uzsvēra, ka Satversmes 4. pants papildināms, jo valsts valoda "ir svarīgāka lieta par valsts karogu".²⁶ Šāds solis – latviešu valodas kā valsts valodas statusa nostiprināšana atstāvis no mazākumtautību valodu lietošanas jautājumiem – valsts valodai piešķirtu simbolisku svaru, tomēr tiesību

²² Sk. Latvijas Satversmes sapulces V sesijas 10. sēdes 1922. gada 7. februāra stenogrammu. Pieejams: http://lriga.lv/tzpi/materiali/Satversmes_sapulces_stenogrammas.pdf [aplūkots 13.11.2023.].

²³ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 19.-22.lpp.

²⁴ Osipova S. Valsts valoda kā konstitucionāla vērtība. Jurista Vārds, 2011. gada 18. oktobris, Nr. 42 (689).

²⁵ Balodis R., Lazdiņš J. Satversmes vēsturiskā attīstība. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 57.-61.lpp.

²⁶ Sk. Latvijas Republikas IV Saeimas IX sesijas 3. sēdes 1934. gada 3. maijā stenogrammu. Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. IX sesija. Sast. H. Kārklīņš. Rīga: Latvijas Republikas Saeima, 1934, 40.-41.lpp.

zinātnieku vidū šis jautājums neizraisīja īpašu reakciju, jo tas tikai konstatē neapšaubāmu faktu.²⁷ Lai arī otrajā lasījumā priekšlikums tika atbalstīts, Satversmes revīziju izjauc 1934. gada 15. maija valsts apvērsums.

Pēc neatkarības atjaunošanas latviešu valodas kā valsts valodas noteikšana Satversmes tekstā tika uzskatīta par vienu no nepieciešamajiem uzlabojumiem, tādēļ, respektējot vēsturiskā konstitucionālā likumdevēja gribu, 1998. gada 15. oktobrī Saeima pieņēma grozījumus Satversmes 4. pantā²⁸, izsakot to šādā redakcijā: "Valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda. Latvijas karogs ir sarkans ar baltu svītru." Tādējādi Satversmē pirmo reizi nostiprināts valsts valodas statuss, un valsts valoda atzīta par vienu no Latvijas visaugstākajām pamatvērtībām, kas skar demokrātiskas valsts iekārtas pamatus.

Vienlaikus ar 1998. gada 15. oktobra grozījumiem Satversmē tika papildināts Satversmes 77. pants, ietverot Satversmes 4. pantu uzskaitījumā, kas noteic Saeimas pārgrozījumu Satversmē likumīgo spēku ar apstiprināšanu tautas nobalsošanā. Tādējādi patlaban Satversmes 4. panta regulējums par valsts valodu un karogu bauda īpašu konstitucionālo aizsardzību – tas veido valsts konstitucionāli tiesisko pamatu, kam nepieciešams kvalificētā konstitucionālā likumdevēja apstiprinājums.

Latviešu valodas konstitucionālās pozīcijas bez Satversmes 4. panta tostarp stiprinātas ar 2002. gada 30. aprīļa grozījumiem²⁹ Satversmes 18. pantā (noteic Saeimas deputāta svinīgo solījumu, kurā citastarp deputāts zvēr stiprināt latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu), 21. pantā (noteic, ka Saeimas darba valoda ir latviešu valoda), 101. panta otrās daļas trešajā teikumā (noteic, ka pašvaldības darba valoda ir latviešu valoda), 104. panta otrajā teikumā (noteic, ka ikvienam ir tiesības no valsts un pašvaldības iestādēm saņemt atbildi uz savu iesniegumu latviešu valodā), ar 2014. gada 19. jūnija grozījumiem³⁰ Satversmes ievadā, kā arī 2012. gada 18. februāra tautas nobalsošanā.

Latvijas Republikas pilsoņiem 2012. gada 18. februāra tautas nobalsošanā – astotajā kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas – bija jāizšķiras par otru valsts valodu. Tautas nobalsošana notika par likumprojekta "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē" pieņemšanu. Likumprojektā bija paredzēts mainīt Satversmes 4., 18., 21., 101. un 104. pantu, iekļaujot tajos nosacījumu par krievu valodu kā otru valsts valodu, nosakot, ka arī pašvaldībās darba valodas ir latviešu un krievu valoda un ikvienam ir tiesības saņemt informāciju latviešu un krievu

²⁷ Pleps J. Vienīgā valsts valoda: Latviešu valoda un Satversme. Valsts valodas komisijas raksti. 10. sējums. A. Veisberga red. Rīga: Zinātne, 2019, 14.lpp.

²⁸ 1998. gada 15. oktobra likums "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē". Latvijas Vēstnesis, 308/312, 23.10.1998.

²⁹ 2002. gada 30. aprīļa likums "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē". Latvijas Vēstnesis, 70, 10.05.2002.

³⁰ 2014. gada 19. jūnija likums "Grozījums Latvijas Republikas Satversmē". Latvijas Vēstnesis, 131, 08.07.2014.

valodā. Satversmes 78. panta kārtībā rīkotajā tautas nobalsošanā Latvijas pilsoņu kopums ar konstitucionālo balsu vairākumu (Satversmes 79. panta pirmā daļa) noraidīja priekšlikumu noteikt krievu valodai otras valsts valodas statusu. 2012. gada 18. februārī notikušajā tautas nobalsošanā "par" grozījumu pieņemšanu balsoja 273 347 vēlētāji (24,88%), bet "pret" grozījumu pieņemšanu – 821 722 vēlētāji (74,88%). Interesanti, ka lielākais "par" grozījumu pieņemšanu nobalsojušo skaits bija Rīgā (127 784) un Latgalē (78 736), bet lielākais "pret" grozījumu pieņemšanu – Vidzemē (262 643).³¹

Šī tautas nobalsošana raisīja visplašākās diskusijas tiesību zinātnieku vidū, kā galveno izvirzot jautājumu, vai vēlētāji var iniciēt grozījumus par jebkuru jautājumu pat tad, ja tas, iespējams, ir pretrunā Satversmes garam un nacionālas valsts principam. Šī tautas nobalsošana noveda pie diskusijām par t. s. Satversmes kodola saturu. Valsts prezidenta izveidotā Konstitucionālo tiesību komisija 2012. gada 17. septembrī sniedza atzinumu "Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu", kurā liela uzmanība tika vērsta valsts konstitucionālajai identitātei, uzsverot valstī pastāvošās konstitucionālās vērtības, kas ir konkrētās sabiedrības pamatvērtības, jo nosaka valsts patību. Komisijas atzinumā uzsvērts, ka nācijas konstitucionālo identitāti vispirms nosaka valsts valoda un kultūra (plašā nozīmē, kas aptver jo sevišķi pamatvērtības).³²

2012. gada 18. februāra tautas nobalsošana uzskatāma par spēkā esošu konstitucionāla ranga aktu, tā ietverama Latvijas rakstītās konstitūcijas struktūrā. Tautas nobalsošanā Latvijas pilsoņu kopums kā konstitucionālais likumdevējs atkārtoti apstiprināja latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu un Latvijas nacionālā valstiskuma pamatelementu. Citas valodas Latvijā var būt tikai svešvalodas, kuras nevar pretendēt uz valsts valodas, reģionālās valodas vai jebkuru citu statusu Satversmes ietvaros.³³ Arī krievu valoda Latvijā uzskatāma par svešvalodu, kuras individuāla oficiāla lietošana var tikt pieļauta atsevišķos gadījumos, ņemot vērā labas pārvaldības principa un cilvēktiesību prasības. 2012. gada 18. februāra tautas nobalsošanai līdzīgi mēģinājumi, regulējumu ietverot likumos vai citos normatīvajos aktos, apejot Latvijas tautas pausto gribu, uzskatāmi par Satversmei neatbilstošiem.³⁴

³¹ Plašāk sk. Par grozījumiem Latvijas Republikas Satversmē (2012). Centrālā vēlēšanu komisija. Pieejams: https://www.cvk.lv/lv/par-grozijumiem-latvijas-republikas-satversme-2012?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F [aplūkots 12.11.2023.].

³² Latvijas valsts kodolu meklējot. Pārskats par diskusiju "Satversme kā Latvijas sabiedriskais līgums". Jurista Vārds, Nr. 6 (705), 2012. gada 7. februāris. Sk. arī: Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012.

³³ Pleps J. Krievu valoda pēc tautas nobalsošanas. Jurista Vārds, 2012. gada 28. augusts, Nr. 35 (734).

³⁴ Druviete I., Kārklīņa A., Kusiņš G., Pastars E., Pleps J. Satversmes 4. pants. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 315.lpp.

Līdz ar to latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusu konstitucionāli noteic Satversmes 1998. gada 15. oktobra grozījumi Satversmes 4. pantā, 2002. gada 30. aprīļa grozījumi Satversmes 18., 21., 101. un 104. pantā, kā arī 2014. gada 19. jūnija grozījumi Satversmes ievadā, papildus tam – 2012. gada 18. februārī tautas nobalsošanā Latvijas pilsoņu paustā griba kā atsevišķs konstitucionāla ranga akts.

1.2. Valsts valoda kā saliedētas sabiedrības pamats

Sabiedrība nav vienkārši cilvēku summa, kura noteiktā brīdī atrodas noteiktā teritorijā. Lai atsevišķus cilvēkus aptvertu noteiktā sabiedrībā, starp attiecīgās sabiedrības locekļiem nepieciešama stabila sociāla interakcija un komunikācija, kas vienmēr noris noteiktā nacionāli kulturālā formā, kuras galvenie elementi ir noteikta valoda un kultūra. Latviešu, tāpat kā vairuma citu Eiropas nacionālo kopienu, pašapziņas kristalizācijas galvenais elements ir valoda, ko papildina kopēja izcelsme, teritorija, vēsture (likteņkopība), kultūra.³⁵ Latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda līdzās uzticībai Latvijai, brīvībai, vienlīdzībai, solidaritātei, taisnīgumam, godīgumam, darba tikumam un ģimenei Satversmes ievada piektās rindkopas otrajā teikumā akcentēta kā saliedētas sabiedrības pamats.

Tas nozīmē, ka neatkarīgi no izcelsmes un nacionālās pašidentifikācijas latviešu valodai ir jābūt kopējai visiem, kas jūtas piederīgi Latvijai. Pilnvērtīga demokrātiska līdzdalība un saliedēta sabiedrība bez latviešu valodas nav iespējama.³⁶ Minētā rindkopa likumprojekta pirmajā lasījumā Saeimā nodēvēta par identitātes un pamatvērtību rindkopu, kas latviešu nācijai faktiski izpaužas divās saiknēs – latviskajās tradīcijās un dzīvesziņā, ar to apzīmējot latviešu vēsturisko pieredzi, un universālās humānās vērtībās, kuras balstās kristīgajās vērtībās.³⁷ Rindkopas pirmais teikums noteic: "Latvijas identitāti Eiropas kultūrtelpā kopš senlaikiem veido latviešu un lībiešu tradīcijas, latviskā dzīvesziņa, latviešu valoda, vispārcilvēciskās un kristīgās vērtības." Tādējādi latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda Latvijā jau kopš seniem laikiem noteic Latvijas identitāti un piederību Eiropas kultūrtelpai.

³⁵ Levits E. Latviešu nācija, Latvijas tauta, Latvijas valsts. Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. un Letonikas 4. kongress "Zinātne, sabiedrība un nacionālā identitāte". Rīga, 2011. gada 24.-27. oktobris. Plenārsēžu materiāli. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2012, 63.-66.lpp.

³⁶ Sk. likumprojekta "Grozījums Latvijas Republikas Satversmē" (Nr. 1075/Lp11) 2014. gada 12. februāra anotāciju.

³⁷ Sk. Latvijas Republikas 11. Saeimas ziemas sesijas četrpadsmitās sēdes 2014. gada 27. martā stenogrammu. Likumprojekts "Grozījums Latvijas Republikas Satversmē" (Nr. 1075/Lp11). Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttocategory=1075/Lp11> [aplūkots 07.11.2023.].

Latviešu valoda kā valsts valoda piešķir Latvijas valstij noteiktu – un tieši latvisku – nacionāli kulturālo identitāti. Atbilstoši nacionālas valsts principam valstij ir pienākums ar visiem līdzekļiem gādāt par to, lai latviešu valoda patiešām pildītu savu valsts valodas funkciju – būtu par sabiedrības kopējo saziņas un demokrātiskās līdzdalības valodu.³⁸

Satversmes ievada pirmajā rindkopā, atklājot vēsturiskos apstākļus, kuru rezultātā latviešu tauta īstenoja pašnoteikšanās tiesības, dibinot Latvijas valsti, vienlaikus definēts arī valsts mērķis – garantēt latviešu nācijas, tās valodas un kultūras pastāvēšanu un attīstību cauri gadsimtiem.³⁹ Ņemot vērā, ka Latvijas valsts izveidota, lai garantētu latviešu valodas kā vienīgās valodas pastāvēšanu un attīstību, nav šaubu, ka tai ir jābūt par vienota demokrātiskas sabiedrības diskursa valodu, kas nostiprina demokrātiskas sabiedrības kopējo identitāti.⁴⁰

Satversmes tiesa vēl pirms Satversmes ievada pieņemšanas 2001. gada 21. decembra spriedumā lietā Nr. 2001-04-0103 atzina, ka latviešu valoda pilda vienīgās valsts valodas funkcijas, proti, ir visu Latvijas iedzīvotāju savstarpējās saziņas valoda un demokrātisko sabiedrību vienojoša valoda.⁴¹ Prasme brīvi lietot valsts valodu ir nepieciešama ikvienam Latvijas sabiedrības loceklim, lai tas varētu efektīvi līdzdarboties valsts demokrātiskajos procesos. Indivīdam, kas prot valsts valodu, ir iespēja salīdzināt un kritiski izvērtēt iegūto informāciju un kvalitatīvi piedalīties publiskajā diskursā, kas ir neatņemama demokrātiskas sabiedrības sastāvdaļa.⁴² Līdz ar to ikvienai personai, kura pastāvīgi dzīvo Latvijā, ir jāprot šīs valsts valoda, turklāt tādā līmenī, lai varētu pilnvērtīgi piedalīties demokrātiskās sabiedrības dzīvē. Sabiedrības locekļi, kas izprot un ciena vērtības, uz kurām balstīta Satversme, ir demokrātiskas tiesiskas valsts pastāvēšanas priekšnoteikums.⁴³

Vienlaikus latviešu valodas ietekmes palielināšana veicina sabiedrības integrāciju un nodrošina harmonisku sabiedrības funkcionēšanu, kas ir būtisks sabiedrības labklājības priekšnoteikums.⁴⁴

Satversmes ievada projekta autors un iniciators E. Levits, komentējot preambulas nepieciešamību, ir norādījis, ka valsts pašizpratnes ziņā Latvija, viņaprāt, atrodas vissliktākajā situācijā Eiropas Savienības valstu vidū, proti, latvieši, formulējot attieksmi pret savu valsti, ir neizlēmīgi un apmulsuši, kas norāda uz neapšaubāmām identitātes problēmām.⁴⁵ Turklāt

³⁸ Sk. Satversmes tiesas 2017. gada 17. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-01-01 16. punktu.

³⁹ Sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 21.1. apakšpunktu.

⁴⁰ Turpat, sprieduma 23.2. apakšpunkts.

⁴¹ Sk. Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-04-0103 secinājumu daļas 3.2. apakšpunktu.

⁴² Sk. Satversmes tiesas 2019. gada 13. novembra sprieduma lietā Nr. 2018-22-01 18. punktu.

⁴³ Sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. apakšpunktu.

⁴⁴ Sk. Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-02-0106 secinājumu daļas 3. punktu.

⁴⁵ Gailīte D. Satversmes preambulā būtu jāatsedz Latvijas valsts jēga un būtība. Intervija ar E. Levitu. Jurista Vārds, 24.09.2013., Nr. 39 (790), 4.-7.lpp.

jautājumu par identitāti nedrīkst uztvert vienkāršoti, jo tā laika gaitā attīstās, nākot klāt arvien jauniem uzslāņojumiem. Tas nozīmē, ka 1918. gada 18. novembrī, dibinot Latviju, tās pamatā ieliktie noteikumi, joprojām noteic, ka mūsdienu Latvija savā "kodolā" ir tā pati Latvija, ko latviešu nācija dibināja 1918. gada 18. novembrī. Tāpat katrai nacionālai valstij ir sava specifiska nacionālā identitāte (t. sk. valsts valoda kā nacionālās identitātes izpausme) jeb nacionāli kulturālais raksturs kā konstitucionālās identitātes elements, kuru nosaka attiecīgā valstnācija.⁴⁶

Aprakstoša nacionālās identitātes definīcija ietverta Ministru kabineta 2011. gada 20. oktobrī apstiprinātajās Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādņēs 2012.-2018. gadam. Šajā dokumentā nacionālā identitāte raksturota kā "personas identitātes daļa, kas vieno to ar citām personām, kurām ir līdzīgas nacionāli kulturālās pazīmes. Valoda, vērtību, uzvedības modeļu, kultūras simbolu kopums, sociālā atmiņa ir pamats, uz kura tiek veidota un uzturēta cilvēka piederība nācijai, nācijai piederīgo savstarpējā vienotība. Nacionālā identitāte ietver ideju par ikvienas nācijas unikalitāti, bet ne pārākumu, atšķirību no citām nācijām, ideju par nācijai piederīgo cilvēku savstarpējo kopību un ideju par nācijas nepārtrauktību"⁴⁷.

Arī Eiropas kultūrtelpā atzīst to, ka katrai valstij ir sava identitāte, kuru raksturo tās konstitucionālie noteikumi un konkrētās sabiedrības vēsturiski iegūtās vērtības, un demokrātiska valsts ir tiesīga sevi aizsargāt, lai nodrošinātu valsts stabilitāti kopumā, un līdz ar to ierobežot cilvēka brīvību un tiesības, proti, tās nav absolūtas, ja vien netiek runāts par personas dzīvību un personisko integritāti.⁴⁸ Satversmes tiesa 2009. gada 7. aprīļa spriedumā lietā Nr. 2008-35-01 secināja, ka dalībvalstu nacionālā identitāte ir būtiska Eiropas Savienības pamatvērtība, ko *expressis verbis* apstiprina Līguma par Eiropas Savienību⁴⁹ 1. pants un 4. panta otrā daļa^{50 51}.

⁴⁶ Gailīte D., Litvins G. Konstitucionālā identitāte atšķir valsti no valsts. Intervija ar E. Levitu. Jurista Vārds, 02.10.2012., Nr. 40 (739).

⁴⁷ Sk. Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.-2018. gadam, 2011, 4.lpp. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/3782> [aplūkots 10.11.2023.].

⁴⁸ Ziemeļe I. Pavērsiens Latvijas kā neatkarīgas valsts attīstībā: 10 gadi kopš valodas referenduma. Pieejams: <https://lvportals.lv/viedokli/337905-paversiens-latvijas-ka-neatkarigas-valsts-attistiba-10-gadi-kops-valodas-referenduma-2022> [aplūkots 07.11.2023.].

⁴⁹ Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C 115/13, 09.05.2008.

⁵⁰ Atbilstoši Līguma par Eiropas Savienību 4. panta otrajai daļai Eiropas Savienība respektē dalībvalstu vienlīdzību, kā arī nacionālo identitāti, kas raksturīga to politiskajām un konstitucionālajām pamatstrukturām, tostarp reģionālajām un vietējām pašvaldībām. Eiropas Savienība respektē valstu galvenās funkcijas, tostarp nodrošinot valsts teritoriālo integritāti, uzturot likumību un kārtību un aizsargājot valsts drošību. Jo īpaši valsts drošība paliek vienīgi katras dalībvalsts atbildībā.

⁵¹ Sk. Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-35-01 16.3. apakšpunktu.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa "konstitucionālās identitātes" konceptu pirmo reizi tiešā veidā atzina 2022. gada 9. jūnija spriedumā lietā "Savickis un citi pret Latviju"⁵², nepārprotami norādot, ka Latvija nav padomju varas lēmumu mantiniece un valsts nepārtrauktības doktrīnai ir nozīme. Savukārt 2023. gada 14. septembra spriedumā lietā "Valiullina un citi pret Latviju" Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka jautājumi, kas saistīti ar nepieciešamību aizsargāt un stiprināt valsts valodu, ir valsts konstitucionālās identitātes pamatā jeb, tulkojot burtiski, sirdī (angļu val. – "[...] *the questions pertaining to the need to protect and strengthen the State language go to the heart of the constitutional identity of the State* [...]")⁵³.

Valsts pienākums līdz ar to ir visus iedzīvotājus neatkarīgi no to tautības, dzimtās valodas, reliģijas, etniskām vai citām pazīmēm iesaistīt latviešu valodā un kultūrā, kas parasa arī sociālā līmenī noteiktu pašapziņu un atvērtību no valstsnācijas puses. Valstsnācijas iekļaujošā atvērtība cittautiešiem nenozīmē valstsnācijas identitātes vājināšanu vai zaudēšanu, proti, tas nenozīmē cittautiešu asimilāciju, jo katram atbilstoši Satversmes 91. pantam ir individuālas tiesības paturēt savu nacionālo identitāti, valodu, kultūru, bet mazākumtautībām saskaņā ar Satversmes 114. pantu ir kolektīvas tiesības to kopt un attīstīt.⁵⁴ Nav noliedzams valsts pienākums radīt priekšnoteikumus mazākumtautību līdzdalībai demokrātiskai sabiedrībai raksturīgā diskursā, bet arī mazākumtautībām būtu jāizrāda iniciatīva piedalīties šajā diskursā valsts valodā. Principiāli noraidošā attieksme pret valsts valodu un nepietiekama iniciatīva piedalīties kopējā pilsoniskās sabiedrības diskursā kavē pilsoniskās sabiedrības attīstību. Tādējādi pie mazākumtautībām piederošu indivīdu iniciatīva ir būtisks sabiedrības integrācijas priekšnoteikums.⁵⁵ Savukārt mazākumtautību tiesību īstenošana nedrīkst būt vērsta uz sabiedrības segregāciju un apdraudēt sabiedrības vienotību. Atšķirīgām identitātēm piederīgo atkāpšanās katram savā identitātes telpā apdraud demokrātiskā diskursa un kopējās darbības iespējamību vienotā sabiedrībā.⁵⁶

Tātad kopumā valsts valodas kā saliedētas sabiedrības pamata kontekstā var runāt par identitāti vairākos līmeņos. Pirmkārt, savdabību indivīda apziņā par sevi un savu vietu sabiedrībā, piederību nacionālai valstij, attieksmi pret valsts valodu un tās lietojumu individuālā līmenī. Otrkārt, konstitucionālā līmenī, kas izpaužas konkrēti nacionāli kulturālas identitātes veidā, kur latviešu valodai kā vienīgajai valsts valodai ir sabiedrību vienojošas vērtības konstitucionāli tiesisks un simbolisks raksturs.

⁵² Case of Savickis and Others v. Latvia. 09.06.2022., App. No. 49270/11.

⁵³ Case of Valiullina and Others v. Latvia. 14.09.2023., App. No(s). 56928/19 and 2 others. Para. 208.

⁵⁴ Levits E. Latviešu nācija, Latvijas tauta, Latvijas valsts. Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. un Letonikas 4. kongress "Zinātne, sabiedrība un nacionālā identitāte". Rīga, 2011. gada 24.-27. oktobris. Plenārsēžu materiāli. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2012, 81.-84.lpp.

⁵⁵ Sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. apakšpunktu.

⁵⁶ Turpat, sprieduma 23.2. apakšpunkts.

Un visbeidzot, Eiropas identitātes līmenī, kurā tiek cienīta un novērtēta valodu un kultūru daudzveidība, kā arī nacionālā identitāte kā būtiska Eiropas Savienības pamatvērtība. Valstu konstitucionālās identitātes un Eiropas Savienības kopējās vērtības ir savstarpēji papildinoši elementi, kas veicina līdzsvara panākšanu demokrātijas un tiesiskuma aizsardzībai. Multikulturālisms jeb dažādu nacionālo kultūru identitāšu sadursme nav uzskatāma par apdraudējumu nacionālā valstī, kurā kā esošā valstsnācija, kā arī tajā mītošās mazākumtautības vieno apziņa par piederību nacionālai valstij un tās vērtībām.

Tādējādi varētu arī secināt, ka vispirms valsts valoda kā saliedētas sabiedrības pamata elements ir atkarīga ne tik daudz no valsts konstitucionālajiem priekšrakstiem, bet nācijas kopīgās un katra indivīda izpratnes par identitāti un piederību kopīgām vērtībām, kas nodrošina demokrātiskas tiesiskas valsts pastāvēšanu. Līdz ar to valsts valoda kā saliedētas sabiedrības pamats rodas un veidojas apstākļos, kad sabiedrības locekļi jūt piederību savai valstij, izprot un ciena vērtības, kā arī spēj identificēties ar tās nacionālo un konstitucionālo identitāti.

1.3. Lingvistiskās attieksmes nozīme

Turpinot iepriekšējā apakšnodaļā formulētās tēzes virzību, jāsecina, ka ne vienmēr noteiktā sabiedrībā dzīvojoši indivīdi spēj vai pat vēlas identificēties ar valstsnācijas identitāti iniciatīvas trūkuma, uzskatu, kā arī citu ietekmju dēļ, kas neizbēgami var radīt atsvešinātības sajūtu, nošķirtu sabiedrības grupu vai pat sašķeltas sabiedrības veidošanās iespēju. Integrācijas kopīgo pamatu veido latviešu valoda, piederības sajūta Latvijas valstij, un tās demokrātiskajām vērtībām, cieņa pret Latvijas unikālo kultūrtelpu, kopīgas sociālās atmiņas veidošana.

Latviešu tautai tajā brīdī, kad cilvēks sevi vairs nepieskaita latviešu pulkam un pārstāj runāt latviski, ir zudis.⁵⁷ Lai arī modernas nācijas līdz šim brīvprātīgi nav atteikušās no savas valsts, taču hipotētiski tad, kad neviens vairs neuzskatīs sevi par latvieti un vairs negribēs savu valsti, tad arī valststiesiski tiešām varēs konstatēt, ka Latvija ir zaudējusi savu identitāti latviešu nācijas valstsgribas trūkuma dēļ.⁵⁸ Minētās tēzes iezīmē būtiska sociolingvistikas koncepta – lingvistiskās attieksmes – galējo izpausmi.

Lai arī lingvistisko attieksmi tradicionāli aplūko sociolingvistikas (valodniecības apakšnozares) ietvaros, nevis tiesību zinātnē, autora ieskatā, šāda starpdisciplināra sasaiste konstitucionālās identitātes kontekstā atklāj plašāku izpratni par saliedētas sabiedrības

⁵⁷ Viķe-Freiberga V. Valsts prezidentes runa konferences "Trimda, kultūra, nacionālā identitāte" atklāšanā, Rīgas Latviešu biedrības namā, 2004. gada 30. septembrī. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/411.html> [aplūkots 04.11.2023.].

⁵⁸ Gailīte D., Litvins G. Konstitucionālā identitāte atšķir valsti no valsts. Intervija ar E. Levitu. Jurista Vārds, 02.10.2012., Nr. 40 (739).

veidošanās problēmām. Ar jēdzienu "lingvistiskā attieksme" saprotams subjektīvo faktoru komplekss, kas raksturo dažādu etnosu, sociālo grupu un indivīdu valodas uztveres īpatnības, attieksmi pret dažādām valodām vai valodas variantiem, kā arī pret valsts vai sabiedrisku institūciju veiktajiem valodas situācijas regulēšanas pasākumiem. Lingvistiskā attieksme ir svarīgākais no savstarpēji saistītiem pamatrādītājiem (starp tiem arī valodas prasme un valodas lietojums) valodas situācijas analīzē, jo nosaka etnosa pretestības spēju lingvistiskajai asimilācijai un ir svarīgs faktors valodu konfliktsituācijās.⁵⁹

Pētījumā "Valodas situācija Latvijā: 2016-2020" secināts, ka atbilstoši valodas situācijas izpētei jau vairākos posmos lingvistiskās attieksmes veidošanās sabiedrības daļā, kurai latviešu valoda nav dzimtā, visvairāk ir saistīta ar valodas prasmes līmeni – jo labāka ir latviešu valodas prasme, jo pozitīvāka lingvistiskā attieksme un jo brīvāk, biežāk un plašāk tiek lietota latviešu valoda. Par to liecina latviešu valodas lietojuma pieaugums savstarpējā saziņā ar latviešiem privātajā komunikācijā. Savukārt latviešu valodas kā dzimtās valodas runātāji pauž viedokli, ka latviešu valodai ir svarīga loma gan indivīda identitātes, gan valstiskās piederības aspektā (un arī valodu hierarhijā Latvijā tā ieņem galveno vietu), taču reālā lingvistiskā uzvedība atšķiras no šīs pārlicēības: saziņā notiek pāreja uz sarunas partnera dzimto vai kādu citu komunikācijas starpniekvalodu (visbiežāk krievu, bet arī angļu valodas lietojuma biežums strauji pieaug) arī tad, ja visi sarunas dalībnieki prot latviešu valodu. Līdz ar to valstiski pozitīvu izmaiņu panākšana valodas lietojumā ikdienā joprojām būs viens no sabiedrības izglītošanas pamatuzdevumiem.⁶⁰ Tātad sociolingvistiskie pētījumi apliecina, ka realitātē jūtama plaisa starp teorētiski pausto attieksmi pret latviešu valodu un praktisko rīcības apliecinājumu tieši latviešu valodas kolektīvā. I. Druviete pieļauj, ka atslēga šīs parādības izpratnei meklējama sabiedrības mainīgajā vērtību sistēmā, kas veido arī lingvistisko attieksmi, kura savukārt ietekmē reālo lingvistisko praksi resp. uzvedību.⁶¹

Ņemot vērā, ka ar juridiskiem mehānismiem valodas lietojums ietekmējams tikai valstiski regulējamās jomās (sk. maģistra darba 2.2. apakšnodaļu), sabiedrībā tiek apšaubīts nevis latviešu valodas statuss, bet latviešu valodas monopolfunkcija sociāli nozīmīgās jomās. Līdz ar to iespējams izteikt pieļāvumu, ka tieši lingvistiskā attieksme latviešu etnolingvistisko vitalitāti

⁵⁹ Druviete I. Valodas pētījumi valstij, sabiedrībai, cilvēkam. Grām.: Latviešu lingvistiskā attieksme: vērtības, pārlicēība, prakse. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2021, 21.-25.lpp.

⁶⁰ Valodas situācija Latvijā: 2016-2020. Sociolingvistisks pētījums. G. Kļavas un I. Vītolas zin. red. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2021, 185.lpp. Par valodas izvēles paradīgu Latvijā plašāk sk. arī: Poriņa V. Valsts valoda daudzvalodīgajā sabiedrībā: individuālais un sociālais bilingvisms Latvijā. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2009, 75.-86.lpp.

⁶¹ Druviete I. Valoda kā vērtība. Grām.: Latviešu lingvistiskā attieksme: vērtības, pārlicēība, prakse. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2021, 107.lpp.

neļauj atzīt par atbilstīgu valodas konkurences situācijai.⁶² Uzbrukumi latviešu valodai notiek it kā humānu un ekonomisku apsvērumu dēļ, bet tam pamatā ir mērķtiecīgi centieni vājināt valsts valodu, Latvijas vēstures nezināšana, liberālisms bez robežām, kas balstās uz monopolu interesēm pakļaut visu naudas plūsmai un nodrošina lielajās valodās standartizētu darbaspēku, tādējādi Latvijai vienmēr būs jācīnās par savas valodas eksistenci.⁶³ Tomēr B. Spolskis norāda, ka "21. gadsimtā nacionālas valstis nepazudīs; neskatoties uz globalizāciju un starptautisko uzņēmējdarbību, kā arī starptautiskām organizācijām, pastāv spiediens pēc simboliskās identitātes, kas kontrolē to valodas politiku, kā arī lingvistisko praksi un pārlicību."⁶⁴ Tādējādi valodas loma sabiedrībā ir atkarīga ne tikvien no tās juridiskās aizsardzības mehānismiem, bet arī no tās lietojuma visās sabiedriski nozīmīgajās funkcijās, ko lielā mērā noteic lingvistiskā attieksme.⁶⁵

Savā ziņā skaidrs lingvistiskās attieksmes atspoguļojuma piemērs ir publicistes un dzejnieces L. Lugas (Bokšas) 2022. gada maijā uzsāktā kampaņa "Runā latviski! Atkrievisko Latviju!", kura pēc būtības ataino valodas situācijas Latvijā ēnas puses, uz kurām sociolingvistiskajos pētījumos, valodas politikas plānošanas dokumentos ir norādīts jau vairākus gadu desmitus. Kampaņa pamatota ar Satversmē nostiprināto latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas konstitucionālo pamatu, Valsts prezidenta 2021. gada 26. aprīļa paziņojumu Nr. 8 "Par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanu", kurā atzīts, ka "[..] vēl joprojām, trīsdesmit gadus pēc neatkarības atjaunošanas, Latvijas valsts saskaras ar nepieciešamību novērst padomju okupācijas sekas valsts valodas politikas jomā"⁶⁶. Norādīts arī uz par valsts valodas politiku atbilstošas institūcijas trūkumu.⁶⁷ Kampaņa sasniedz ievērojamus rezultātus, jo, lai arī izmantojot tiešu valodu un asu retoriku, liek apsvērt konkrētās svešvalodas lietojuma pamatotību. Kā sabiedrības loceklis noteikt un izvēlēties savu runas uzvedību jebkurā valodas lietojuma sfērā var vienīgi tikai katrs cilvēks pats.⁶⁸

⁶² Druviete I. Valoda kā valsts identitāte: trīsdesmit gadi kopš valsts valodas statusa atjaunošanas latviešu valodai. Nacionālās identitātes sociolingvistiskie aspekti. Rakstu krājums. Rīga: Latviešu valodas institūts, 2018, 58.lpp.

⁶³ Baltiņš M., Druviete I., Dzintars N., Hirša Dz., Kalpiņa R., Treibergs T. Jautājums sev pašiem: [par latviešu valodas situāciju mūsdienā Latvijā, valodas pastāvēšanas nosacījumiem: Valsts valodas centra direktora, sociolingvistes, Liepājas Valsts 1. ģimnāzijas skolotāja, Dr. philol., žurn. "Domuzīme" galvenās red. diskusija]. Pierakstījis Eduards Liniņš. Domuzīme, 2017, Nr. 1.

⁶⁴ Spolskis B. Valodas pārvaldība. Rīga: Zinātne, 2011, 299.lpp.

⁶⁵ Druviete I. Latviešu lingvistiskā attieksme: vērtības, pārlicība, prakse. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2021, 217.-220.lpp.

⁶⁶ Sk. Valsts prezidenta 2021. gada 26. aprīļa paziņojumu Nr. 8 "Par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanu" III sadaļu. Latvijas Vēstnesis, 79A, 26.04.2021.

⁶⁷ Vīksne I. Liāna Luga atkrievisko Latviju. Ogres Vēstis Visiem, 2023. gada 19. janvāris. Pieejams: <https://www.aprinkis.lv/index.php/viedokli/39337-liana-luga-atkrievisko-latviju> [aplūkots 08.11.2023.].

⁶⁸ Lauze L. Kampaņas "Runā latviski! Atkrievisko Latviju!" sociolingvistiskie aspekti. Grām.: Valodas upē. Veltījums profesores Inas Druvietes 65 gadu jubilejā. Red. Kļava G., Rozenvalde K. Rīga: LU Lībiešu institūts, 2023, 125.-136.lpp.

L. Langa tostarp ir arī kolektīvā iesnieguma "Valsts valodas statusa nodrošināšana" un likumprojekta "Latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusa nodrošināšanas likums" autore. 2023. gada 7. jūnijā iniciatīva izskatīta un atbalstīta Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas sēdē⁶⁹, savukārt 2023. gada 3. oktobra Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas sēdē⁷⁰ deputāti aicināti sniegt priekšlikumus, lai lemtu par turpmāku jautājuma izskatīšanu. Iniciatīvas būtība un saderība ar Valsts valodas likumā ietverto regulējumu aplūkots maģistra darba 3.2.3. apakšpunktā.

Līdz ar to var secināt, ka valodas prasme nenožīmē valsts valodas lietojumu un labvēlīgu lingvistisko attieksmi. Citiem vārdiem, varētu teikt, ka valsts valodas statusam sabiedrībā jābūt pašsaprotamam, nevis atkarīgam no kādas abstraktas valsts konstitucionālajiem priekšrakstiem. Valodas pastāvēšanas priekšnoteikums ir valodas lietotāju atbildība.

⁶⁹ Sk. 14. Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2023. gada 7. jūnija sēdes protokolu Nr. 141.1.9/10-15-14/23 un darba kārtību. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/B938CDF025064B88C22589B1002462EE?OpenDocument&srcv=dt> [aplūkots 08.11.2023.].

⁷⁰ Sk. 14. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2023. gada 3. oktobra sēdes protokolu Nr. 141.1.9/5-51-14/23 un darba kārtību. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/D53415FE0E3E7704C2258A3700384E7A?OpenDocument&srcv=dt> [aplūkots 08.11.2023.].

2. Valsts valodas likuma ģenēze un tiesiskais ietvars

Šī maģistra darba ietvaros, autora ieskatā, lietderīgi atspoguļot būtiskākos Valsts valodas likuma pieņemšanas procesa aspektus, lai kaut nedaudz ieskicētu ārkārtīgi sarežģīto un pretrunu pilno likuma izstrādes gaitu kopš likumprojekta iesniegšanas Saeimā 1995. gada 23. novembrī līdz pat tā pieņemšanai 1999. gada 9. decembrī, kas pati par sevi ir atsevišķas pētniecības vērta. Tāpat ir svarīgi gūt priekšstatu par Valsts valodas likuma tiesisko ietvaru, proti, likuma piemērošanas tvērumu, ar tiesisko regulējumu skartajām darbības jomām, kā arī regulējumam pakļautajiem subjektiem. Īpaša uzmanība tostarp vēršama jēdziena "svešvaloda" skaidrojumam. Vienlaikus būtu nepieciešams konstatēt, vai tie tiesiskie apstākļi, kas bija par pamatu Valsts valodas likuma esošās un joprojām nemainītās redakcijas pieņemšanai, nav ieguvuši jaunu veidolu, kas būtu par pamatu toreiz kompromisa veidā pieņemtā likuma pārskatīšanai.

Valstī lietoto valodu statusu un funkciju sadalījumu starp tām, kā arī konkrētu valodu lietotāju lingvistiskās tiesības nosaka valsts nacionālās politikas sastāvdaļa – valodas politika.⁷¹ Tās mērķis ir izvērtēt individuālo runātāju izvēli saistībā ar attiecīgajā runas kolektīvā pieņemtajiem sistēmiskajiem modeļiem. Šāda izvēle dažreiz var būt arī valodas pārvaldības rezultāts, kas atspoguļo apzinātus un mērķtiecīgus valodas veidotāju jeb pārvaldītāju centienus kontrolēt šo izvēli, kas gan nevar būt autonoma, jo atspoguļo sabiedrības dzīves sociālo, politisko, ekonomisko, reliģisko, ideoloģisko un emocionālo kontekstu. Valodas politikas būtība ir izvēles iespējās.⁷² Valodas pārvaldības aktuālie valodas politikas pasākumi ietverti Valsts valodas politikas pamatnostādņēs 2021.-2027. gadam⁷³.

Raksturīgākā Latvijas valodas politikas iezīme jau kopš Atmodas laikiem, kad latviešu valodnieki pievērsās valodas politikai, tā veicinot arī šīs zinātnes nozares attīstību, ir politiķu, sabiedriskās domas veidotāju un dažādu nozaru speciālistu – juristu, valodnieku, sociolingvistu – sadarbība konceptuālo pamatnostādņu un normatīvās bāzes izstrādē.⁷⁴ Pēc Latvijas Republikas okupācijas valodu koeksistenci Latvijā noteica Padomju Sociālistisko Republiku Savienības valodas politikas principi. Latviešu valodas sociolingvistiskās funkcijas

⁷¹ Skat. Mūsdienu latviešu valodas vārdnīcas šķirkli "valodas politika". Pieejams: <https://mlvv.tezaurs.lv/valodas%20politika> [aplūkots 06.11.2023.].

⁷² Spolskis B. Valodas pārvaldība. Rīga: Zinātne, 2011, 17.-26.lpp.

⁷³ Ministru kabineta 2021. gada 25. augusta rīkojums Nr. 601 "Par Valsts valodas politikas pamatnostādņēm 2021.-2027. gadam". Latvijas Vēstnesis, 166, 30.08.2021.

⁷⁴ Druviete I, Hirša Dz. Valsts valodas likums (1999) Latvijas valodas politikas kontekstā. Grām.: Latviešu valoda 15 neatkarības gados. Rīga: Zinātne, 2007, 53.lpp.

aizvien sašaurinājās, un 20. gs. 80. gadu beigās kolektīvas latviešu divvalodības apstākļos bija izveidojušies priekšnoteikumi straujai latviešu lingvistiskajai asimilācijai.⁷⁵

1988. gada 6. oktobrī Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (turpmāk – Latvijas PSR) Augstākā Padome pieņēma lēmumu⁷⁶, ar kuru tika atzīts, ka latviešu valodai Latvijas PSR teritorijā ir piešķirams valsts valodas statuss. Stingrs sociolingvistisks pamats valodas politikai Latvijā tika likts jau ar pirmo Atmodas gadu Latvijas PSR Valodu likumu⁷⁷, kas tika pieņemts 1989. gada 5. maijā, vēl pirms Latvijas neatkarības atjaunošanas *de facto*⁷⁸ 1991. gada 21. augustā kā viens no pirmajiem toreizējās padomju republikās. Likums aizsāk ilgstošu valodu hierarhijas maiņas procesu, vienlaikus, piemēram, tā 4. pantā saglabājot iedzīvotāju valodas izvēles tiesības: "Saskarē ar valsts varas un valsts pārvaldes orgāniem, kā arī ar iestādēm, uzņēmumiem un organizācijām saziņas, informācijas un dokumentu valodu latviešu vai krievu – izvēlas pilsonis. Lai realizētu šīs tiesības, visiem valsts varas un valsts pārvaldes orgānu, kā arī iestāžu, uzņēmumu un organizāciju darbiniekiem, kuru pienākumos ietilpst saskare ar pilsoņiem, ir jāprot un jālieto kā latviešu, tā arī krievu valoda tādā apjomā, kāds nepieciešams viņu profesionālo pienākumu veikšanai. [..]" Tādējādi faktiski Latvijas PSR Valodu likumu nevar uzskatīt par likumu, kas Latvijā iedibinātu latviešu valodu par valsts valodu, jo tas pieļāva plašu divvalodību.

1992. gada 31. martā Latvijas Republikas Augstākā Padome pieņēma likumu "Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valodu likumā"⁷⁹, kurā tika nostiprināta valodu lietojuma juridiskā hierarhija (proti, vairs netika uzsvērtā krievu valodas līdztiesība līdzās latviešu valodai), paredzētas valsts valodas prasības amatiem valsts un privātajā sektorā, bet likuma uzraudzībai radītas institūcijas – Ministru Padomes Valsts valodas centrs un Valsts valodas inspekcija. Grozītā Valodu likuma 4. pants noteica skaidru pienākumu prast un lietot valsts valodu: "Lai realizētu iedzīvotāju valodas izvēles tiesības, visiem valsts varas un valsts pārvaldes institūciju, kā arī iestāžu, uzņēmumu un organizāciju darbiniekiem ir jāsaprot un jālieto valsts valoda un citas valodas tādā apjomā, kāds nepieciešams viņu profesionālo pienākumu veikšanai. [..]" Savukārt par šī noteikuma

⁷⁵ Druviete I., Kārklīņa A., Kusiņš G., Pastars E., Pleps J. Satversmes 4. pants. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 302.lpp.

⁷⁶ Latvijas PSR Augstākās Padomes "Lēmums par latviešu valodas statusu". Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 41, 13.10.1988.

⁷⁷ Zaudējis spēku. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas 1989. gada 5. maija Valodu likums. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 20, 18.05.1989.

⁷⁸ Likums "Par Latvijas Republikas valstisko statusu". Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 42, 24.10.1991.

⁷⁹ Zaudējis spēku. 1992. gada 31. marta likums "Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valodu likumā". Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 15/16, 16.04.1992.

neievērošanu Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā⁸⁰ (turpmāk – LAPK) jau tika noteiktas soda sankcijas⁸¹.

2.1. Likuma pieņemšanas procesa aspekti

Pēc valodnieku uzskatiem par centieniem mērķtiecīgi veidot zinātniski pamatotu valodas politiku Latvijā var runāt no 1995. gada, proti, brīža, kad tika izstrādāts Valsts valodas likuma pirmais variants. Turklāt Valsts valodas likums uzskatāms vien par centrālo asi sazarotajā valodas politikas instrumentārijā, ko pavada tā ilgais veidošanas, apspriešanas un pieņemšanas posms.⁸² Likumsakarīgi – pret likuma pamatnostādnēm iebildumus izteica gan atsevišķas Latvijas sabiedrības grupas, valsts un nevalstiskās organizācijas, gan ārvalstu eksperti.

Ir svarīgi atzīmēt, ka gan 1989. gada Valodu likuma, gan 1992. gada likuma "Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valodu likumā" izstrādes un pieņemšanas laikā vēl nebija pieņemta virkne starptautisko dokumentu, kas tieši vai netieši ietekmētu Latvijas valodas politiku. Starp šādiem dokumentiem var minēt 1992. gada 5. novembra Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu hartu⁸³, kurai Latvija nav un uzskata par neiespējamu pievienoties⁸⁴, kā arī 1995. gada 1. februāra Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību⁸⁵. Tādējādi Valsts valodas likumā ietvertās prasības, salīdzinot ar iepriekšējiem likumiem, tiek uzskatītas par liberālām.⁸⁶ 1995. gadā Latvija kļuva par Eiropas Padomes dalībvalsti, sāka gatavoties iestājai Ziemeļatlantijas Līguma organizācijā (NATO) un Eiropas Savienībā, tādēļ pastiprināti tika pievērsta uzmanība valsts etnopolitikai. Kaut arī nav īpašu dokumentu, kas reglamentē valodas politiku atsevišķās Eiropas Savienības dalībvalstīs, pastāv principiālas nostādnēs, kas izriet no Eiropas Savienības ideoloģijas. Līdz ar to dalībvalstī, tāpat kā Eiropas Savienībā kopumā, jāīsteno aktīva minoritāšu valodu un lingvistiskā un kultūras plurālisma aizsardzības politika.⁸⁷

⁸⁰ Zaudējis spēku. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 51, 20.12.1984.

⁸¹ Sk. 1992. gada 1. jūlija likumu "Par papildinājumiem Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā valsts valodas jautājumos". Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 29/31, 30.07.1992.

⁸² Druviete I, Hirša Dz. Valsts valodas likums (1999) Latvijas valodas politikas kontekstā. Grām.: Latviešu valoda 15 neatkarības gados. Rīga: Zinātne, 2007, 53.-56.lpp.

⁸³ Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu harta. Latvijas Vēstnesis, 139, 20.08.1996.

⁸⁴ European Commission against Racism and Intolerance. Third report on Latvia. Adopted on 29 June 2007.

⁸⁵ Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Latvijas Vēstnesis, 85, 31.05.2005.

⁸⁶ Druviete I. Language Policy and Protection of the State Language in Latvia. World Congress on Language Policies, Barcelona, 2002. Pieejams: https://www.linguapax.org/wp-content/uploads/2015/09/CMPL2002_T3_Druviete.pdf [aplūkots 08.11.2023.].

⁸⁷ Druviete I, Hirša Dz. Valsts valodas likums (1999) Latvijas valodas politikas kontekstā. Grām.: Latviešu valoda 15 neatkarības gados. Rīga: Zinātne, 2007, 58.lpp.

Tostarp deviņdesmito gadu laikā mainījās divi apstākļi, proti, Latvijā stājās spēkā Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija⁸⁸, kā arī notika tautsaimniecības privatizācija un īpašumu formas maiņa. Ja deviņdesmito gadu sākumā vairums uzņēmumu bija valsts sektorā, deviņdesmito gadu beigās tie jau bija privāti, un valsts iejaukšanos privātajā sfērā strikti regulē brīvas tirgus ekonomikas apvērsumi. Tādējādi valodas lietošanas regulējums var nonākt pretrunā vārda brīvībai un tiesībām piedalīties valsts dzīvē, kas ir demokrātiskas valsts pamats, ko nopietni aizsargā Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija.⁸⁹

Likumprojektu "Latvijas Republikas Valsts valodas likums" 1995. gada 23. novembrī jaunieievēlētajai 6. Saeimai iesniedza Ministru kabinets. To pirmajā lasījumā kopā ar Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas izstrādātu alternatīvu likumprojektu skatīja 1997. gada 5. jūnijā, atbalstot vienīgi pēdējo sakarā ar daudz juridisko neprecizitāšu un pretrunu valdības iesniegtajā likumprojektā. Pie frakcijām nepiederošais deputāts P. Tabūns Saeimas sēdē akcentēja attieksmes pret savu valodu maiņu: "Latvija [...] nav kļuvusi latviskāka. Tas, ka Saeima ir kļuvusi latviskāka un valdība kļuvusi latviskāka, vēl nenozīmē, ka Latvija ir latviska. Arī tas, ko Ābiķa kungs teica, – ka latviešu skolās starpbrīžos runā krievu mēlē. Krievu mēlē, starp citu, runā arī Saeimā. Tad, lūk, kāda ir attieksme!"⁹⁰

Likumprojekts otrajā lasījumā 6. Saeimā 1998. gada 23. aprīlī gūst nosaukumu "Valsts valodas likums", pēc debatēm par lībiešu un latgaļu valodas statusu noraidot Saeimas Juridiskā biroja priekšlikumu izteikt likuma nosaukumu redakcijā "Valodu likums". Vērojama 6. Saeimas deputātu vēlme prasības noteikt samērīgas ar privātās uzņēmējdarbības interesēm, kas atspoguļojas debatējot par valodu lietojumu sēdēs un citās darba sanāksmēs. Viedokļu sadursmes punkts iezīmējas apvienības "Tēvzemei un Brīvībai"/LNNK frakcijas deputāta J. Sinkas runā: "Acīmredzot Rietumeiropa un Eiropas Savienības dalībvalstis par to priecātos un būtu ātrāka mūsu nelatviešu integrācija. Taču integrācija tiešām var notikt tikai tad, ja šie naturalizācijas subjekti iemācās mūsu valodu. Tajā pašā laikā, paralēli, ejot uz Eiropas Savienību, mēs gribam privatizēt mūsu saimniecību, un tas ir ļoti pareizi, ka mēs tā darām. Taču Ābiķa kunga piedāvājums dod iespēju – es teikšu, uz mūžīgiem laikiem – visos privātajos uzņēmumos vienmēr runāt tikai kādu svešu valodu."⁹¹

Otrajā lasījumā atbildīgās komisijas priekšsēdētāja Dz. Ābiķa runā saskatāmas norādes par politiska spiediena esamību likumprojekta noņemšanai no izskatīšanas. Trešais lasījums

⁸⁸ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 143/144, 13.06.1997.

⁸⁹ Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000. gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles zin. red. Rīga: Izglītības solī, 2000, 238.lpp.; Also see: The Oslo Recommendations Regarding the Linguistic Rights of National Minorities & Explanatory Note. OSCE High Commissioner on National Minorities, 1998.

⁹⁰ Sk. Latvijas Republikas 6. Saeimas pavasara sesijas četrpadsmitās sēdes 1997. gada 5. jūnijā stenogrammu.

⁹¹ Sk. Latvijas Republikas 6. Saeimas pavasara sesijas otrās sēdes 1998. gada 23. aprīlī stenogrammu.

6. Saeimā tā arī nenotika. Jau pirms pirmā lasījuma bija skaidrs, ka pret nepieciešamību pieņemt jaunu valodas likumu iestāsies Baltijas jūras valstu padome, Eiropas Drošības un sadarbības organizācija (turpmāk – EDSO) un Eiropas Padome, kā arī Amerikas Savienotās Valstis vēstnieka L. Nepera personā.⁹² Diemžēl starptautiskās organizācijās pārstāvošo padomdevēju mērķi bija ne tikvien rūpes par brīvību un privātās dzīves neaizskaramību, bet daudzos gadījumos arī neslēpta iestāšanās par PSRS okupācijas varas gados ieplūdušo kolonistu un atvaļināto militārpersonu garīgo komfortu.⁹³

Atgriešanās pie pirmā lasījuma notika 7. Saeimā 1998. gada 10. decembrī, kad jaunievēlētā Saeima lēma par likumprojekta "Valsts valodas likums" izskatīšanas turpināšanu.⁹⁴ Uz šo brīdi Satversmes 4. pants jau bija papildināts ar pirmo teikumu, nosakot latviešu valodu par Latvijas Republikas valsts valodu, kā arī bija pieņemta Satversmes VIII nodaļa – "Cilvēka pamattiesības".

Pirms otrā lasījuma 7. Saeimā oficiālajā laikrakstā "Latvijas Vēstnesis" vērojama spilgta toreizējā Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Cilvēktiesību institūta direktores I. Ziemeles polemika ar Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķi A. Blinkenu un Valsts valodas centra vadītāju Dz. Hiršu. Šī diskusija skaidri atspoguļo jautājuma sarežģītību cilvēktiesību, valsts stabilitātes un valodas pastāvēšanas kontekstā starp vēlamo un reāli sasniedzamo. I. Ziemeles norāda, ka valsts piespiedu vara var darboties ar pretēju efektu.⁹⁵

Uz otro lasījumu 7. Saeimā 1999. gada 18. martā atbildīgā komisija sagatavoja prāvu priekšlikumu sarakstu⁹⁶. Komisijas sēdēs kā 6., tā arī 7. Saeimā bieži dalībnieki bija EDSO eksperti, kas iedziļinājās, skaidroja un komentēja likumprojekta normas un deputātu priekšlikumus, tostarp komisija vairākkārt tikās arī ar EDSO komisāru M. van der Stūlu.⁹⁷ Pēc likumprojekta pieņemšanas otrajā lasījumā deputāts J. Jurkāns nolasīja politisko organizāciju apvienības "Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā" frakcijas paziņojumu par balsošanas motīviem, kurā norādīja, ka: 1) likumprojektā nepieciešams noteikt valsts valodas, nacionālo

⁹² Plašāk sk. Balodis R. Latvijas Republikas Satversmes 4. panta pirmā teikuma "Valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda" zinātnisko komentāru papildinājums. Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga: RSU, 2021, Nr. 3 (21), 40.-41.lpp.

⁹³ Baltiņš M. Dzīve valodai, valodā un ar valodu. Valodas upē. Veltījumkrājums profesores Inas Druvietes 65 gadu jubilejā. Red. G. Kļava, K. Rozentalde. Rīga: LU Lībiešu institūts, 2023, 14.-15.lpp.

⁹⁴ Sk. Latvijas Republikas 7. Saeimas rudens sesijas astotās sēdes 1998. gada 10. decembrī stenogrammu.

⁹⁵ Plašāk sk.: Ziemeles I. Par valodas lietošanas dilemmu Latvijā: kur pienākums, kur nepieciešamība. Latvijas Vēstnesis, 1999. gada 4. februāris, Nr. 4 (111); Blinkena A. Par valodu lietošanas dilemmu Latvijā. Latvijas Vēstnesis, 1999. gada 10. februāris, Nr. 38/39; Hirša Dz. Valsts valoda Latvijā: nevis dilemma, bet aksioma. Latvijas Vēstnesis, 1999. gada 18. februāris, Nr. 47.

⁹⁶ Sk. Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas priekšlikumi likumprojekta "Valsts valodas likums" 2. lasījumam. Pieejams: https://www.saeima.lv/L_Saeima7/lasa-LP0060_2.htm [aplūkots 12.11.2023.].

⁹⁷ Balodis R. Latvijas Republikas Satversmes 4. panta pirmā teikuma "Valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda" zinātnisko komentāru papildinājums. Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga: RSU, 2021, Nr. 3 (21), 41.lpp.

minoritāšu valodu un svešvalodu statusu; 2) nav ņemtas vērā EDSO komisāra rekomendācijas "neaiztikt" privāto sfēru; 3) Valsts valodas likuma pieņemšana tagadējā redakcijā veicinās nevis sabiedrības integrāciju, bet piespiedu asimilāciju, kas negatīvi ietekmēs Latvijas tagadni un nākotni.⁹⁸

Trešajā lasījumā 7. Saeimā 1999. gada 8. jūlijā likumprojekts par spīti ievērojamai pretestībai un politiskam spiedienam pie tam ar pārliecinošu balsu vairākumu (par – 73, pret – 16, bet 8 atturoties) tomēr tiek pieņemts. Pirms šī lasījuma Saeimā tika saņemtas Eiropas Savienības un EDSO piezīmes par likumprojekta neatbilstību Latvijas starptautiskajām saistībām, atkārtoti aicinot nodalīt privāto sfēru no valsts sfēras, bet latviešu valodas aizsardzību risināt, neizmantojot likuma noteikumus un tajā paredzētus aizliegumus.⁹⁹ Likumu nodeva izsludināšanai Valsts prezidentei.

Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga, ņemot vērā dažādu starptautisko organizāciju tiešus un netiešus mudinājumus pārskatīt Valsts valodas likumu, rīkoja sabiedrības pārstāvju ar pretējiem viedokļiem par pieņemto likumu diskusiju, kā arī uzklausi starptautisko ekspertu rekomendācijas¹⁰⁰. 1999. gada 14. jūlijā ar motivētu rakstu¹⁰¹ Satversmes 71. pantā noteiktajā kārtībā Valsts prezidente nodeva Valsts valodas likumu Saeimai otrreizējai caurlūkošanai, norādot, ka dažu likuma pantu redakcija neatbilst Satversmei un Latvijas starptautiskajām saistībām, tostarp vispāratzītam principam, ka iejaukšanās privātajā jomā ir pieļaujama tikai tad, ja tā ir pamatota ar sabiedrības likumīgām interesēm, tādējādi pēc būtības pieturoties pie EDSO argumentācijas. Savukārt ārlietu ministrs atbildīgajai komisijai rakstīja, ka "Latvijas partneriem jābūt pārliecinātiem, ka Valsts valodas likums atbilst politiskajiem dalības kritērijiem. Pilntiesīga dalība Eiropas Savienībā būs viena no svarīgākajām garantijām Latvijas valstiskuma neatgriezeniskumam un tā neatņemamā atribūta – latviešu valodas – attīstībai."¹⁰²

Otrreizēja Valsts valodas likuma caurlūkošana 7. Saeimā notika 1999. gada 9. decembrī, tajā, balstoties uz Valsts prezidentes ieteikumiem, likums tika precizēts. Valsts valodas likums tika izsludināts 1999. gada 21. decembrī un stājās spēkā 2000. gada 1. septembrī.

7. Saeimas sēdē 1999. gada 9. decembrī apvienības "Tēvzemei un Brīvībai"/LNNK frakcijas deputāts J. Dobelis norāda, ka likums "paredz visvisādu izvairīšanos un piekāpšanos"

⁹⁸ Sk. Latvijas Republikas 7. Saeimas ziemas sesijas desmitās sēdes 1999. gada 18. martā stenogrammu.

⁹⁹ Sk. Latvijas Republikas 7. Saeimas 16. jūnija ārkārtas sēdes turpinājuma 1999. gada 8. jūlijā stenogrammu.

¹⁰⁰ Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga saņēma EDSO komisāra minoritāšu jautājumus Maksa van der Stūla vēstuli. Valsts prezidenta aktualitātes, 1999. gada 12. jūlijs. Pieejams: <https://www.president.lv/lv/jaunums/valstsprezidente-vaira-vike-freiberga-sanema-edso-komisara-minoritasu-jautajumosmaksa-van-der-stula-vestuli> [aplūkots 12.11.2023.].

¹⁰¹ Valsts preziente: - nododot otrreizējai caurlūkošanai Valsts valodas likumu. Latvijas Vēstnesis, 16.07.1999., Nr. 231/232.

¹⁰² Balodis R. Latvijas Republikas Satversmes 4. panta pirmā teikuma "Valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda" zinātnisko komentāru papildinājums. Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga: RSU, 2021, Nr. 3 (21), 43.lpp.

un salīdzina to ar piedegušu biezputru: "Un Valsts valodas likuma pieņemšanu saistīt ar iestāšanos Eiropas Savienībā ir vienkārši smieklīgi. Tā ir uzspiesta izrunāšanās, jo labi zināms, ka, lielajiem procesiem virzoties uz priekšu, neviens tādas lietas īpaši neievēros." Politisko organizāciju apvienības "Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā" frakcijas deputāts J. Jurkāns savukārt aicina uz integrāciju: "Ir sabiedrības iekšējā integrācija un ir ārējā integrācija Eiropas Savienībā. Otrā bez pirmās ir neiespējama. [...] Lai integrētos Eiropas Savienībā, ir ejams garš ceļš, pārpildīts un dārgs. [...] Neļausim nacionālistiskām metastāzēm pārņemt mūsu likumdošanu!" Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas frakcijas deputāts R. Labanovskis atzīst: "Latvijā pastāv valodu konkurence. [...] valodai sagaidāmi grūti laiki un tā var izrādīties zaudētāja šajā konkurences cīņā."

Atskatoties uz konkrēto likumdošanas procesu un tā rezultātu, secināms, ka valodas politika ir grūti saskaņojama ar citiem politikas virzieniem.¹⁰³ Iespējams, šī likuma skatīšanai trūka tālredzības un tika atvēlēts nepiemērots laiks, nacionālas valsts valodas jautājumu liekot vienos svaru kausos ar Latvijas uzņemto ārpolitikas kursu.¹⁰⁴ Valodnieku un latviešu valodas kā valsts valodas aizstāvju pozīcijas par latviešu valodas lietošanu privātajā sfērā netika noturētas, tomēr diez vai no starptautisko ekspertu kritikas varētu izvairīties, ja likumdevējs būtu atlicis šī būtībā latviešu tautai liktenīgā jautājuma nokārtošanu uz vēlāku laiku.

Valodnieku ieskatā Valsts valodas likums un uz tā pamata izdotie Ministru kabineta noteikumi faktiski tiek vērtēti kā kompromisa risinājums, kurā, pieļaujot paplašinātu vai sašaurinātu starptautiski saistošo normu interpretāciju, saglabātas vairākas latviešu valodas noturībai būtiskas normas, tomēr ir zaudēti vairāki svarīgi valodas lietošanas motivācijas instrumenti, kas jūkami palēninājis latviešu valodas nostiprināšanos sabiedrības integrācijas valodas funkcijā, mazinot cittautiešu vēlmi lietot latviešu valodu saziņā.¹⁰⁵

Tomēr ir jānovērtē, ka Valsts valodas likums ir ticis pieņemts. Tas sniedz iespēju ar šodienas izpratni par Latvijas tautai atvēlēto privilēģiju – tiesībām sargāt savu nacionālo identitāti – atskatīties pagātnē un izvērtēt iespējamās kļūdas, ko nesis demokrātiskas sabiedrības kompleksā, bet leģitīmā procesā panāktais kompromiss.

¹⁰³ Druvieta I. Skatījums: valoda, sabiedrība politika. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 80.lpp.

¹⁰⁴ Balodis R. Latvijas Republikas Satversmes 4. panta pirmā teikuma "Valsts valoda Latvijā ir latviešu valoda" zinātnisko komentāru papildinājums. Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga: RSU, 2021, Nr. 3 (21), 43.-44.lpp.

¹⁰⁵ Hirša Dz., Kļava G. Diskusijas par Latvijas valodas politiku Valsts valodas likuma izstrādes kontekstā. Grām.: Valsts valodas likums: vēsture un aktualitāte. I. Druvietes zin. red. Rīga: Zinātne, 2008, 69.-95.lpp.

2.2. Mērķi, darbības jomas un piemērošanas tvērums

Jau valsti dibinot, bija skaidrs, ka latviešu valoda kļūs par pilnvērtīgu nācijas valodu tikai tad, ja latviski būs iespēja sazināties visās sabiedrisko attiecību jomās: politikā, zinātnē, kultūrā, sadzīvē utt.¹⁰⁶ Vadoties no valsts valodas sabiedrību vienojošā konstitucionāli tiesiskā rakstura, Valsts valodas likuma 1. pantā definēti savstarpēji saskanīgi mērķi: 1) latviešu valodas saglabāšana, aizsardzība un attīstība; 2) latviešu tautas kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšana; 3) tiesības brīvi lietot latviešu valodu jebkurā dzīves jomā visā Latvijas teritorijā; 4) mazākumtautību pārstāvju iekļaušanās Latvijas sabiedrībā, ievērojot viņu tiesības lietot dzimto valodu vai citas valodas; 5) latviešu valodas ietekmes palielināšanās Latvijas kultūrvidē, veicinot ātrāku sabiedrības integrāciju.

Latvijas Republikas Senāts ir atzinis, ka no Valsts valodas likuma 1. panta 1. un 3. punkta izriet personu tiesības vērsties Valsts valodas centrā, ja tās ieskatā ir pārkāptas Valsts valodas likuma prasības. Turklāt šāda mehānisma izmantošanu pašu par sevi nevar uzskatīt par nesamērīgu vērsanos pret personu, par kuras iespējamu pārkāpumu tiek ziņots.¹⁰⁷ Ņemot vērā, ka šādā veidā var tikt pausta personu subjektīva izpratne par tām garantētajām tiesībām, jānorāda, ka jēdzienu "jebkura dzīves joma" tik tiešām ir saprotamas sabiedriskās dzīves jomas. Objektīvo ar likumu aizsargājamo interešu – valsts valodas lietošanas aizsardzības – subjektus un apjomu, kādā uz tiem attiecināmas šī likuma normas, noteic Valsts valodas likuma 2. pants.

Atbilstoši Valsts valodas likuma 2. panta pirmajai daļai likums nosaka valsts valodas lietošanu un aizsardzību valsts un pašvaldību iestādēs, tiesās un tiesu sistēmai piederīgās iestādēs, kā arī citās iestādēs, organizācijās un uzņēmumos (uzņēmēj sabiedrībās), izglītības sfērā un citās sfērās. Tiesību norma šķietami paredz, ka Valsts valodas likums valsts valodas lietošanai un aizsardzībai piemērojams kā publiskajā, tā privātajā jomā, t. sk. izglītības un citās sfērās, tomēr jāņem vērā, ka tikai likumā noteiktajā apmērā. Pastāv uzskats, ka minētā norma noteic patstāvīgu nosacījumu valsts valodas lietošanai un aizsardzībai, taču to nepamato tiesību normu sistēmiskā interpretācija likuma ietvaros. Turklāt attiecībā uz atsevišķām sfērām detalizētāku valsts valodas lietošanas kārtību noteic speciālie likumi vai starptautiskie līgumi.

Piemēram, saskaņā ar Valsts valodas likuma 12. pantu Nacionālo bruņoto spēku struktūrvienībās lietojama tikai valsts valoda ar izņēmumiem, kad citos likumos vai Latvijas Republikas starptautiskajos līgumos, kā arī starptautiskajos līgumos par Nacionālo bruņoto

¹⁰⁶ Osipova S. Valoda kā konstitucionāla vērtība. Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Latvijas Universitātes 77. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 19.-20.lpp.

¹⁰⁷ Sk. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019. gada 22. marta sprieduma lietā Nr. SKA-232/2019 17. punktu.

spēku piedalīšanos starptautiskajās operācijās vai mācībās paredzēts citādi. Pēc būtības tiesību normā izvirzītās prasības izriet arī no Valsts valodas likuma 6. panta pirmās daļas, jo Nacionālo bruņoto spēku struktūrvienības ir Aizsardzības ministrijas padotībā esošas tiešās pārvaldes iestādes, tātad arī to izveidotajās struktūrvienībās militārā dienesta tiesiskajās attiecībās esošajiem karavīriem¹⁰⁸, kā arī Zemessardzē un civilajos amatos nodarbinātajiem uz līguma pamata ir jāprot un jālieto valsts valodu apjomā, kāds nepieciešams viņu profesionālo un amata pienākumu veikšanai. Tomēr šajā gadījumā būtiska ir atruna par izņēmuma gadījumiem, kas var tikt attiecināti uz situācijām, kad Nacionālo bruņoto spēku struktūrvienības piedalās starptautiskajās operācijās vai mācībās. Piemēram, Latvijas Republikas un Zviedrijas Karalistes līguma par militāro sadarbību un personāla statusu¹⁰⁹ 4. pants noteic, ka darba valoda ir angļu, ja vien valstis nav noteikušas savādāk.

Tiesvedība Latvijas Republikā saskaņā ar Valsts valodas likuma 13. panta pirmo teikumu notiek valsts valodā. Identiska rakstura tiesību normas ietvertas likuma "Par tiesu varu"¹¹⁰ 21. panta pirmajā daļā, Civilprocesa likuma¹¹¹ 13. panta pirmajā daļā, Kriminālprocesa likuma¹¹² 11. panta pirmajā daļā, Administratīvā procesa likuma¹¹³ 110. panta pirmajā daļā un Administratīvās atbildības likuma¹¹⁴ 35. panta pirmajā daļā. Ņemot vērā, ka Valsts valodas likums neregulē svešvalodu lietojumu, atbilstoši Valsts valodas likuma 13. panta otrajam teikumam tiesības lietot tiesā svešvalodu noteic procesuālo kārtību regulējošie likumi. Izglītības sfērā Valsts valodas likuma 14. pants garantē tiesības iegūt izglītību valsts valodā, savukārt valsts valodas lietošanu izglītībā nosaka izglītību regulējošie likumi.

Savukārt sabiedrības saziņas līdzekļu valodu pilnībā nosaka cits likums, tāpēc šī sfēra ir ārpus Valsts valodas likuma tvēruma tiktāl, cik neskar kādu citu šajā likumā regulēto jautājumu, piemēram, darbinieka valsts valodas lietojuma atbilstību profesionālo un amata pienākumu veikšanai nepieciešamajam apjomam. Interpretējot Valsts valodas likuma 16. pantu sistēmiski, sabiedrības saziņas līdzekļu (šobrīd – elektronisko plašsaziņas līdzekļu) programmu un raidījumu valodu nosaka Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums, kura ievērošanu kontrolē Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome.

Valsts valodas likums tostarp noteic nosaukumu veidošanu un lietošanu, ko izvērstāk reglamentē Ministru kabineta noteikumi Nr. 294 "Noteikumi par iestāžu, sabiedrisko

¹⁰⁸ Sk. Satversmes tiesas 2013. gada 7. novembra sprieduma lietā Nr. 2012-24-03 16.2.1. apakšpunktu.

¹⁰⁹ Par Latvijas Republikas un Zviedrijas Karalistes līgumu par militāro sadarbību un personāla statusu. Latvijas Vēstnesis, 37, 07.03.2002.

¹¹⁰ Likums "Par tiesu varu". Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1/2, 14.01.1993.

¹¹¹ Civilprocesa likums. Latvijas Vēstnesis, 326/330, 03.11.1998.

¹¹² Kriminālprocesa likums. Latvijas Vēstnesis, 74, 11.05.2005.

¹¹³ Administratīvā procesa likums. Latvijas Vēstnesis, 164, 14.11.2001.

¹¹⁴ Administratīvās atbildības likums. Latvijas Vēstnesis, 225, 14.11.2018.

organizāciju, uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) nosaukumu un pasākumu nosaukumu veidošanu un lietošanu"¹¹⁵, kā arī Ministru kabineta noteikumi Nr. 50 "Vietvārdu informācijas noteikumi"¹¹⁶ (turpmāk – MK noteikumi Nr. 50).

Saskaņā ar Valsts valodas likuma 2. panta trešo daļu likums neattiecas uz valodu lietošanu Latvijas iedzīvotāju neoficiālajā saziņā, nacionālo un etnisko grupu iekšējā saziņā, kā arī reliģisko organizāciju dievkalpojumos, ceremonijās, rituālos un cita veida reliģiskajā darbībā. No šīs tiesību normas atvasināms princips, kas paredz valsts neiejaukšanos un aizsardzības nodrošināšanu Satversmē garantētajām cilvēka pamattiesībām, tostarp tiesībām uz brīvību, privāto dzīvi, pulcēšanās un biedrošanās brīvību, domu, apziņas un reliģijas brīvību, kā arī mazākumtautību tiesībām uzturēt savu identitāti. Piemēram, likuma "Par sapulcēm, gājieniem un piketiem"¹¹⁷ 19. pants skaidri noteic, ka sapulcēs, gājienos un piketos pastāv vārda un valodas brīvība.

Tas savukārt nenozīmē, ka situācijas apstākļu noskaidrošanai personas būtu atbrīvotas no Valsts valodas centra amatpersonu likumīgo prasību izpildes.¹¹⁸ No Valsts valodas likuma 2. panta trešās daļas neizriet tiesības prasīt, lai valsts valodā runātu ikviens pretimnācējs vai mazākumtautību grupas pārstāvis. Līdz ar to faktiski sabiedrībā nav izslēdzami konflikti valodu saskarē, kas, pastāvot valodu konkurencei, ir uzskatāmi par normālu parādību.

No Valsts valodas likuma 2. panta trešās daļas atvasināmais princips tostarp prasa nodalīt saziņu profesionālo un amata pienākumu veikšanas laikā no neoficiālas saziņas. Kādā administratīvā pārkāpuma lietā pašvaldības domes priekšsēdētājam tika piemērots administratīvais sods par tulkojuma nenodrošināšanu pašvaldības rīkota pasākuma laikā¹¹⁹, tiekoties ar skolēniem. Lai arī ar pierādījumi šādu faktu apliecināja, apelācijas instances tiesa lietu izbeidza, jo komunikācija ar skolēniem svešvalodā noritēja pasākuma neoficiālajā daļā, proti, pēc tā. Iespējams, ka apelācijas instances tiesas spriedums būtu bijis citāds, ja amatpersona tiktu saukta pie administratīvās atbildības par valsts valodas nelietošanu profesionālo un amata pienākumu veikšanai nepieciešamajā apjomā, tomēr tas rada pavisam citus jautājumus – vai konkrētajā situācijā amatpersona veica profesionālos un amata

¹¹⁵ Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumi Nr. 294 "Noteikumi par iestāžu, sabiedrisko organizāciju, uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) nosaukumu un pasākumu nosaukumu veidošanu un lietošanu". Latvijas Vēstnesis, 302, 29.08.2000.

¹¹⁶ Ministru kabineta 2012. gada 10. janvāra noteikumi Nr. 50 "Vietvārdu informācijas noteikumi". Latvijas Vēstnesis, 20, 03.02.2012.

¹¹⁷ Likums "Par sapulcēm, gājieniem un piketiem". Latvijas Vēstnesis, 31/32, 30.01.1997.

¹¹⁸ Sk., piem., Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2018. gada 27. marta spriedumu lietā Nr. 1-0358-18/37.

¹¹⁹ Atbilstoši Valsts valodas likuma 11. panta pirmajai daļai valsts un pašvaldību iestāžu, tiesu un tiesu sistēmai piederīgo iestāžu, valsts un pašvaldību uzņēmumu, kā arī uzņēmējsabiedrību, kurās lielākā kapitāla daļa pieder valstij vai pašvaldībai, rīkotie pasākumi notiek valsts valodā. Ja pasākumā tiek lietota svešvaloda, rīkotājs nodrošina tulkojumu valsts valodā.

pienākumus, vai tai bija pienākums lietot valsts valodu, kāds ir tiesību normās noteiktais aizliegums sazināties svešvalodā, un vai šāds aizliegums vispār pastāv.

Līdz ar to ir nepieciešams iezīmēt robežu, ar kuru brīdi konkrēta situācija vairs nav pakļauta Valsts valodas likumā ietvertajām prasībām, jo attiecas uz neoficiālo saziņu.

Jānorāda, zināmu neskaidrību par iejaukšanās privātajā jomā robežām rada likumdevēja Administratīvo sodu likuma par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā¹²⁰ (turpmāk – Administratīvo sodu likums) 20. pantā paredzētā administratīvā atbildība par kļaju necieņas izrādīšanu pret valsts valodu, kas pirmšķietami būtu vērtējama arī neoficiālas saziņas ietvaros.

Minētā administratīvā pārkāpuma tiesiskajā sastāvā ietverta papildu pazīme, proti, necieņas izrādīšanai pret valsts valodu ir jābūt "kļajai". Administratīvā rajona tiesa vairākos spriedumos ir atzinusi, ka vārdkopa "kļaja necieņa" ir atklāts juridisks jēdziens, kas piepildāms ar saturu katrā konkrētā gadījumā.¹²¹

Latviešu literārās valodas vārdnīcā sniegti vairāki vārda "kļajš" skaidrojumi¹²², tomēr par atbilstošāko Administratīvo sodu likuma 20. pantā lietotajam atzīstami – atklāts, neslēpts. Ar vārdu "atklāts"¹²³ vai tā antonīmu "neslēpts"¹²⁴ saprotams: 1) tāds, kas pieejams visiem (publiski); 2) vaļsirdīgs¹²⁵. Savukārt "necieņa" ir necienīga attieksme (pret kādu, pret ko), šādas attieksmes izpausme.

Minētajos Administratīvās rajona tiesas spriedumos atklāta vārdkopas "kļaja necieņa" nozīme, proti, tā ir atklāta, neslēpta, acīmredzama uzvedība un/vai rīcība, kura izpaužas cieņas, godbijības trūkumā (pret kādu, pret ko), nopelnu, spēju u. tml. noniecināšanā, kā cieņas aizskaršana, kā neatbilstoša kādam noteiktām prasībām (par izturēšanos, rīcību, runu), kā nepiedienīga¹²⁶.

Administratīvo sodu likuma 20. pantā paredzētais administratīvais pārkāpums pēc sava tiesiskā sastāva ir identisks pārkāpumam, kas bija paredzēts LAPK 201.³⁶ pantā. Nodaļa (četrpadsmitā "c" nodaļa) par administratīvajiem pārkāpumiem valsts valodas lietošanas jomā LAPK tika pievienota ar 2001. gada 14. jūnija likumu "Grozījumi Latvijas Administratīvo

¹²⁰ Administratīvo sodu likums par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā. Latvijas Vēstnesis, 96, 20.05.2020.

¹²¹ Sk. Administratīvās rajona tiesas 2013. gada 25. janvāra sprieduma lietā Nr. 142152111 13. punktu; Administratīvās rajona tiesas 2013. gada 19. augusta sprieduma lietā Nr. A420380512 10. punktu.

¹²² Sk. Latviešu literārās valodas vārdnīcu. Pieejams: <https://tezaurs.lv/klaj%C5%A1:1> [aplūkots 15.11.2023.].

¹²³ Sk. Latviešu literārās valodas vārdnīcu. Pieejams: <https://tezaurs.lv/atkl%C4%81ts:1> [aplūkots 15.11.2023.].

¹²⁴ Sk. Latviešu valodas antonīmu vārdnīcu. Pieejams: <https://tezaurs.lv/nesl%C4%93pts:1> [aplūkots 15.11.2023.].

¹²⁵ Vaļsirdīgs – tāds, kas parasti pilnībā atklāj savas domas pārdzīvojumus. Sk. Latviešu literārās valodas vārdnīcu. Pieejams: <https://tezaurs.lv/va%C4%BCsird%C4%ABgs:1> [aplūkots 15.11.2023.].

¹²⁶ Latviešu valodas vārdnīca. 1.-8. Rīga: Zinātne, 1972.-1996.

pārkāpumu kodeksā"¹²⁷, savukārt Valsts valodas centra kompetencē minētais pārkāpums nodots vien ar 2007. gada 21. jūnija likumu "Grozījums Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā"¹²⁸. Diemžēl minēto grozījumu anotācijas ir gaužām lakoniskas un nesniedz administratīvā pārkāpuma tiesiskā sastāva plašāku skaidrojumu.

Sākotnēji 7. Saeimas deputāta J. Dobeļa priekšlikums bija paredzēt administratīvo atbildību par "kļaju necieņas izrādīšanu pret valsts valodu, kas izpaudusies kā valsts valodas ignorēšana, tās nolamāšana vai apvainojošas darbības"¹²⁹. Jāsecina, ka Juridiskajā komisijā priekšlikums atbalstīts daļēji, saglabājot administratīvo atbildību "par kļaju necieņas izrādīšanu pret valsts valodu".

2000. gada 21. decembrī, 2. lasījumā apspriežot 2001. gada 14. jūnija likuma "Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā" projektu, deputāts J. Dobelis norādīja, ka likumprojekts ir vērsts uz tādu personu sodīšanu, kuras "atļaujas nicīgi izteikties par latviešu valodu, atļaujas izteikties, ka viņi tīšām to nemācīsies, ka viņiem tā nav vajadzīga, un tā tālāk, un tā joprojām". Līdzīgu viedokli debatēs pauda arī deputāts J. Vidiņš.¹³⁰

Satversmes 92. panta otrais teikums noteic: "Ikviens uzskatāms par nevainīgu, iekams viņa vaina nav atzīta saskaņā ar likumu." Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka šī Satversmes norma citstarp aptver principu *nullum crimen, nulla poena sine lege*, proti, principu, ka personu var atzīt par vainīgu un sodīt tikai par tādu rīcību, kas ir atzīta par noziedzīgu saskaņā ar likumu¹³¹. Minētais princips darbojas arī gadījumos, kad personai likumā paredzēta sodoša rakstura administratīvā sankcija.

Minētais tiesību princips ir būtiskas pamattiesības, kas aizsargā personu pret valsts patvaļu. Tādējādi vispirms tiesību normas izstrādātājam un pieņemējam tiesību normu nepieciešams precizēt tādā pakāpē, lai būtu skaidri saprotams, par kādu darbību vai bezdarbību personai piemērojams administratīvais sods. Savukārt tiesību normu piemērotājam jābūt pārliecībai par administratīvo atbildību paredzošās tiesību normas tiesiskā sastāva atbilstību faktiskajiem apstākļiem. Valsts pieļauti pārkāpumi šajā jomā var graut personu uzticību tiesiskumam.

Tādējādi, ņemot vērā Valsts valodas likuma 2. panta trešajā daļā postulēto pamatnostādni valsts īstenotai kontrolei privātajā jomā, autora ieskatā, Administratīvo sodu likuma 20. panta

¹²⁷ Zaudējis spēku. 2001. gada 14. jūnija likums "Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā". Latvijas Vēstnesis, 102, 02.07.2001.

¹²⁸ Zaudējis spēku. 2007. gada 21. jūnija likums "Grozījums Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā". Latvijas Vēstnesis, 103, 28.06.2007.

¹²⁹ Sk. likumprojektu otrajam lasījumam grozījumiem Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā (Nr. 725). Pieejams: https://www.saeima.lv/L_Saeima7/lasa-LP0725_2.htm [aplūkots 15.11.2023.].

¹³⁰ Skat. Latvijas Republikas 7. Saeimas 2000. gada 21. decembra sēdes stenogrammu. Pieejama: <https://www.saeima.lv/steno/2000/st2112.html> [aplūkots 15.11.2023.].

¹³¹ Sk. Satversmes tiesas 2008. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2008-09-0106 4.2. apakšpunktu.

tiesiskajā sastāvā ietvertā papildu pazīme – klaja [necieņas izrādīšana pret valsts valodu] – būtu interpretējama vispirms kā "publiska" necieņas izrādīšana vai attieksmes paušana (t. i., ne tikvien tāda, kas ir publiskā, atklātā vietā, bet arī pieejama daudziem vai visiem), savukārt tikai pakārtoti tai būtu piedēvējamas tādas īpašības kā "acīmredzama", "atklāta" (ar nozīmi – vaļširdīga). Līdz ar to Administratīvo sodu likuma 20. pantā paredzētais administratīvais pārkāpums nebūtu attiecināms uz Latvijas iedzīvotāju neoficiālu saziņu, ja vien tā negūst publisku raksturu. Savukārt vārdkopa "klaja necieņa" administratīvā pārkāpuma kontekstā vispirms izvērtējama nevis no tajā paustā satura, bet radītās ietekmes tvēruma.

Attiecinot Administratīvo sodu likuma 20. pantā paredzētā administratīvā pārkāpuma analīzi uz iepriekš minēto nepieciešamību noteikt neoficiālas saziņas sākuma un beigu robežu, jāsecina, ka, vienmēr precīzi jākonstatē Valsts valodas likumā paredzēto prasību ietvars, ko var veikt vienīgi pēc rūpīgas tiesību normas sastāva analīzes. Piemēram, uz Valsts valodas likuma 6. panta otrās daļas¹³² pamata nevarētu prasīt, lai veikala darbinieki savā starpā runātu valsts valodā, jo šādā situācijā nepastāv sabiedrības intereses. Līdz ar to saziņa ir neoficiāla, kaut arī darbinieki konkrētā situācijā veic profesionālos un amata pienākumus. Savukārt attiecībā uz amatpersonām būtu jānosaka augstāki kritēriji, kas vienlaikus būtu saistīti ar Valsts valodas likuma 6. panta pirmajā daļā¹³³ ietverto pienākumu prast un lietot valsts valodu, taču vienlaikus neierobežotu svešvalodu lietošanu situācijās, kad tas ir pamatoti nepieciešams. Tādējādi ne katra situācija, kurā amatpersonas lieto svešvalodu būtu saistāma ar noteikta pārkāpuma esību.

Sabiedrisko dzīves jomu, kurās valsts valodas lietošana tiek regulēta, nošķiršanai privātajā jomā Valsts valodas likumā lietots jēdziens "likumīgas sabiedriskās intereses", kas likumā tika ietverts uz tā otrreizēju caurlūkošanu 7. Saeimā 1999. gada 9. decembrī. Šis jēdziens iezīmē, ka attiecībā uz valsts valodas lietošanas nepieciešamību jāpastāv sabiedrības interesei.¹³⁴ Atbilstoši Valsts valodas likuma 2. panta otrajai daļai valodas lietošana privātās iestādēs, organizācijās, uzņēmumos (uzņēmējsabiedrībās) un attiecībā uz pašnodarbinātajām personām tiek regulēta tad, ja to darbība skar likumīgas sabiedriskās intereses, un tādā apjomā, lai nepieciešamais ierobežojums, kas noteikts likumīgās sabiedriskajās interesēs, būtu samērīgs ar privāto iestāžu, organizāciju, uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) tiesībām un interesēm.

¹³² Saskaņā ar Valsts valodas likuma 6. panta otro daļu privāto iestāžu, organizāciju, uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) darbiniekiem, kā arī pašnodarbinātajām personām valsts valoda jālieto tad, ja to darbība skar likumīgas sabiedriskās intereses (sabiedrisko drošību, veselību, tikumību, veselības aizsardzību, patērētāju tiesību un darba tiesību aizsardzību, drošību darba vietā, sabiedriski administratīvo uzraudzību).

¹³³ Atbilstoši Valsts valodas likuma 6. panta pirmajai daļai valsts un pašvaldību iestāžu, tiesu un tiesu sistēmai piederīgo iestāžu, valsts un pašvaldību uzņēmumu, kā arī to uzņēmējsabiedrību darbiniekiem, kurās lielākā kapitāla daļa pieder valstij vai pašvaldībai, jāprot un jālieto valsts valoda tādā apjomā, kāds nepieciešams viņu profesionālo un amata pienākumu veikšanai.

¹³⁴ Sal. sk. Administratīvās rajona tiesas 2007. gada 28. decembra spriedumu lietā Nr. A42404206.

Tādējādi faktiski likums nenodrošina tiesības brīvi lietot latviešu valodu jebkurā sabiedriskās dzīves jomā, piemēram, darba devējam ir tiesības noteikt, ja vispār, savu darbinieku valsts valodas prasmes līmeni, kas neizslēdz arī pamatotas svešvalodu prasības darba vidē. No valodnieku (valodas politikas veidotāju) puses jau Valsts valodas likuma pieņemšanas laikā izskanēja bažas, ka privātās uzņēmējdarbības pielīdzināšana privātās dzīves jomai izraisīs regulārus latviešu lingvistisko tiesību pārkāpumus. Pētījumi apliecina, ka šīs bažas ir apstiprinājušās, un valodas lietojums privātajā uzņēmējdarbībā jūtami kavē latviešu valodas nostiprināšanos un sabiedrības integrāciju.¹³⁵

Valsts valodas likumā ietvertais tiesiskais regulējums skar plašu jautājumu loku, tomēr izvirza tiešas prasības vien dažās darbības jomās attiecībā uz valsts valodas lietošanu: 1) profesionālo un amata pienākumu veikšanai (likuma 6. pants); 2) sēdēs un citās darba sanāksmēs (likuma 7. pants); 3) lietvedībā un dokumentos (t. sk. līgumos un valsts valodā noformētu dokumentu pieņemšanu) (likuma 8., 9. un 10. pants); 4) pasākumos (likuma 11. pants); 5) publiski demonstrējamās kinofilmās, videofilmās un to fragmentos (likuma 17. pants); 6) zīmogu un spiedogu un veidlapu tekstos (likuma 20. pants); 7) publiskā informācijā (likuma 21. pants). Par šajās darbības jomās noteikto prasību neievērošanu Administratīvo sodu likumā paredzēta administratīvā atbildība. Savukārt uz minētajām darbības jomām attiecināmo prasību robežas nosakāmas pēc darbības sfēras – publiskās, privātās vai tās, kurā valsts neiejaucas, nodrošinot Satversmē garantētās cilvēka pamattiesības.

2.3. Tiesību subjekti

Valsts valodas likums ir saistošs visiem Latvijas jurisdikcijā esošajiem indivīdiem un juridiskajām personām. Tas nozīmē, ka atbilstoši Valsts valodas likuma 25. pantam¹³⁶ un Administratīvās atbildības likuma 3. panta pirmajai daļai¹³⁷ nedz pilsonības, nedz arī uzņēmuma reģistrācija ārvalstīs neatbrīvo personu no atbildības par darbību, ko tā veic Latvijas teritorijā.

Kā jau secināts iepriekš, likumā noteiktās valsts valodas lietotāju tiesības ir saistītas ar tajā paredzēto pienākumu apjomu, ko noteic, nošķirot regulējumam pakļauto personu jeb tiesību subjektu loku. Atbilstoši Valsts valodas likuma 2. panta trešajai daļai likums neattiecas

¹³⁵ Druviete I. Valoda kā valsts identitāte: trīsdesmit gadi kopš valsts valodas statusa atjaunošanas latviešu valodai. Nacionālās identitātes sociolingvistiskie aspekti. Rakstu krājums. Rīga: Latviešu valodas institūts, 2018, 54.lpp.

¹³⁶ Valsts valodas likuma 25. pants noteic, ka par šā likuma normu neievērošanu vainīgās personas saucas pie atbildības likumā noteiktajā kārtībā.

¹³⁷ Administratīvās atbildības likuma 3. panta pirmā daļa noteic, ka persona, kura izdarījusi administratīvo pārkāpumu Latvijas teritorijā, ir atbildīga par šo pārkāpumu saskaņā ar Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem.

uz valodu lietošanu Latvijas iedzīvotāju neoficiālajā saziņā, nacionālo un etnisko grupu iekšējā saziņā, kā arī reliģisko organizāciju dievkalpojumos, ceremonijās, rituālos un cita veida reliģiskajā darbībā.

Valsts valodas likums nošķir publiskas personas darbības jomu (t. sk. personu, kas veic publiskas funkcijas) no privātās jomas, paredzot privātajā jomā izvēles brīvību attiecībā uz valodas lietošanu tiktāl, ciktāl tas nav pretrunā ar sabiedrības interesēm.¹³⁸ Tādējādi publiskajā jomā noteikts augstāks valsts valodas lietošanas standarts.

Publiskās jomas subjektu grupā ietilpst: valsts un pašvaldību iestādes, tiesas un tiesu sistēmai piederīgās iestādes, valsts un pašvaldību uzņēmumi, kā arī uzņēmēj sabiedrības, kurās lielākā kapitāla daļa pieder valstij vai pašvaldībai, un to darbinieki.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Valsts valodas likuma 6. panta pirmajā daļā lietotais jēdziens "darbinieks" nav interpretējams šauri, proti, to var attiecināt arī uz tādiem amatiem un profesijām, kurās nodarbinātības tiesiskās attiecības netiek dibinātas ar darba līgumu, bet balstās uz cita tiesiska pamata. Konkrētajā lietā tiesa secināja, ka minētais jēdziens aptver arī pašvaldību domju deputātus, tomēr ņemot vērā izvērsto skaidrojumu, norādāms, ka jēdziens "darbinieks" Valsts valodas likuma izpratnē attiecināms tostarp arī uz ierēdņiem un amatpersonām.¹³⁹

Šajā saistībā jāmin, ka 2002. gada 5. maijā pēc Valsts prezidentes V. Vīķes-Freibergas iniciatīvas no Saeimas vēlēšanu likuma¹⁴⁰ tika izslēgts 5. panta septītais punkts, saskaņā ar kuru Saeimas vēlēšanām nevar pieteikt par kandidātiem un Saeimā nevar ievēlēt personas, kuras neprot valsts valodu atbilstoši augstākajai (trešajai) valsts valodas prasmes pakāpei, kā arī 13. panta trešās daļas 7. punkts (kandidāts svītrojams, pamatojoties uz Valsts valodas centra izziņu). Atbilstoši Grozījumu Saeimas vēlēšanu likumā anotācijai¹⁴¹ šādas prasības izvirzīšana bija pretrunā Satversmes 91. pantam, ierobežoja vēlētāju brīvas gribas izpaušmi demokrātiskajā vēlēšanu procesā, uz ko bija norādījusi arī EDSO.¹⁴² Tomēr valsts valodas neprasmes kā pamata kandidēšanas Saeimas vēlēšanās liegšanai svītrošana nenozīmē izņēmumu attiecībā uz Saeimas deputāta saukšanu pie administratīvās atbildības gadījumā, ja deputāts nav lietojis valsts valodu savu pienākumu veikšanai nepieciešamajā apjomā atbilstoši Valsts valodas likuma 6. panta pirmajai daļai. Papildus Saeimas kārtības ruļļa 5.² nodaļā noteikta īpaša kārtība, kas attiecas uz

¹³⁸ Sk. Latvijas Republikas 7. Saeimas rudens sesijas astoņpadsmitās sēdes 1999. gada 9. decembrī stenogrammu.

¹³⁹ Sk. Satversmes tiesas 2013. gada 7. novembra sprieduma lietā Nr. 2012-24-03 16.2. apakšpunktu.

¹⁴⁰ Saeimas vēlēšanu likums. Latvijas Vēstnesis, 86, 06.06.1995.

¹⁴¹ Sk. 2002. gada 9. maija likumu "Grozījumi Saeimas vēlēšanu likumā". Latvijas Vēstnesis, 76, 22.05.2002.

¹⁴² Sk. Lejiņš A. Valodas dēļ Latvija iedzīta stūrī, 19.12.2001. Pieejams: <https://providus.lv/raksti/valodas-del-latvija-iedzita-sturi/> [aplūkots 11.11.2023.]; Par valodas prasībām Saeimas deputātu kandidātiem sk. arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 9. aprīļa spriedumu lietā "Ingrīda Podkolzina pret Latviju" (iesniegums Nr. 46726/99).

gadījumu, kad ne mazāk kā 20 deputāti apšaubu, vai kāds deputāts prot valsts valodu tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo pienākumu veikšanai.

Nav šaubu, ka publiskajai jomai pieskaitāmas tostarp arī atvasinātas publiskas personas, kas ir "atvasinātas" no Latvijas Republikas kā sākotnējās publisko tiesību juridiskās personas (tās izveido vai nu Saeima, pieņemot likumu, vai uz likuma pamata – Ministru kabinets). Savā ziņā strīdīgs jautājums ir publisku personu kapitālsabiedrību iekļaušanu publiskās jomas subjektu grupā, jo juridiski tām ir privātpersonas statuss. Tomēr Valsts valodas likums nav vienīgais¹⁴³, kurā publisku personu kapitālsabiedrībām noteikti publiskām personām līdzvērtīgi pienākumi.¹⁴⁴

Tāpat Valsts valodas likums īpaši neizdala publisku personu kapitālsabiedrības un iestādes, kas sekmē mazākumtautību kultūras vai izglītības saglabāšanu un attīstību. Starp šādiem subjektiem var minēt, piemēram, valsts sabiedrību ar ierobežotu atbildību "Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātris"¹⁴⁵ un izglītības iestādes (pastarpinātās pārvaldes iestādes), kas īsteno mazākumtautību izglītības programmas. Līdz ar to attiecībā uz tām Valsts valodas likuma tvērumā piemērojamas tās pašas prasības, kas citiem publiskās jomas subjektiem. Valsts valodas likums savukārt nav piemērojams, piemēram, attiecībā uz ārvalstu vēstniecībām Latvijā, uz starpvalstu līguma pamata dibinātām starptautiskām organizācijām¹⁴⁶ u. c.

Līdzvērtīgs statuss publiskās jomas subjektiem noteikts privātpersonām, kuras, pamatojoties uz likumu vai citu normatīvo aktu, veic noteiktas publiskas funkcijas attiecībā uz darbībām attiecīgo funkciju izpildes ietvaros.

Savukārt pie privātās jomas subjektu grupas pieskaitāmas: privātas iestādes, organizācijas, uzņēmumi (uzņēmējsabiedrības) un to darbinieki, kā arī pašnodarbinātas personas. Kā jau minēts apakšnodaļas sākumā, saskaņā ar Administratīvās atbildības likuma 3. panta pirmo daļu Valsts valodas likumā ietvertās prasības ir saistošas arī ārvalstu komersantiem, kas veic savu darbību Latvijas teritorijā. Izņēmumi ir ārvalsts komersanta pārstāvniecība, kas atbilstoši Komerclikuma 25.² pantam nav juridiskā persona, un tai nav

¹⁴³ Starp tādiem var minēt arī Publisko iepirkumu likumu, Publiskas personas finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanas likumu.

¹⁴⁴ Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības. Mācību grāmata. Otrais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 44.-47.lpp.

¹⁴⁵ Sk. Ministru kabineta 2022. gada 13. septembra rīkojumu Nr. 615 "Par valsts līdzdalības saglabāšanu valsts sabiedrībā ar ierobežotu atbildību "Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātris"". Latvijas Vēstnesis, 179, 15.09.2022.

¹⁴⁶ Šāda organizācija ir, piemēram, Ziemeļatlantijas līguma organizācijas Izcilības centrs stratēģiskās komunikācijas jautājumos (NATO StratCom), kas atrodas Rīgā, bet tā darbību reglamentē 2014. gada 1. jūlija Saprāšanās memorands starp Latvijas Republikas Aizsardzības ministriju, Igaunijas Republikas Aizsardzības ministriju, Vācijas Federatīvās Republikas Federālo aizsardzības ministriju, Itālijas Republikas Aizsardzības ministriju, Lietuvas Republikas Nacionālās aizsardzības ministriju, Polijas Republikas nacionālās aizsardzības ministru, Lielbritānijas un Ziemeļīrijas Apvienotās Karalistes Aizsardzības ministriju par Ziemeļatlantijas līguma organizācijas izcilības centra stratēģiskās komunikācijas jautājumos izveidošanu, administrēšanu un darbību.

tiesību veikt komercdarbību Latvijā, kā arī ārvalsts komersanta filiāle, kas Komerclikuma 22. panta izpratnē ir uzņēmuma organizatoriski patstāvīga daļa, nevis juridiska persona. Tātad atbildība par filiāles saistībām ir galvenajam uzņēmumam.

2.4. Svešvaloda

Latvijas Republikā valsts valoda ir latviešu valoda. Saskaņā ar Valsts valodas likuma 5. pantu ikviena cita Latvijas Republikā lietotā valoda, izņemot lībiešu valodu, šā likuma izpratnē ir uzskatāma par svešvalodu.

Lai arī atšķirībā no latviešu valodas, kas ietilpst indoeiropiešu valodu saimes baltu valodu grupā, lībiešu valoda pieder urāliešu valodu virssaimes somugru valodu saimes Baltijas jūras somu valodu grupai, savulaik teju trešdaļu tagadējās Latvijas apdzīvojušie lībieši ir viena no sastāvdaļām, kas daudzu gadsimtu gaitā izveidojusi latviešu nāciju, tās kultūru un valodu, un mūsdienā Latvija savā ziņā ir arī lībiešu mantojums.¹⁴⁷ Tātad lībiešu valoda nav latviešu valodas paveids, bet īpaša, latviešu valodai neradniecīga valoda.¹⁴⁸ Lībiešu valoda ir vienīgā pirmiedzīvotāju (autohtonu) valoda Latvijā, tāpēc tai ir īpašs statuss, nodrošināma valodas saglabāšana, aizsardzība un attīstība, kā to noteic arī Valsts valodas likuma 4. pants. Līdz ar to lībiešu valodas vieta Latvijā skatāma no divām perspektīvām: lībiešu valodas lietošanas saglabāšanas, attīstības un atdzīvināšanas, kā arī lībiešu un latviešu valodas savstarpējās ietekmes.¹⁴⁹

Tāpat daudzvalodības koncepts nav lietojams kontekstā ar latviešu valodas izloksnēm un dialektiem vai latgaliešu valodu kā latviešu valodas paveidu.¹⁵⁰ Latviešu valoda tāpat kā jebkuras citas valsts oficiālā vai valsts valoda eksistē daudzveidīgās formās – nacionālajos variantos, dialektos jeb teritoriālajos variantos, sociolektos jeb sociālajos variantos, idiolektos (katra valodas lietotāja individuālajā runā). Jebkurā izkoptā valodā pastāv arī funkcionālā un ekspresīvā stilistiskā diferenciācija.¹⁵¹ Latgaliešu rakstu valoda ir viena no latviešu valodas dzīvības saknēm, kas cauri pārkrievošanas un pārpoļošanas gadsimtiem ir palīdzējusi saglabāt

¹⁴⁷ Erenštreits V. Lībiešu rakstu valoda. Latviešu valodas aģentūra, 2011, 10.-15.lpp.

¹⁴⁸ Druvieta I., Kārklīņa A., Kusiņš G., Pastars E., Pleps J. Satversmes 4. pants. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 307.lpp.

¹⁴⁹ Druvieta I. Kļava G. The role of Livonian in Latvia from a sociolinguistic perspective. Eesti Ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics, 9(2), 2018, p.129–146.

¹⁵⁰ Valsts prezidenta 2021. gada 26. aprīļa paziņojums Nr. 8 "Par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanu". Latvijas Vēstnesis, 79A, 26.04.2021., IX sadaļa.

¹⁵¹ Blinkena A. Latviešu literārā valoda. Grām.: Latviešu valoda. A. Veisberga red. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 250.lpp.

Latgales gara dzīvi un latvisko identitāti.¹⁵² Turklāt atbilstoši Valsts valodas likuma 3. panta ceturtajai daļai valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu. Tātad latviešu valodas izlokšņu un dialektu, kā arī latgaliešu valodas lietojums nenozīmē daudzvalodību – latviešu valodai svešu valodu lietojumu.

Plašu rezonansi 2009. gadā guva Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta lēmums lietā Nr. SKA-596/2009, kurā tika norādīts, ka latgaliešu rakstu valodā sastādīts dokuments atzīstams par dokumentu, kas sastādīts svešvalodā.¹⁵³ Šajā lēmumā, vērtējot, vai tiesai var iesniegt blakus sūdzību latgaliešu valodā, Augstākās tiesas Senāts ņēma vērā Satversmes sapulces locekļu debates un secināja, ka "ar jēdzienu "latviešu valoda" Latvijas Republikas Satversmes 4. pantā ir aptverta latviešu literārā valoda".¹⁵⁴ Savukārt no tā tika atvasināts secinājums, ka "citas izlokšnes vai valodas [...] ir svešvalodas un latgaliešu rakstu valodā sastādīts dokuments atzīstams par dokumentu, kas sastādīts svešvalodā".¹⁵⁵ Tomēr šāda secinājuma atvasinājums no vēsturiskā konstitucionālā likumdevēja gribas nav izdarāms, jo neviens Satversmes sapulces loceklis ne reizi nav apgalvojis, ka latgaliešu valoda būtu uzskatāma par svešvalodu, tostarp Latgales deputātu priekšlikumi bija vērsti uz speciāla statusa paredzēšanu latgaliešu izlokšnei (lai novērstu latgaliešus diskriminējošo Latvijas valdības politiku), kā arī Kārlis Skalbe izteica skaidru priekšlikumu izvairīties no papildu priekšrocību piešķiršanas latgaliešu valodai, kas varētu izpausties, piemēram, kā obligāts iestāžu pienākums atbildēt latgaliešiem latgaliski, nevis latviešu literārajā valodā.¹⁵⁶ Turklāt arī Valsts valodas likuma 3. panta ceturtais daļa latgaliešu rakstu valodu noteic kā vēsturisku latviešu valodas paveidu. Tādējādi varētu nonākt pie aplama secinājuma, ka arī latviešu valoda ir svešvaloda.

Tomēr, lai arī Satversmes 4. pants būtu interpretējams veidā, kas attiektos arī uz latgaliešu rakstu valodu kā latviešu nācijas īpašas kultūrvēsturiskas daļas valodu, sabiedrību un valsti vienojoša funkcija ir tieši latviešu valodas literārajai formai, tādējādi starp latviešu valodas literāro formu un latgaliešu valodu kā īpašu latviešu valodas paveidu nav liekama vienādības zīme.¹⁵⁷ Skaidrs, ka šāda uz šāda nošķiruma nepieciešamību pēc būtības norādīja arī Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2009. gada 18. augusta lēmumā lietā Nr. SKA-596/2009.

¹⁵² Stafecka A. Latgaliešu rakstu valoda. Grām.: Latviešu valoda. A. Veisberga red. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 267.-282.lpp.

¹⁵³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 18. augusta lēmuma lietā Nr. SKA-596/2009 6.-10. punkts.

¹⁵⁴ Turpat, lēmuma 7. punkts.

¹⁵⁵ Turpat, lēmuma 10. punkts.

¹⁵⁶ Pleps J. Latgaliešu valoda un Satversme. Jurista Vārds, 25.10.2011., Nr. 43(690).

¹⁵⁷ Levits E. Par latviešu valodu Satversmes 4. pantā nacionālas valsts kontekstā. Jurista Vārds, 25.10.2011., Nr. 43(690).

Jāņem vērā, ka latviešu literārā valoda ir vairāk nekā 400 gados izkopta vērtība, tā nav identificējama ar kāda noteikta Latvijas novada izloksni, bet ir virsdialektāla, uzņēmusi visu vērtīgāko no visām Latvijas vairāk nekā 500 izloksnēm. Latviešu literārā valoda kā valsts valodas standartizētā forma nodrošina latviešu nācijas vienotību, Latvijas sabiedrības lingvistisko integrāciju, un šai formā reprezentē Latviju kā vienu no Eiropas Savienības oficiālajām valodām.¹⁵⁸

Valsts valodas likuma 23. panta pirmā daļa noteic, ka oficiālajā saziņā latviešu valoda lietojama, ievērojot spēkā esošās literārās valodas normas. "Literārā valoda" ir visai tautai kopīgs polifunkcionāls valodas paveids, kas pamatojas tautas valodā, ir sabiedriski atzīts un ko runas un rakstu formā apzināti izkopj un veido valodas meistari un normē valodas speciālisti. Literārā valoda nodrošina sazināšanos starp dažādu dialektu runātājiem, tai ir galvenā loma oficiālajā lietojumā un saskarē ar citām valodām.¹⁵⁹ Savukārt ar "literāro normu" saprotamas valodā tradicionāli izveidojušās, visai literārajai valodai kopīgas, apzināti izkoptas un noteiktā periodā par paraugu atzītas un rakstītos avotos (gramatikās, vārdnīcās) fiksētas valodas likumības.¹⁶⁰

Valsts valodas likuma 3. panta ceturtajā daļā noteiktā valsts pienākuma nodrošināt latgaliešu rakstu valodas saglabāšanu kontekstā Administratīvā rajona atzina, ka Valsts valodas likuma 23. panta pirmā daļa paredz latviešu literārās valodas lietošanu, bet neparedz latgaliešu rakstu valodas lietošanu oficiālajā saziņā, līdz ar to Iesniegumu likums neparedz tiesības saņemt atbildi latgaliešu rakstu valodā.¹⁶¹ Savukārt šāds personas subjektīvo tiesību trūkums nevarētu liegt valsts pārvaldes iestādei labas pārvaldības principa ietvaros pieņemt un izskatīt iesniegumu latgaliešu rakstu valodā, kas nebūtu uzskatāms par Valsts valodas likuma 8. panta pirmajā daļā¹⁶² un 10. panta otrās daļas pirmajā teikumā¹⁶³ ietverto prasību pārkāpumu. Tomēr nevar piekrist viedoklim¹⁶⁴, ka par valsts pārvaldes iestādes automātiski kļūdainu rīcību tiktu

¹⁵⁸ Sk.: Vanags P. Latviešu rakstu valodas izveide un attīstība 16.-18. gadsimtā. Grām.: Latviešu valoda. A. Veisberga red. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 201.-240.lpp.; Blinkena A. Latviešu literārā valoda. Grām.: Latviešu valoda. A. Veisberga red. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 250.-251.lpp.

¹⁵⁹ Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, Valsts valodas aģentūra, 2007, 221. lpp.

¹⁶⁰ Turpat, 220. lpp.

¹⁶¹ Administratīvās rajona tiesas 2013. gada 17. oktobra sprieduma lietā Nr. A420304113 16. punkts.

¹⁶² Saskaņā ar Valsts valodas likuma 8. panta pirmo daļu valsts un pašvaldību iestādēs, tiesās un tiesu sistēmai piederīgās iestādēs, valsts un pašvaldību uzņēmumos, kā arī uzņēmēj sabiedrībās, kurās lielākā kapitāla daļa pieder valstij vai pašvaldībai, lietvedībā un dokumentos lietojama valsts valoda. Sarakste un cita veida saziņa ar ārvalstīm var notikt svešvalodā.

¹⁶³ Atbilstoši Valsts valodas likuma 10. panta otrās daļas pirmajam teikumam valsts un pašvaldību iestādes, tiesas un tiesu sistēmai piederīgās iestādes, kā arī valsts vai pašvaldību uzņēmumi (uzņēmēj sabiedrības) no personām pieņem un izskata dokumentus tikai valsts valodā, izņemot šā panta trešajā un ceturtajā daļā un citos likumos noteiktos gadījumus.

¹⁶⁴ Plašāk skat. Bitāns A. Juridiskas piezīmes latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida sakarā. Jurista Vārds, 6.03.2012., Nr. 10 (709).

uzskatīta iesnieguma latgaliešu rakstu valodā atstāšana bez izskatīšanas. Šāda prerogatīva būtu pašsaprotama Latgalē, ja vien iestādei attiecīgā latviešu valodas paveidā rakstītais iesniegums ir saprotams. Taču to nevarētu attiecināt uz valsts pārvaldi kopumā.

Vienlaikus ir jāpiekrīt J. Plepa atziņai, ka latgaliešu valodas jautājums nav aplūkojams izolēti no latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusa un konstitucionālajām funkcijām. Latgaliešu valodas aizsardzība nevarētu tikt pretstatīta Latvijas kā nacionālas valsts interesēm un latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanai šajā valstī. Tieši pretēji – latgaliešu valodas saglabāšanai un popularizēšanai jākalpo latviešu valodas lomas ietekmes palielināšanai Latvijas kultūrvidē, jo īpaši Latgalē.¹⁶⁵ Valsts valodas likuma 3. panta ceturtdaļa apliecina latgaliešu rakstu valodas statusu, kas paver iespējas šī valodas paveida attīstībai kā lingvistiskās izpētes, tā izglītības un dažādu praktisko izpausmju veidā, ko latgaliešu rakstu valodas attīstībā nevar izdarīt labāk neviens cits kā paši Latgales reģiona iedzīvotāji.

Nozīmīgi, ka latgaliešu rakstu valoda un lībiešu valoda pirmo reizi iekļauta valsts valodas politikas plānošanas dokumenta – Valsts valodas politikas pamatnostādņu 2021.-2027. gadam¹⁶⁶ – mērķī, izceļot daudzveidību un savu sakņu apzināšanos kā vērtību. Maģistra darba izstrādes brīdī sabiedrības apspriešanai nodots minēto pamatnostādņu īstenošanas plāna 2024.-2027. gadam projekts, kurā paredzēti konkrēti rīcības virzieni un pasākumi¹⁶⁷.

Būtiski ir atzīmēt, ka Valsts valodas likums, ņemot vērā tā mērķi nodrošināt tieši latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas saglabāšanu, aizsardzību un attīstību, neregulē svešvalodu lietojumu kā tādu, tāpat likums neierobežo konkrētu svešvalodu lietojumu, kā arī nenoteic kādai svešvalodai īpašu vai augstāku statusu pār citām, t. i., neveido svešvalodu lietojuma hierarhiju. Tādējādi ikvienai citai Latvijas valstī lietotai valodai bez latviešu un lībiešu valodām Latvijā piešķirams vienlīdzvērtīgs svešvalodas statuss.

Neskatoties uz to, jānorāda, ka Latvijā pašpietiekamu lomu ieņem krievu valoda – izplatītākā Latvijas minoritātes valoda. Šāda situācija nav izveidojusies nejauši. Vēsturisko apstākļu ietekmē ir analizējusi Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2004-18-0106, proti, 1940. gada jūnijā PSRS okupēja Latviju, Igauniju un Lietuvu. Tā rezultātā šīs valstis zaudēja savu brīvību, piedzīvoja iedzīvotāju masveida izvešanas un nogalināšanas akcijas un krieviski runājošo ieceļotāju ieplūdumu – faktiski Latvijas okupācijas laikā PSRS mērķtiecīgi īstenoja

¹⁶⁵ Pleps J. Latgaliešu valoda un Satversme. Jurista Vārds, 25.10.2011., Nr. 43(690).

¹⁶⁶ Ministru kabineta 2021. gada 25. augusta rīkojums Nr. 601 "Par Valsts valodas politikas pamatnostādņēm 2021.-2027. gadam". Latvijas Vēstnesis, 166, 30.08.2021.

¹⁶⁷ Plašāk skat. Valsts valodas politikas pamatnostādņu 2021.-2027. gadam īstenošanas plāna 2024.-2027. gadam projektu. Pieejams: https://tapportals.mk.gov.lv/public_participation/c322da7c-106e-4b37-ad00-9be4af64b56d# [aplūkots 01.11.2023.].

genocīdu pret Latvijas tautu¹⁶⁸. Pēc Otrā pasaules kara Latvijā notika sabiedrības vēsturiskā etniskā sastāva ievērojamas izmaiņas, ko izraisīja PSRS pilsoņu masveida imigrācija. Saskaņā ar Valsts statistikas komitejas datiem 1935. gadā Latvijā pamatnācija – latvieši – bija 77% no visu iedzīvotāju skaita, taču 1989. gadā – pirms Latvijas neatkarības atjaunošanas - latviešu īpatsvars bija vairs tikai 52 procenti. Padomju varas veiktās rusifikācijas politikas rezultātā Latvijā mākslīgi tika radīta īpaša iedzīvotāju grupa – tā sauktie krievvalodīgie iedzīvotāji, par kādiem bija spiesti kļūt arī lielākā daļa citu tautību pārstāvju, piemēram, baltkrievi, ukraiņi un ebreji, kuru bērni faktiski bija spiesti mācīties skolās ar krievu mācībvalodu. Vienīgā privilēģētā tauta bija krievi, kuriem jebkurā PSRS vietā bija nodrošināta viņu bērnu izglītošana dzimtajā krievu valodā. Rusifikācija nomāca un iznīdēja ārpus sava etnosa dzīvojošo cilvēku nacionālo apziņu, atņēma spēju aizstāvēt savu nacionālo patību.¹⁶⁹ Šādus Latvijas īpašos vēsturiskos apstākļus, kas izveidojušies valsts ilgstošas okupācijas un PSRS īstenoto rusifikācijas politiku rezultātā tostarp atzinusi arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa.¹⁷⁰

Tādējādi pēc valsts neatkarības atjaunošanas Latvijā līdzās vēsturiskajām mazākumtautībām dzīvo padomju okupācijas laikā ieradušies migranti un viņu pēcnācēji. Turklāt Latvijā ir arī topošas mazākumtautības, piemēram, tie padomju laika migranti, kuri nepieder pie vēsturiskajām mazākumtautībām, bet Latvijā īstenotās mazākumtautību integrācijas politikas rezultātā pakāpeniski atgūst savu kultūru, valodu un līdz ar to arī mazākumtautībām raksturīgo patību.¹⁷¹ Viens no svarīgākajiem jautājumiem Latvijas valodas politikā līdz ar to ir saistīts ar krievu valodas funkcionēšanas sociolingvistisko sfēru noteikšanu.¹⁷²

Diemžēl Krievija ārpolitikas "humanitārās" dimensijas ietvaros arvien tiek izmantots apzīmējums "krievu pasaule" (krievu val. – *русский мир*), aptverot visus krieviski runājošos cilvēkus jebkur pasaulē.¹⁷³ Tādējādi bijušās padomju valstis, t. sk. arī Baltijas valstis tiek definētas kā "Krievijas dabiskā ietekmes sfēra", kas ļauj Krievijai izmantot diasporas jeb t. s. "tautiešu politiku" kā instrumentu attiecībās ar Eiropas Savienību un NATO, radot spriedzi un kavējot organizāciju kopīgu nostāju formulēšanu vai demonstrētu Amerikas Savienoto Valstu

¹⁶⁸ Sk. Saeimas 1996. gada 22. augusta paziņojumu "Deklarācija par Latvijas okupāciju". Latvijas Vēstnesis, 143, 27.08.1996.

¹⁶⁹ Sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 1. un 2. punktu.

¹⁷⁰ See Case of Valiullina and Others v. Latvia. 14.09.2023., App. No(s). 56928/19 and 2 others. Para. 210.; Savickis and Others v. Latvia. 09.06.2022., App. No. 49270/11. Para. 12.-16.

¹⁷¹ Sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 22. punktu.

¹⁷² Druviete I. Latviešu valodas sociolingvistiskā situācija (izpētes metodes un raksturojums: statistika, psiholoģija, politika). Rīga, Latviešu valodas institūts, 1996, 34.lpp.

¹⁷³ Sk. Saeimas 2018. gada janvāra sintēzes ziņojuma "Krievijas ietekme Latvijas informatīvajā telpā" 5.-7.lpp. Pieejams: https://www.saeima.lv/petijumi/Krievijas_ietekme_Latvijas_informativaja_telpa_elektroniski.pdf [aplūkots 01.11.2023.].

"hegemoniskās ietekmes" piemērus.¹⁷⁴ Atbilstoši 2023. gada Nacionālās drošības koncepcijā¹⁷⁵ norādītajam militārā apdraudējuma ietvaros prognozējama Krievijas mēģinājumu destabilizēt situāciju Baltijas valstīs turpināšanās vai pat pastiprināšanās, kas nozīmē arī centienus saglabāt un stiprināt krievu valodas un kultūras vidi. Krievijas ietekmes aktivitātes, apsūdzot Latvijas valdību un politiķus centienos ierobežot krievu valodas lietošanu un attēlojot Latvijas krievvalodīgos kā upurus, nav nekas jauns¹⁷⁶.

Centrālās statistikas pārvaldes 2022. gadā veiktā apsekojuma "Pieaugušo izglītība" rezultāti¹⁷⁷ liecina, ka visizplatītākās dzimtās (vienai personai iespējamās divas dzimtās valodas) valodas Latvijā ir latviešu un krievu: 64,3% iedzīvotāju par savu dzimto valodu sauc latviešu un 37,7% – krievu valodu. Savukārt 96,3% Latvijas iedzīvotāju vecumā no 25 līdz 64 gadiem spēj sazināties latviešu valodā, bet 89,3% iedzīvotāju, kuru dzimtā valoda nav latviešu, spēj sazināties latviešu valodā. Šeit gan jānorāda, ka krievi ir tendence pārāk optimistiski novērtēt savu latviešu valodas prasmi, turklāt daudzi to lieto pasīvi – saprot rakstīto vai teikto, taču paši atbild krieviski.¹⁷⁸ Savukārt nedrīkst arī aizmirst par pašu latviešu nevajadzīgu pielāgošanos krievu valodas lietošanā, ko dzejniece Māra Zālīte dēvē par iztapību.¹⁷⁹

Pētījumā "Valodas situācija Latvijā: 2016-2020" secināts, ka valsts valoda nostiprinājusies galvenokārt juridiski regulētajās jomās, savukārt, sociālā bilingvisma, t. i., valodu paralēlā lietojuma tendences kļūst stiprākas tieši latviešu sabiedrībā. Visbīstamākā no valodas noturības viedokļa ir problēmas nesaskatīšana krievu valodas paralēlā lietojumā (pašvaldību komunikācijā, dažu nevalstisku organizāciju reklāmās un tīmekļvietnēs, uzņēmumu telefonlīniju operatoru darbā, priekšvēlēšanu reklāmās) un amatpersonu saziņā. Tāpat bīstama ir tendence uzskatīt, ka latviešu valodas pozīcijas ir pilnībā nostabilizējušās un ka stingra nostāja attiecībā uz latviešu valodas lietošanu būtu diskriminējoša, netaisnīga vai

¹⁷⁴ Sk. Pelnēns G. ed. The "Humanitarian Dimension" of Russian Foreign Policy Toward Georgia, Moldova, Ukraine, and the Baltic States. Rīga: Apgāds Mantojums, 2010, 28.-29.lpp.; Vorotnikov V. V., Ivanova N. A. Russian soft power in the Baltic States through the lens of research: traditions, competition, confrontation. Balt. Reg., Vol. 11, No. 3, 2019, p. 107–124.

¹⁷⁵ Saeimas 2023. gada 28. septembra paziņojums "Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu". Latvijas Vēstnesis, 189, 29.09.2023.

¹⁷⁶ Sal. sk.: Hirša Dz. Krievu preses valoda - integrācijas procesu kontekstā. Grām.: Latviešu valoda 15 neatkarības gados. Rīga: Zinātne, 2007, 551.-560.lpp.; Valsts drošības dienesta 2022. gada publisko pārskatu, pieejams: <https://vdd.gov.lv/noderigi/2022-gada-parskats> [aplūkots 01.11.2023.], kā arī Satversmes aizsardzības biroja 2022. gada darbības pārskatu, pieejams: <https://sab.gov.lv/?a=s&id=42> [aplūkots 01.11.2023.].

¹⁷⁷ Ar 2022. gadā veiktā apsekojuma "Pieaugušo izglītība" rezultātiem iespējams iepazīties Latvijas oficiālās statistikas portālā: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/izglitiba-kultura-zinatne/muzizglitiba/publikacijas-un-infografikas/15182> [aplūkots 02.11.2023.].

¹⁷⁸ Ernstsone V. Iemesli, kāpēc cittautieši nevēlas apgūt latviešu valodu. Grām.: Latviešu valoda 15 neatkarības gados. Rīga: Zinātne, 2007, 194.-196.lpp.

¹⁷⁹ Skat. Jence D. Notiek karš par cilvēku apziņu. Saruna ar dzejnieci Māru Zālīti. Latvijas Avīze, 19.02.2022. Pieejams: <https://www.la.lv/notiek-kars-par-cilveku-apzinu> [aplūkots 05.11.2023.].

rusofobiska.¹⁸⁰ Jāpiekrīt gan, ka krievu valodas statusa jautājums skatāms kā daļa no plašākas integrācijas politikas, kas savā būtībā ir pietiekami sarežģīta. Vēsturiskais konteksts, sabiedrības un kulturālie faktori, kā arī Krievijas aktīvā rīcība integrācijas procesu kavēšanai apgrūtina šīs politikas ieviešanu un pilnvērtīgi vienotas sabiedrības izveidi.¹⁸¹ Turklāt veidojas apburts loks – jo pilnvērtīgāka ir integrācija, jo spēcīgāka ir pretreakcija un dezinformācija ar mērķi polarizēt sabiedrību, lai tādējādi vājinātu valsti.

Satversmes 114. pants noteic, ka personām, kuras pieder pie mazākumtautībām, ir tiesības saglabāt un attīstīt savu valodu, etnisko un kultūras savdabību. Tomēr Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Satversmes 114. pantā noteiktās tiesības tiek īstenotas, mazākumtautībām piedaloties demokrātiskas sabiedrības diskursā valsts valodā.¹⁸² Tātad mazākumtautību tiesību izpaušme jēgu iegūst vienīgi tad, kad pastāv pamatnācija jeb valstsnācija, kas noteic valsts kopējo nacionāli kulturālo identitāti, uz kuras fona mazākumtautībām tiek piešķirtas īpašas tiesības.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka latviešu valoda pilda vienīgās valsts valodas funkcijas, proti, ir visu Latvijas iedzīvotāju savstarpējās saziņas valoda un demokrātisko sabiedrību vienojoša valoda.¹⁸³ Līdz ar to ikvienai personai, kura pastāvīgi dzīvo Latvijā, ir jāprot šīs valsts valoda, turklāt tādā līmenī, lai varētu pilnvērtīgi piedalīties demokrātiskās sabiedrības dzīvē. Sabiedrības locekļi, kas izprot un ciena vērtības, uz kurām balstīta Satversme, ir demokrātiskas tiesiskas valsts pastāvēšanas priekšnoteikums.¹⁸⁴

Vienlaikus Latvija vēsturiski pieder Eiropas kultūrtelpai, tai kā Eiropas Savienības dalībvalstij būtu jāatbalsta plašāku Eiropas Savienības oficiālo valodu apguvi izglītības procesā, tādējādi veicinot Latvijas kultūrvēsturiskajai identitātei atbilstošu svešvalodu pratību un sekmējot sabiedrības līdzdarbību kopējās Eiropas kultūrtelpas norisēs.¹⁸⁵ Satversmes ievada sestā rindkopa uzsver Latvijas kā vienotas Eiropas vērtību veicinātājas lomu. Latvijas mērķis stiprināt Eiropas Savienības valstu apguvi, lai varētu pilnvērtīgi piedalīties vienotas Eiropas veidošanas procesos, izriet no Satversmes ievada un starptautiskajās tiesībās pastāvošā labas

¹⁸⁰ Valodas situācija Latvijā: 2016-2020. Sociolingvistisks pētījums. G. Kļavas un I. Vītolas zin. red. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2021, 33.-34.lpp.

¹⁸¹ Livdanska B. Valodas politizācija jeb krievu valoda kā Krievijas ietekmes instruments Latvijā. Austrumeiropas politikas pētījumu centrs. Pieejams: <https://appc.lv/blog/valodas-politizacija-jeb-krievu-valoda-ka-krievijas-ietekmes-instruments-latvija> [aplūkots 05.11.2023.].

¹⁸² Sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. apakšpunktu.

¹⁸³ Sk. Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-04-0103 secinājumu daļas 3.2. punktu.

¹⁸⁴ Sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 24.2. apakšpunktu.

¹⁸⁵ Valsts prezidenta 2021. gada 26. aprīļa paziņojuma Nr. 8 "Par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanu" VIII sadaļa.

ticības principa.¹⁸⁶ Atbilstoši Eiropas Savienības Pamattiesību hartas¹⁸⁷ 22. pantam Eiropas Savienība respektē valodu daudzveidību.

Tāpat var secināt, ka Latvijā ekonomiskās globalizācijas un dažādu vēsturisku, politisku un sociālu norišu ietekmē krievu valodu kā *lingua franca*¹⁸⁸ ir nomainījusi angļu valoda. Tas nozīmē, ka indivīda un sabiedrības līmenī ir augusi pārliecība par šīs valodas prasmes nepieciešamību, savukārt multilingvisms atzīstams par pastāvīgu realitāti.¹⁸⁹

Apkopojot iepriekš minēto, secināms, ka ar jēdzienu "svešvaloda" Valsts valodas likuma izpratnē apzīmēts latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas (ietverot latviešu valodas izloksnes un dialektus, kā arī latgaliešu valodu) pretmets, proti, jebkura cita valoda, izņemot lībiešu valodu kā vienīgo pirmiedzīvotāju (autohtonu) valodu Latvijā. Tomēr oficiālās saziņas ietvaros priekšroka ir dodama tieši latviešu valodas literārajai formai, ņemot vērā, ka vienīgi tai piemīt sabiedrību un valsti vienojoša, tostarp arī valsts drošību nodrošinoša funkcija.

Valsts valodas likums nerisina svešvalodu lietojuma konfliktu, tādējādi svešvalodu lietojuma pamatā būtu jāvadās pēc Latvijas vēsturiskās piederības Eiropas kultūrtelpai, kā arī Satversmes ievada sestajā rindkopā uzsvērtās Latvijas kā vienotas Eiropas vērtību veicinātājas lomas. Vienlaikus jādomā par lībiešu valodas un latgaliešu rakstu valodas plašākas klātesamības nodrošināšanu līdztekus jau esošajām iespējām¹⁹⁰ sabiedrības informēšanai paredzētā informācijā, lai tās tiktu uztvertas kā vērtība un daļa no kultūras daudzveidības.

¹⁸⁶ Sk. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-12-01 21.2. apakšpunktu.

¹⁸⁷ Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C 326, 26.10.2012., 391.-407.lpp.

¹⁸⁸ *Lingua franca* – atšķirīgu valodu lietotājiem pieņemama kopīga saziņas valoda, kas nevienam no viņiem nav dzimtā valoda. Sk. Svešvārdu vārdnīcu, pieejams: <https://tezaurs.lv/mwe:176610> [aplūkots 08.11.2023.].

¹⁸⁹ Sal. sk.: Pavlenko A. Russian as lingua franca. Annual Review of Applied Linguistics, 2006, 26, p.78-99.; Valodas situācija Latvijā: 2016-2020. Sociolingvistisks pētījums. G. Kļavas un I. Vītolas zin. red. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2021, 180.-186.lpp.

¹⁹⁰ Piemēram, Valsts valodas likuma 18. panta ceturtā daļa pieļauj lībiešu krasta teritorijā vietu nosaukumus, iestāžu, sabiedrisko organizāciju, uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) nosaukumus, kā arī šajā teritorijā notiekošo pasākumu nosaukumus veidot un lietot arī lībiešu valodā.

3. Valsts valodas likuma piemērošanas problemātika

Turpmākajās apakšnodaļās atspoguļoti tie ar valsts valodas lietošanu Valsts valodas likumā ietvertu prasību piemērošanu saistītie jautājumi (bez jau iepriekšējā nodaļā iezīmētajiem), kuros praksē ir novērojamas problēmas, kas saistītas gan ar dažādiem tiesību normu interpretācijas aspektiem, gan arī tiesību normu konkurenci. Tiesību normu satura izklāstu veicina tiesu prakse, tādēļ gadījumos, kur tā pastāv, norādītas konkrētas tiesas atziņas.

3.1. Likumīgas sabiedriskās intereses – Baltijas valstu valsts valodas likumu salīdzinājums

Jēdziens "likumīgas sabiedriskās intereses", kā jau tika secināts iepriekš, iezīmē sabiedriskās dzīves sfēru privātajā jomā, kurā valsts valodas lietošanu regulēt likumdevējs atzinis par nepieciešamu. Citiem vārdiem, pastāvot noteiktai sabiedrības interesei, valsts valodas lietošana privātajā jomā ir obligāta, jo tā ir nepieciešama valsts valodas lietotāju tiesību brīvi lietot latviešu valodu nodrošināšanai. Tomēr tas vienlaikus var ietvert arī atrunu - kamēr sabiedrības intereses netiek skartas, valsts valodas lietošana nav obligāta. Šāda interpretācija nonāk pretrunā ar nacionālas valsts principa ietvaros noteikto valsts pienākumu gādāt par valsts valodu kā sabiedrības saziņas kopēju un demokrātiskās līdzdalības valodu, faktiski pieļaujot situācijas, kurās valsts valodas lietošana nav nepieciešama, jo nav pamatota ar sabiedrības interesēm. Līdz ar to faktiski valsts valodas lietošanas nosacījums privātajā jomā Valsts valodas likuma izpratnē tiek uzskatīts par ierobežojumu.

Valsts varai ir interese rūpēties par visas sabiedrības labumu. Gadījumos, kad valsts intereses saduras ar indivīda interesēm, valstij ir pienākums atrast līdzsvaru starp šīm interesēm. Tāpēc demokrātiskā sabiedrībā valsts interešu robežas strikti noteic tās konstitūcija. Sabiedrības intereses Latvijā ir izsmeļoši definētas Satversmes 116. pantā, proti, šādas intereses valsts ir tiesīga realizēt tikai tad, ja ierobežojuma mērķis ir saistīts ar citu cilvēku tiesību aizsardzību, demokrātiskās valsts iekārtas, sabiedrības drošības, labklājības un tikumības aizsardzību. Ikviens likums, nosakot regulējumu, paredz gan subjektu tiesības, gan pienākumus, savukārt valsts interese ir uzraudzīt un nepieciešamības gadījumā vērsties pret tiem likuma subjektiem, kas nepilda savus pienākumus.¹⁹¹ Valsts valodas likuma unikālā pazīme ir tāda, ka personu

¹⁹¹ Ķinis U. Kiberdrošība – tiesiski aizsargājama interese. Informācijas sabiedrības tiesību pamati. U. Ķiņa zin. red. Rīga: RSU, 2022, 620.-623.lpp.

individuālo interešu ierobežojuma pārbaude ar Valsts valodas likuma 2. panta otro daļu ir atstāta likuma normu ievērošanu pārtraugošās iestādes un tās amatpersonu pārziņā.

Jāteic, ka no Baltijas valstu valsts valodas likumiem vienīgi Lietuvas Republikas Valsts valodas likumā¹⁹² (lietuviešu val. – *Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas*) nav paredzēta tieša sabiedrības interešu pastāvēšanas konstatēšana, lai privātajā jomā novērtētu lietuviešu valodas lietošanas nepieciešamību. Protams, nav šaubu, ka Lietuvas likumdevējs, pieņemot noteiktos ierobežojumus ir vērtējis indivīda interešu ierobežojuma samērīgumu ar valsts un sabiedrības interesēm. Lietuvas Republikas Valsts valodas likumā ietvertās prasības privātajā jomā ir stingrākas. Piemēram, likuma 4. pants¹⁹³ noteic: "Visas Lietuvas Republikā strādājošās institūcijas, iestādes, uzņēmumi un organizācijas savus korespondences, grāmatvedības, atskaišu, finanšu un tehniskos dokumentus kārtoti valsts valodā." Likuma 6. pants¹⁹⁴ paredz valsts valodas zināšanu kā darbiniekiem (t. sk. vadītājiem un amatpersonām) publiskajā jomā, tā arī privātajā – uzņēmumos, kas apkalpo iedzīvotājus. Savukārt attiecībā uz valsts valodas lietojumu publiskā informācijā, likuma 17. pants noteic obligātu lietuviešu valodas lietojumu izkārtnēs, biroja telpās un citos Lietuvas preču un pakalpojumu nosaukumos un aprakstos. Protams, līdzīgi kā citos Baltijas valstu valsts valodas likumos, publiskā informācijā nav liegts lietot svešvalodu, ja vien informācijai valsts valodā ir piešķirta galvenā nozīme.¹⁹⁵

Lietuvas tiesību zinātnē norādīts, ka nepieciešamība lietot valsts valodu izriet no Lietuvas Republikas konstitūcijas¹⁹⁶ 14. pantā lietuviešu valodai noteiktā konstitucionālā statusa, ko savukārt precizējusi Lietuvas Konstitucionālās tiesas savos spriedumos, atzīstot, ka lietuviešu valoda ir īpaša konstitucionāla vērtība, lietuviešu tautas etniskās, nacionālās un kultūras identitātes pamats un izdzīvošanas garants, tādējādi lietuviešu valodas kā valsts valodas statuss nozīmē, ka ir nodrošināma lietuviešu valodas darbošanās visās sabiedriskās dzīves jomās.¹⁹⁷ Šis atziņas saskan ar Latvijas tiesību zinātnē un Satversmes tiesas judikatūrā paustajām.

¹⁹² Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas. Valstybės žinios, 1995-02-18, Nr. 15-344. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15211?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=d8895c52-3d26-4491-8c27-621060ba2182> [aplūkots 19.11.2023.].

¹⁹³ Lietuvas Republikas Valsts valodas likuma 4. pants aptver visu Latvijas Valsts valodas likuma 8. pantu.

¹⁹⁴ Lietuvas Republikas Valsts valodas likuma 6. pants aptver visu Latvijas Valsts valodas likuma 6. pantu.

¹⁹⁵ Sk. Dėl viešosios informacijos ne valstybine kalba pateikimo. Valstybės žinios, 2012-11-15, Nr. 132-6753. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.437442> [aplūkots 19.11.2023.]. Sk. arī Valsts valodas likuma 21. panta septīto daļu; Igaunijas Republikas Valodas likuma 16. panta otro daļu.

¹⁹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos aidas, 1992-11-10, Nr. 220-0. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890?jfwid=14jc7oekxw> [aplūkots 19.11.2023.].

¹⁹⁷ Vainiūtė M. Lietuvių kalbos kaip valstybinės konstitucinis statusas: pagrindiniai aspektai. Mykolo Romerio universitetas: Jurisprudencija, 2010, p.25-41.

Savukārt Igaunijas Republikas Valodas likuma¹⁹⁸ 2. panta otrajā daļā ir ietverta līdzīga konstrukcija Valsts valodas likumā lietotajai, proti: "Privāto tiesību juridisko personu un fizisko personu valodas lietošana tiek regulēta, ja tas ir pamatots pamattiesību aizsardzībai vai sabiedrības interesēs. Sabiedrības intereses šā likuma izpratnē ir sabiedriskā drošība, sabiedriskā kārtība, valsts pārvalde, izglītība, veselība, patērētāju aizsardzība un darba drošība. Prasību noteikšanai par igauņu valodas lietošanu un prasmi ir jābūt pamatotai un samērīgai ar izvirzīto mērķi, un tā nedrīkst traucēt ierobežoto tiesību būtību." Atbilstoši šī likuma 23. panta otrajai daļai prasība pārvaldīt igauņu valodu darbiniekiem privātajā jomā, pildot savus darba pienākumus, piemērojama, ja tas ir attaisnojams ar sabiedrības interesēm. Proti, sabiedrības interešu pastāvēšana kā priekšnoteikums valodas lietošanai piemērojama vienīgi saistībā ar igauņu valodas prasmi darba pienākumu veikšanai. Igaunijas Republikas Valodas likuma (līdzīgi kā Lietuvas Republikas Valsts valodas likuma 17. pantā) 16. pantā noteikts obligāts igauņu valodas lietojums izkārtnēs, norādēs, uzņēmumu veidu nosaukumos un vides reklāmās.

Latvijā valsts iejaukšanās privātajā jomā pamatnostādne noteikta Valsts valodas likuma 2. panta otrajā daļā, saskaņā ar kuru valodas lietošana privātās iestādēs, organizācijās, uzņēmumos (uzņēmējsabiedrībās) un attiecībā uz pašnodarbinātajām personām tiek regulēta tad, ja to darbība skar likumīgas sabiedriskās intereses (sabiedrisko drošību, veselību, tikumību, veselības aizsardzību, patērētāju tiesību un darba tiesību aizsardzību, drošību darba vietā, sabiedriski administratīvo uzraudzību), un tādā apjomā, lai nepieciešamais ierobežojums, kas noteikts likumīgās sabiedriskajās interesēs, būtu samērīgs ar privāto iestāžu, organizāciju, uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) tiesībām un interesēm.

Pēc būtības jēdziens "likumīgas sabiedriskās intereses" nozīmē legītīma mērķa esamības noteikšanu. Šis jēdziens kā valsts valodas lietošanas ierobežojumu privātajā jomā pamats tiek lietots Valsts valodas likuma: 6. panta otrajā daļā (valsts valodas lietošanas nepieciešamība profesionālo un amata pienākumu veikšanai); 8. panta otrajā daļā (valsts valodas lietošanas nepieciešamība lietvedībā un dokumentos); 11. panta trešajā daļā (valsts valodas lietošanas nepieciešamība publiskos pasākumos) un 21. panta ceturtajā daļā (valsts valodas lietošanas nepieciešamība sabiedrības informēšanai paredzētā informācijā sabiedrībai pieejamās vietās).

Līdz ar to pamatoti secināms, ka Latvijā, salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm, valsts valodas lietošanu regulējošās prasības privātajā jomā bieži izvērtējamas no likumīgu sabiedrisko interešu pastāvēšanas fakta, ko katrā konkrētā gadījumā ir nepieciešams konstatēt un pamatot. Savukārt, ja Lietuvas Republikas Valsts valodas likumā šāds jēdziens netiek lietots,

¹⁹⁸ Keeleseadus. RT I, 28.12.2022., 4. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/akt/131122015022?leiaKehtiv> [aplūkots 19.11.2023.].

Igaunijas Republikas Valodas likumā to lieto vienīgi saistībā ar igauņu valodas prasmi darba pienākumu veikšanai.

Valsts valodas likuma 2. panta otrā daļa paredz arī tiesību piemērotāja rīcību katrā konkrētā gadījumā veikt pamattiesību ierobežojuma pārbaudi, proti, vai nepieciešamais ierobežojums leģitīmā mērķa (likumīgu sabiedrisko interešu) sasniegšanai ir samērīgs. Maģistra darba autora ieskatā šāda likumā ietverta pamattiesību ierobežojuma papildu pārbaude ir absurda un liecina par likumdevēja nespēju izšķirties par skaidrām prasībām, pieņemot Valsts valodas likumu. Lietuvas un Igaunijas piemēri liecina, ka privātajā jomā var tikt noteikti arī skaidrāki valsts valodas lietošanas ierobežojumi.

Nemot vērā, ka Valsts valodas likumā nav atklāts minētajā tiesību normā sniegto likumīgu sabiedrisko interešu izvērsts saturs, kas gan tiesību piemērotājam, gan subjektam, uz kuru noteiktais ierobežojums attiecas, paskaidrotu to tvērumu, Valsts valodas centrs ir sniedzis šī jēdziena skaidrojumu¹⁹⁹. Jāteic, ka šis skaidrojums, lai arī paplašina likumīgu sabiedrisko interešu uzskaitījuma satura tvērumu, nerada skaidru izpratni par situācijām, attiecībā uz kurām tās var tikt piemērotas. Tāpat jāatzīmē, ka dažkārt likumīgu sabiedrisko interešu konstatēšana var novest pie nesaprātīga valsts valodas lietošanas prasību attiecināmības secinājuma, piemēram, aicinot uz tikumības un sabiedriskās drošības kā likumīgu sabiedrisko interešu pamata nodrošināt tulkojumu publiskā informācijā lietotiem lamuvārdiem un aizvainojošiem izteicieniem vai šādu informāciju nesniegt vispār.²⁰⁰ Tādējādi secinājumi, aizsargājot sabiedrības intereses, nevar nonākt pretrunā personu tiesību un brīvību īstenošanai.

Pirmās instances tiesa kādā 2007. gada spriedumā ir norādījusi, ka starp likumīgām sabiedriskajām interesēm būtu pieskaitāma arī latviešu valodas saglabāšana, aizsardzība un attīstība, kā arī latviešu valodas ietekmes palielināšana Latvijas kultūrvidē (Valsts valodas likuma 1. panta 1. un 5. punkts).²⁰¹ Var piekrist atziņai, ka likuma mērķu nodrošināšana varētu būt sabiedrības interesēs, jo vispārīgi valsts valodas lietošanas ierobežojumi ir saistāmi ar apdraudējumu valsts demokrātiskajai iekārtai.²⁰² Taču, piemērojot prasības valsts valodas lietošanai privātajā jomā, likuma mērķi nevarētu tikt izmantoti kā patstāvīga likumīga sabiedriskā interese. Tiesību normu piemērotāju, publisku personu saista Valsts pārvaldes

¹⁹⁹ Vadlīnijas par Valsts valodas likumā lietotā jēdziena "likumīgas sabiedriskās intereses" skaidrojumu. Skaidrojums pieejams: <https://www.vvc.gov.lv/lv/media/177/download?attachment> [aplūkots 16.11.2023.].

²⁰⁰ Sk. Valsts valodas centra skaidrojumu par valodu lietojumu informācijā sabiedrībai pieejamās vietās saistībā ar Latvijas komersantu veikto kampaņu, paužot atbalstu Ukrainai, kuras ietvaros izkārtņēs uz Ukrainas karoga krāsām tika sniegta informācija svešvalodā – Zmijiniņas (Čūsku) salas robežsarga atbilde Krievijas karakuģa prasībām padoties. Pieejams: <https://www.vvc.gov.lv/lv/jaunums/par-valodu-lietojumu-informacija-sabiedribai-pieejamas-vietas> [aplūkots 16.11.2023.].

²⁰¹ Sk. Administratīvās rajona tiesas 2007. gada 28. decembra sprieduma lietā Nr. A42404206 14.3.1. apakšpunktu.

²⁰² Sal. sk. Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2001-04-0103 secinājumu daļas 3.2. apakšpunktu.

iekārtas likuma²⁰³ 10. panta pirmajā daļā ietvertais tiesību virsvadības princips jebkādās tiesiskās attiecībās. Tādējādi rīcība, pamatojot valsts valodas lietošanas nepieciešamību privātajā jomā ar sabiedrības interesi, kas nav ietverta Valsts valodas likuma 2. panta otrajā daļā, varētu tikt vērtēta kā patvaļīga.

Jāatzīmē, ka Valsts valodas centrs, atbilstoši Valsts valodas likuma 26. panta pirmajai daļai īstenojot likumdevēja noteikto ekskluzīvo kompetenci pārraudzīt Valsts valodas likuma ievērošanu, tātad vienīgi prasību, kas attiecas uz valsts valodas lietošanu, ievērošanu, neiejaucas citu iestāžu kompetencē. Piemēram, kontrolējot informācijas sniegšanas noteikumu ievērošanu valsts valodas lietošanas jomā uz patērētāju tiesību aizsardzības kā likumīgas sabiedriskās intereses pamata, tas neiejaucas Patērētāju tiesību aizsardzības centra kompetencē.²⁰⁴

Kopumā jāsecina, ka Valsts valodas likumā ietvertais jēdziens "likumīgas sabiedriskās intereses" paredz valsts valodas lietošanas privātajā jomā nepieciešamības izvērtēšanu katrā konkrētā gadījumā atbilstoši kādai no Valsts valodas likuma 2. panta otrajā daļā noteiktajai likumīgai sabiedriskajai interesei. Jēdziens kā valsts valodas lietošanas ierobežojumu privātajā jomā pamats tiek lietots ne tikai attiecībā uz valsts valodas lietošanas nepieciešamību profesionālo un amata pienākumu veikšanai, bet arī uz valsts valodas lietošanas nepieciešamību lietvedībā un dokumentos, publiskos pasākumos, kā arī publiskā informācijā. Šajā ziņā Valsts valodas likums pieļauj daudz lielāku brīvību (t. i., mazākus, bet konkrētus, līdz ar to grūti konstatējamus ierobežojumus) valodu, t. sk. arī svešvalodu lietošanai privātajā jomā, nekā Lietuvas Republikas Valsts valodas likums un Igaunijas Republikas Valodas likums.

3.2. Valsts valodas lietošana profesionālo un amata pienākumu veikšanai

Prasības lietot valsts valodu, veicot profesionālos un amata pienākumus, izriet no Valsts valodas likuma 6. panta. To piemērošanas tvērums ir atkarīgs no tiesību subjekta darbības jomas. Publiskajā jomā atbilstoši Valsts valodas likuma 6. panta pirmajai daļai darbiniekiem valsts valoda ir jāprot un jālieto tādā apjomā, kāds nepieciešams viņu profesionālo un amata pienākumu veikšanai. Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka valstij ir leģitīms pamats prasīt, lai pretendenti uz darba vietām valsts un pašvaldību iestādēs un uzņēmumos pārvaldītu oficiālo valodu noteiktā apjomā.²⁰⁵ Šāda prasība noteikta tostarp attiecībā uz privātajā jomā

²⁰³ Valsts pārvaldes iekārtas likums. Latvijas Vēstnesis, 94, 21.06.2002.

²⁰⁴ Sk. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2022. gada 5. maija sprieduma lietā Nr. 01631000221621.1 11. punktu, Rīgas apgabaltiesas 2022. gada 19. oktobra lēmuma lietā Nr. 01631000221621.1 6. punktu.

²⁰⁵ Sk. Eiropas Kopienų Tiesas 1989. gada 28. novembra sprieduma lietā Nr. C-379/87 kopsavilkuma daļu.

nodarbinātajiem vai pašnodarbinātām personām, kuras, pamatojoties uz likumu vai citu normatīvo aktu, veic noteiktas publiskas funkcijas (Valsts valodas likuma 6. panta trešā daļa).

Kā speciāls tiesību subjekts, attiecībā uz kuru piemērojamas alternatīvas jeb izņēmuma prasības, ir Valsts valodas likuma 6. panta ceturtajā daļā reglamentētie ārvalstu speciālisti un uzņēmumu (uzņēmēj sabiedrību) ārvalstu pārvaldes locekļi, kuri strādā Latvijā. To apliecina Valsts valodas likuma 6. panta piektajā daļā ietvertais deleģējums Ministru kabinetam noteikt valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību un valsts valodas zināšanu apjomu, kāds nepieciešams šā panta pirmajā, otrajā un trešajā daļā minētajām personām. Ārvalstu speciālistiem un uzņēmumu (uzņēmēj sabiedrību) ārvalstu pārvaldes locekļiem, kuri strādā Latvijā, jāprot un jālieto valsts valoda apjomā, kāds nepieciešams viņu profesionālo un amata pienākumu veikšanai, vai pašiem jānodrošina tulkojumu valsts valodā.

Jēdziena "ārvalsts speciālists" skaidrošanai jāņem vērā Imigrācijas likuma²⁰⁶ 1. panta 7.² punktā ietvertā termina "speciālists" skaidrojumu, proti, tas ir "ārzemnieks, kurš strādā kādā no komersantu grupas komersantiem, kuram ir būtiskas un specifiskas zināšanas, kas saistītas ar komersanta darbības jomām, metodēm vai vadību, un kurš komersantu grupā ietilpstošu komersantu ietvaros tiek pārcelts darbā Latvijas Republikā". Būtiska ārvalsts speciālistam raksturīga pazīme – tā uzturēšanās Latvijā ir īslaicīga, tātad terminēta un pietiekama noteiktu pienākumu izpildei. Imigrācijas likuma 23. panta pirmās daļas 6.¹ punkts termiņuzturēšanās atļaujai uzņēmuma ietvaros pārceltam darbiniekam-speciālistam noteic trīs gadu termiņu.

Līdz ar to, ja Valsts valodas likuma 6. panta ceturtais daļas subjekti neprot un nelieto valsts valodu apjomā, kāds nepieciešams viņu profesionālo un amata pienākumu veikšanai, tām pašām jānodrošina tulkojumu, piemēram, ar tulka starpniecību. Tomēr, ja šāds tulkojums netiek nodrošināts, uz tiem attiecināmas vispārējās privātajā jomā piemērojamās prasības, ko noteic Valsts valodas likuma 6. panta otrā daļa.

Privātajā jomā nodarbinātajām un pašnodarbinātajām personām atbilstoši Valsts valodas likuma 6. panta otrajai daļai valsts valoda jālieto tad, ja to darbība skar likumīgas sabiedriskās intereses. Lai arī tiesību norma neietver norādi par personas valsts valodas prasmes atbilstību profesionālo un amata pienākumu veikšanai nepieciešamajam apjomam, šāda prasība izriet no Valsts valodas likuma 6. panta piektajā daļā ietvertā deleģējuma.

Šajā sakarā jānorāda, ka patlaban ar valsts valodas lietošanu, veicot profesionālos un amata pienākumus, saistīti izņēmumi paredzēti tostarp arī attiecībā uz Ukrainas civiliedzīvotājiem. Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likuma²⁰⁷ (turpmāk – UCAL) 16. panta pirmā daļa noteic darba devēja tiesības nodarbināt Ukrainas civiliedzīvotāju arī bez valsts

²⁰⁶ Imigrācijas likums. Latvijas Vēstnesis, 169, 20.11.2002.

²⁰⁷ Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likums. Latvijas Vēstnesis, 45A, 04.03.2022.

valodas zināšanām tiktāl, ciktāl tas netraucē darba pienākumu pildīšanu. Ņemot vērā piebildi, secināms, ka minētā tiesību norma piemērojama tikai tajos gadījumos, ja konkrētu darba pienākumu veikšana, objektīvi vērtējot, iespējama bez valsts valodas zināšanām, proti, attiecīgā darbība neskar likumīgas sabiedriskās intereses. Tādējādi darba devējs nav tiesīgs nodarbināt Ukrainas civiliedzīvotāju tāda darba veikšanai, kur šīs intereses tiktu skartas.

UCAL tostarp paredz arī citus izņēmumus, piemēram, izglītības jomā, piedaloties nepilngadīgo un pilngadīgo Ukrainas civiliedzīvotāju izglītības procesa īstenošanā (UCAL 15. pants), kā arī ārstniecības nozarē (UCAL 16. panta otrā un trešā daļa), kur personām ir jānodrošina profesionālās darbības veikšanai nepieciešamā saziņa kaut vai ar tulka palīdzību. Tomēr paliek atklāts jautājums, kā Ukrainas civiliedzīvotāji ārstniecības nozarē nodrošina nepieciešamās dokumentācijas veikšanu, kurai arī atbilstoši Valsts valodas likuma 8. panta otrajai daļai ir jābūt valsts valodā.

Profesionālo un amata pienākumu veikšanai nepieciešamo valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību Valsts valodas likuma 6. panta pirmajā, otrajā un trešajā daļā minētajām personām nosaka Ministru kabineta 2022. gada 8. marta noteikumi Nr. 157 "Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu, valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi"²⁰⁸ (turpmāk – MK noteikumi Nr. 157). Valsts valodas likuma 6. panta pirmajā, otrajā un trešajā daļā minētajām personām profesionālo un amata pienākumu veikšanai nepieciešamais valsts valodas prasmes līmenis un pakāpe noteikta šo noteikumu 1. pielikumā, savukārt valsts valodas zināšanu un prasmju apjoms konkretizēts šo noteikumu 12. punktā.

Savukārt likumīgu sabiedrisko interešu esamības konstatēšanai nepieciešams vadīties pēc Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumos Nr. 264 "Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām"²⁰⁹ (turpmāk – MK noteikumi Nr. 264) sniegtajiem pamatuzdevumu aprakstiem konkrētām profesijām, darba līgumos darbiniekiem izvirzītajām prasībām, kā arī faktiski veiktajiem darba pienākumiem. Tātad, ja persona, no kuras darba pienākumiem nav iespējams konstatēt likumīgu sabiedrisko interešu esamību, papildus tiešajiem darba pienākumiem veic papildus darbu, kurā likumīgu sabiedrisko interešu esamība ir konstatējama, tās nepieciešamība lietot valsts valodu un attiecīgi arī atbildība par valsts valodas nelietošanu izrietēs no papildus veiktajiem

²⁰⁸ Ministru kabineta 2022. gada 8. marta noteikumi Nr. 157 "Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu, valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi". Latvijas Vēstnesis, 50, 11.03.2022.

²⁰⁹ Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumi Nr. 264 "Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām". Latvijas Vēstnesis, 104, 29.05.2017.

pienākumiem un atbilstoši profesionālo un amata pienākumu veikšanai noteiktajam valsts valodas prasmes apjomam.

3.2.1. Pienākums lietot valsts valodu

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka valoda nav abstrakta vērtība un jebkuram Latvijas iedzīvotājam ir tiesības prasīt, lai viņam būtu iespējams publiskā telpā sazināties valsts valodā. Valsts, nosakot valodu par valsts valodu, apņemas garantēt pilsoņiem tiesības lietot šo valodu bez ierobežojumiem ne tikai privātajā dzīvē, bet arī attiecībās ar valsts iestādēm, sūtot un saņemot informāciju šajā valodā. Tiesa uzskata, ka tieši šajā aspektā jāizvērtē pasākumi, kuru mērķis ir aizsargāt attiecīgo valodu. Citiem vārdiem, valsts valodas esamība nozīmē, ka tās lietotājiem pieder zināmas subjektīvas tiesības.²¹⁰ Ņemot vērā, ka konstitucionāli noteikta valsts valoda pieder pie valsts institucionālās iekārtas un tās nacionāli kulturālās identitātes pamatiem, tā ir kopēja visiem valsts iedzīvotājiem neatkarīgi no pilsonības, tautības un dzimtas valodas.²¹¹

Lai iekļautos demokrātiskajā sabiedrības kopumā, katram iedzīvotājam ir pienākums apgūt un lietot valsts valodu. Šāda prasība publiskajā telpā nenozīmē diskrimināciju valodas dēļ attiecībā uz šīs valodas nepratējiem.²¹² Satversmes tiesa šajā sakarā jau 2005. gada 14. septembra spriedumā lietā Nr. 2005-02-0106 ir atzinusi, ka valsts valodas konstitucionālais statuss juridiski nostiprina Latvijas iedzīvotāju tiesības un arī pienākumu lietot latviešu valodu kā mutvārdu, tā arī rakstveida saziņā.²¹³

E. Levits ir norādījis, ka latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas Satversmes 4. pantā nostiprinātais konstitucionālais statuss nozīmē valsts pieņemumu, ka visi iedzīvotāji to pārvalda. Turklāt valsts politikai jābūt vērstai uz to, lai latviešu valoda visā valsts teritorijā arī faktiski būtu visu valsts iedzīvotāju kopējā saziņas valoda visās attiecībās un visos līmeņos publiskā telpā.²¹⁴ Jāatzīst, ka Valsts valodas likuma 6. pantā ietvertās prasības valsts valodas lietošanai izriet no valsts valodai Satversmes 4. pantā noteiktā konstitucionālā statusa un ir vērstas uz valsts valodas lietošanas nostiprināšanu visās publiskajās dzīves sfērās, tomēr tas vien nav pietiekami, lai atzītu, ka no tā izriet pieņemums, ka visi iedzīvotāji to pārvalda, īpaši ņemot vērā Valsts valodas likuma 2. panta trešajā daļā ietvertu valsts neiejaukšanās principu.

²¹⁰ Sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 7. decembra lēmumu lietā "Juta Mentzen alias Mencena pret Latviju". Latvijas Vēstnesis, 54, 06.04.2005.

²¹¹ Sal. sk. Eiropas Savienības tiesas 2011. gada 12. maija sprieduma lietā Nr. C-391/09 84.-86. punktu.

²¹² Levits E. Satversmes 91. pants. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 109.-110.lpp.

²¹³ Sk. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra sprieduma lietā Nr. 2005-02-0106 15.1. apakšpunktu.

²¹⁴ Levits E. Satversmes 91. pants. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 109.-110.lpp.

Valsts valodas likuma 6. pantā veidotais publiskās un privātās sfēras nošķīrums paredz, ka personas nodarbināšana konkrētā, piemēram, apkopēja (ar profesijas kodu "9112 01") amatā var būt iespējama tikai ar nepieciešamajām valsts valodas prasmēm pamata līmeņa 1. pakāpē (A1), ja persona nodarbināta, piemēram, pašvaldības iestādē vai uzņēmumā, vai bez, ja tās darbība neskar likumīgas sabiedriskās intereses. Ļoti iespējams, ka nepieciešamais ierobežojums daudzās amatu grupās būtu samērīgs ar leģitīmo mērķi – demokrātiskās valsts iekārtas aizsardzību, – tomēr, ja nav iespējama personas darbības atbilstības kādai no Valsts valodas likumā definētajām likumīgajām sabiedriskajām interesēm konstatēšana, valsts valodas lietošanas prasības vienkārši nav attiecināmas.

Līdz ar to privātajā jomā darba devējam principā ir rīcības brīvība – personām, kuru darbība neskar likumīgas sabiedriskās intereses, noteikt valsts valodas prasmes atbilstības MK noteikumu Nr. 157 1. pielikumā noteiktajām prasībām nepieciešamību, vai tomēr izvēlēties šādu prasību nenoteikt. Skaidrs, ka šādu izņēmumu pieļaušana nesekmē valsts valodas lietošanas palielināšanos darba vidē, taču darba devēji paļaujas, ka atbilstoši Administratīvo sodu likuma 24. pantam administratīvā atbildība paredzēta par darba līguma noslēgšanu ar darbinieku, kura valsts valodas zināšanu apjoms nav pietiekams attiecīgo profesionālo un amata pienākumu veikšanai, tikai gadījumos, ja normatīvie akti paredz, ka to veikšanai nepieciešamas valsts valodas zināšanas.

Jāatzīmē, ka joprojām nav izstrādāts efektīvs mehānisms, kā veicināt pašnodarbinātu personu valsts valodas lietošanu atbilstoši MK noteikumu Nr. 157 1. pielikumā noteiktajām prasībām, ko patlaban iezīmē problēmas dažādās pakalpojumu sniegšanas jomās, kā piemēram, skaistumkopšanā, dažādu remontdarbu veikšanā. Protams, arī pakalpojumu saņēmējiem ir tiesības izvēlēties savām interesēm atbilstošu pakalpojumu, taču personu (patērētāju) izvēli nedrīkstētu noteikt vai drīzāk – ierobežot – pakalpojuma sniedzēja spēja izpildīt tam noteiktās valsts valodas prasmes prasības. Tādējādi pieprasījums pēc pakalpojuma valsts valodā savā ziņā nosaka piedāvājumu.

Tostarp var būt arī gadījumi, kad personām nav iespējams izvēlēties pakalpojuma sniedzēju, kā to atspoguļo problēma ar ēdiena piegādātāju (kurjeru) valsts valodas neprasmī. Ņemot vērā, ka šīs personas nav nodarbinātas konkrētos uzņēmumos, bet slēdz līgumus kā pašnodarbinātas personas pakalpojumu veikšanai digitālo platformu ietvaros, tās pašas atbild par savas valsts valodas prasmes atbilstību MK noteikumu Nr. 157 1. pielikumā noteiktajām prasībām, kas saskaņā ar profesijai noteikto profesijas kodu "9621 01" ir viszemākās – pamata līmeņa 1. pakāpe (A1).

Jāteic gan, ka atbilstoši Oficiālo publikāciju un tiesiskās informācijas likuma 2. panta otrās daļas otrajam teikumam neviens nevar aizbildināties ar oficiālajā izdevumā publicēto

tiesību aktu, tātad arī Valsts valodas likumā ietverto prasību un par to neievērošanu paredzētās administratīvās atbildības nezināšanu.

3.2.2. Valodu lietošana darba vidē

Nav šaubu, ka dažādu valodu prasmes ir bagātība un arī priekšrocība, kas parasti paver telpu citai informācijas telpai, tātad jaunām zināšanām, kā arī ļauj labāk saprast citas tautas un vairo iespējas iegūt labu izglītību un labi atalgotu darbu. Jo īpaši privātajā jomā labas svešvalodu zināšanas var dot pienesumu darba devējam, veidojot kontaktus un sadarbību ar ārvalstīm.

Valsts valodas likums tieši neregulē valodu lietojumu darba vietā, ja tas nav saistīts ar darba pienākumu veikšanu (un šeit būtu jānodala valodas lietošanu, veicot profesionālos un amata pienākumus, no saziņas starp kolēģiem), sēžu un citu darba sanāksmju valodu, valodu lietvedībā un dokumentos, kā arī darba devēja paziņojumos.

Vispirms jānorāda, ka no Valsts valodas likuma 21. panta ceturtās daļas darba devējam²¹⁵ izriet saistošs pienākums ar darba tiesisko attiecību nodibināšanu saistīto publisko informāciju sniegt primāri valsts valodā.

Satversmes 106. panta pirmais teikums garantē ikviena tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu atbilstoši savām spējām un kvalifikācijai. Šī panta izpratnē tiesības brīvi izvēlēties darbavietu un nodarbošanos nozīmē, pirmkārt, visām personām vienlīdzīgu pieeju darba tirgum un, otrkārt, to, ka valsts nedrīkst noteikt personām citus ierobežojošus kritērijus kā vien spēju un kvalifikācijas prasības, bez kurām persona nevarētu pildīt attiecīgā amata pienākumus.²¹⁶

Tiesības uz darbu sastāv no četriem elementiem: tiesībām strādāt (izvēlēties nodarbošanos), tiesībām, kas izriet no darba, tiesībām uz vienlīdzīgu attieksmi un minēto tiesību nodrošināšanas instrumentiem.²¹⁷ Atbilstoši Darba likuma²¹⁸ 32. panta pirmajā daļā ietvertajai definīcijai "darba sludinājums" ir darba devēja paziņojums par brīvajām darba vietām, tātad tas ir tieši saistīts ar tiesību uz darbu pirmo elementu – tiesībām strādāt (izvēlēties nodarbošanos). Tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos un darbavietu ietver arī tiesības brīvi saņemt informāciju par nodarbinātības iespējām. Tādējādi pieeja darba tirgum nevar tikt ierobežota uz svešvalodas

²¹⁵ Maģistra darba autors apzināti neatsaucas uz Valsts valodas likuma 21. panta pirmo daļu, jo šajā pantā minētie tiesību subjekti sabiedrības informēšanai paredzēto informāciju sniedz tikai valsts valodā. Izņēmumi no šī principa aplūkoti maģistra darba 3.3.1. apakšnodaļā.

²¹⁶ Sk. Satversmes tiesas 2003. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-21-01 secinājumu daļas 1. punktu.

²¹⁷ Sk. Bite I. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 491.lpp.

²¹⁸ Darba likums. Latvijas Vēstnesis, 105, 06.07.2001.

kā priekšnoteikuma saprast darba devēja paziņojumu par brīvajām darba vietām pamata. Tieši otrādi – darba devēja pienākums ir nodrošināt, lai darba sludinājumā ietvertā informācija primāri būtu valsts valodā. Tādējādi var secināt, ka darba sludinājums, kurā ietvertā informācija būtu vienīgi svešvalodā, nenodrošinātu Satversmes 106. panta pirmajā teikumā garantētās tiesības.

Pirmās instances tiesa, piekrītot iepriekš norādītajam, tostarp ir atzinusi, ka darba sludinājuma izvietošana ir saistīta arī ar sabiedrības interesēm, lai tiktu veikta darba tiesību reglamentējošo normatīvo aktu prasību administratīvā uzraudzība, proti, valsts un pašvaldību institūciju īstenotā uzraudzība pār fizisku un juridisku personu darbību privāto un publisko tiesību jomā, piemēram, lai konstatētu, vai darba sludinājumā nav pārkāptas Darba likuma 32. panta otrās daļas prasības. Tādējādi jēdziens "likumīgas sabiedriskās intereses" darba sludinājuma ievietošanas un publicēšanas gadījumā ir saistāms gan ar darba tiesību aizsardzību, gan sabiedriski administratīvās uzraudzības interesēm, gan citām interesēm saņemt šādu paziņojumu – darba sludinājumu – valsts valodā saskaņā ar Valsts valodas likuma 21. panta ceturto daļu.²¹⁹

Atbilstoši Darba likuma 35. panta otrajai daļai, sagatavojot darba līgumu tāda darba veikšanai, kuram nepieciešamas īpašas zināšanas vai prasmes, darba devējam ir tiesības pieprasīt, lai pretendents uzrāda dokumentus, kas apliecina viņa izglītību vai profesionālo sagatavotību. Šī tiesību norma aptver arī tādu dokumentu uzrādīšanu, kas apliecina valsts valodas prasmi, ja normatīvie akti paredz, ka profesionālo un amata pienākumu veikšanai nepieciešamas valsts valodas zināšanas.²²⁰

Apelācijas instances tiesa ir atzinusi, ka administratīvā atbildība par valsts nelietošanu tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pēc būtības nav vērsta uz Satversmes 106. panta pirmajā teikumā garantēto tiesību ierobežošanu, jo valsts valodas prasmes un lietošana tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo un amata pienākumu veikšanai, ir obligāts priekšnosacījums. Nevar paļauties uz valsts valodas prasmi apliecinošu dokumentu, ja persona faktiski nelieto valsts valodu tādā apjomā, kāds nepieciešams profesionālo un amata pienākumu veikšanai.²²¹ Tādējādi valsts valodas prasmi apliecinoši dokumenti, kuru uzskaitījums sniegts MK noteikumu Nr. 157 13. punktā, ne vienmēr apliecina, ka persona, veicot profesionālos un amata pienākumus, valsts valodu spēj faktiski lietot. Šādas situācijas pārsvarā raksturīgas gadījumos, kad personas valsts valodas prasmi apliecina

²¹⁹ Sk. Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 2022. gada 12. maija sprieduma lietā Nr. 1A/21/3054 motīvu daļu.

²²⁰ Sk. Slaidiņa V., Skultāne I. Darba tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 2017, 58.lpp.; Zvērinātu advokātu birojs "BDO Zelmenis & Liberte". Darba likums ar komentāriem. Rīga: Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2010, 85.-86.lpp.

²²¹ Sk. Rīgas apgabaltiesas 2023. gada 14. novembra sprieduma lietā Nr. 1A/23/1985 motīvu daļu.

laikposmā no 1992. gada 1. janvāra līdz 2001. gada 31. janvārim izsniegta valsts valodas prasmes apliecība, bet persona valsts valodu ikdienā, piemēram, nav lietojusi.

Tostarp likumdevējs likuma "Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu"²²² 3. panta piektās daļas 6. punktā paredzējis, ka atbilstošs valsts valodas zināšanu līmenis var tikt izvirzīts kā papildu prasība reglamentētajās profesijās. Attiecīgi dažās no tām²²³ paredzēts tostarp paredzēts mehānisms sertifikāta anulēšanai, ja personas valsts valodas lietojums nav atbilstošs normatīvajos aktos noteiktajām prasībām. Samērīga prasība (ar iespēju pierādīt valsts valodas prasmi) attiecībā uz pedagogiem un izglītības iestāžu vadītājiem noteikta ar grozījumiem Izglītības likumā, kas stājās spēkā 2022. gada 25. oktobrī.²²⁴

Darba likuma 40. panta desmitā daļa noteic, ka darba līgums slēdzams valsts valodā. Ja darbinieks ir ārzemnieks, kurš pietiekamā līmenī nepārvalda valsts valodu, darba devējam ir pienākums rakstveidā informēt darbinieku viņam saprotamā valodā par darba līguma noteikumiem. Tostarp atbilstoši Valsts valodas likuma 8. panta otrajai daļai arī citos dokumentos, kas skar darbinieku veselības aizsardzību, darba tiesību aizsardzību, drošību darba vietā, ir jālieto valsts valodu.

Valsts valodas likuma 7. pants noteic valsts valodas lietojumu sēdēs un citās darba sanāksmēs. Atbilstoši panta pirmajai daļai valsts un pašvaldību iestādēs, tiesās un tiesu sistēmai piederīgās iestādēs, valsts vai pašvaldību uzņēmumos, kā arī uzņēmēj sabiedrībās, kurās lielākā kapitāla daļa pieder valstij vai pašvaldībai, sēžu un citu darba sanāksmju valoda ir valsts valoda. Ja rīkotājs uzskata par nepieciešamu sanāksmes laikā lietot svešvalodu, tas nodrošina tulkojumu valsts valodā. Savukārt saskaņā ar panta otro daļu visos citos gadījumos sēdēs un citās darba sanāksmēs, lietojot svešvalodu, rīkotājs nodrošina tulkojumu valsts valodā, ja to pieprasa kaut viens no sanāksmes dalībniekiem.

Savukārt darba devēja izvirzītas svešvalodu prasības ir darba tiesisko attiecību jautājums, ko aplūko Darba likumā noteiktajā tvērumā. Atbilstoši Darba likuma 56. panta ceturtajai daļai darba devējam nav tiesību prasīt no darbinieka konkrētas svešvalodas prasmi, ja tās lietošana neietilpst darba pienākumos. Ja, darba pienākumus veicot, nav nepieciešama svešvalodas lietošana, darba devējam nav tiesību liegt darbiniekam lietot valsts valodu.

²²² Likums "Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu". Latvijas Vēstnesis, 105, 06.07.2001.

²²³ Sk., piem., Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 943 "Ārstniecības personu sertifikācijas kārtība" 79.5. apakšpunktu; Ministru kabineta 2018. gada 20. marta noteikumu Nr. 169 "Būvspeciālistu kompetences novērtēšanas un patstāvīgās prakses uzraudzības noteikumi" 51.4.¹ apakšpunktu.

²²⁴ 2022. gada 29. septembra likums "Grozījumi Izglītības likumā". Latvijas Vēstnesis, 197, 11.10.2022.

No pamatotas svešvalodu prasmes nepieciešamības tostarp varētu izrietēt arī darba intervijas veikšana svešvalodā, piemēram, lai pārbaudīt personas svešvalodu prasmes. Tomēr saskaņā ar Darba likuma 32. panta otro ar indeksu divi daļu tiešas vai netiešas diskriminācijas aizdomu gadījumā pienākums pierādīt, ka atšķirīgas attieksmes pamatā ir objektīvi apstākļi, ir darba devējam.

Darba devēja prasība darba attiecībās, t. sk. veicot profesionālos un amata pienākumus, lietot citu valodu, ja tam konkrētā gadījumā nav īpaši attaisnojoša iemesla (piemēram, saskarsme galvenokārt ar ārzemniekiem vai ar ārzemniekiem, kuri īslaicīgi uzturas valstī), ir diskriminējoša. Attaisnojošs iemesls nav apstāklis, ka viena daļa iedzīvotāju, ar ko darbiniekam ir saskarsme, nepārvalda vai nevēlas lietot valsts valodu. Šāda rīcība nonāk pretrunā ar Satversmes 4. panta jēgu un mērķi, līdz ar to nevar kalpot par darbinieka diskriminācijas attaisnojumu.²²⁵ No minētajiem apstākļiem izriet valsts pienākums šādu diskrimināciju novērst.

3.2.3. Iniciatīva par valsts valodas statusa nodrošināšanu

Maģistra darba 1.3. apakšnodaļā tika minēts, ka Saeimā šobrīd ir iesniegts likumprojekts "Latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusa nodrošināšanas likums"²²⁶ (turpmāk – statusa nodrošināšanas likumprojekts). Likumprojekta mērķis: "[..] neskarot fizisko personu tiesības izvēlēties savstarpējo saziņas valodu, ir nodrošināt, ka 2012. gada 18. februāra tautas nobalsošanā pieņemtā lēmuma, ka krievu valoda nav otra valsts valoda, īstenošanu, mazinot ilggadējās rusifikācijas sekas, izskaužot nostiprinājušos praksi ikdienas saziņā darba vidē un pakalpojumu sniegšanā līdztekus izmantot latviešu valodu un krievu valodu, kā arī nodrošināt iespējas visiem Latvijas iedzīvotājiem ikdienā lietot valsts valodu vai apgūt to". Statusa nodrošināšanas likumprojekta 3. un 4. pants liedz saziņā ar klientiem papildus valsts valodai vai līdztekus tai izmantot citu valodu, kas nav Eiropas Savienības oficiālā valoda.

Statusa nodrošināšanas likumprojekta anotācijā²²⁷ norādīts, ka "likumprojekts regulē tādu valodas lietošanu, kad pakalpojuma saņemšanai informāciju sniedz divās valodās – latviešu un krievu. Piemēram, tirdzniecības vietā papildus uzrakstam latviešu valodā ir atrodams uzraksts arī krievu valodā vai tīmekļvietne ir divās valodās, korespondence pakalpojuma saņēmējam ir uz vienas lapas puses latviešu, uz otras – krievu valodā. Piemēram, publisku paziņojumu

²²⁵ Levits E. Satversmes 91. pants. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 109.-110.lpp.

²²⁶ Sk. likumprojektu 14. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2023. gada 3. oktobra sēdes darba kārtībā.. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/D53415FE0E3E7704C2258A3700384E7A?OpenDocument&srcv=dt> [aplūkots 19.11.2023.].

²²⁷ Turpat.

tirdzniecības vietā atskaņo gan latviešu, gan krievu valodā neatkarīgi no laika nobīdes starp tiem."

Izvērtējot statusa nodrošināšanas likumprojektu, jāsecina, ka tajā ir daudz būtisku pretrunu ar spēkā esošo regulējumu valsts valodas lietošanas jomā.

Pirmkārt, latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusu konstitucionālo statusu nodrošina Satversmes 4. pants, tādēļ statusa nodrošināšanas likumprojekta kontekstā varētu runāt vienīgi par valsts valodas lomas stiprināšanu.

Otrkārt, Valsts valodas likums pieļauj svešvalodu lietošanu un, kā secināts iepriekš, nerisina svešvalodu lietošanas konfliktu. No publiskas personas atvasinātiem tiesību subjektiem (t. sk. privātpersonām, kas veic publiskas funkcijas, šo funkciju ietvaros) ir jālieto valsts valodu ar specifiskiem, likumā vai uz likuma pamata izdotos Ministru kabineta noteikumos noteiktiem izņēmuma gadījumiem, kuros ir pieļaujama svešvalodas lietošana vai nu līdztekus valsts valodai vai pēc personas gribas izteikuma. Privāto tiesību subjektiem valsts valodu jālieto noteiktos gadījumos, kuros šo subjektu darbība skar likumīgas sabiedriskās intereses.

Ņemot vērā, ka statusa nodrošināšanas likumprojekts vērsts pret citu valodu, kas nav Eiropas Savienības oficiālās valodas, lietošanas ierobežošanu (faktiski – konkrētas svešvalodas lietošanas ierobežošanu), tas deformē Valsts valodas likumā lietotā jēdziena "svešvaloda" izpratni, iedibinot jaunu kategoriju – "Eiropas Savienības oficiālā valoda" – iepretim citām svešvalodām. Svešvalodu lietošanas aizliegums, maģistra darba autora ieskatā, nav saistāms ar valsts valodas saglabāšanas, aizsardzības un attīstības nodrošināšanu, tas ir pretrunā Valsts valodas likuma 1. pantā definētajiem mērķiem. Tādējādi ir apšaubāms, ka ar statusa nodrošināšanas likumprojektu tiktu stiprināta valsts valodas loma.

Vienlaikus statusa nodrošināšanas likumprojekts uzliek Valsts valodas centram pienākumu uzraudzīt svešvalodu lietošanu, kas neizriet no tam Valsts valodas likuma 26. panta pirmajā noteiktā deleģējuma ietvara, kā arī Administratīvo sodu likums šobrīd neparedz statusa nodrošināšanas likumprojektam atbilstošas normas par pārkāpumiem valsts valodas lietošanas jomā. Tādējādi statusa nodrošināšanas likumprojekts pašreizējā redakcijā nebūtu piemērojams bez grozījumiem Valsts valodas likumā un Administratīvo sodu likumā.

Visbeidzot, jānorāda, ka uzdevums stiprināt valsts valodas lomu darba vidē ir iekļauts Valsts valodas politikas pamatnostādņu 2021.-2027. gadam īstenošanas plānā 2022.-2023. gadam.²²⁸ Šī uzdevuma ievaros paredzēts sniegt skaidrojošu materiālu darba devējiem par valsts valodas nozīmi un svešvalodu prasībām darba vidē un darba sludinājumos.

²²⁸ Ministru kabineta 2022. gada 15. marta rīkojums Nr. 181 "Par Valsts valodas politikas pamatnostādņu 2021.-2027. gadam īstenošanas plānu 2022.-2023. gadam". Latvijas Vēstnesis, 54, 17.03.2022.

Ņemot vērā, ka līdzšinējais Darba likumā ietvertais tiesiskais regulējums darba devēju nepamatotai svešvalodas prasmju izvirzīšanai darbiniekiem nav sasniedzis savu mērķi, Saeima 2023. gada 14. decembrī 1. lasījumā konceptuāli atbalstīja grozījumus Darba likumā²²⁹, ar kuriem iecerēts stiprināt valsts valodas lietojumu darba tirgū. Tiesa gan, likumprojekts paredz konkrētas svešvalodas – krievu valodas – zināšanu pieprasīšanas aizliegumu kā darba sludinājumos un darba intervijās, tā arī darba līgumā un darba pienākumu veikšanas laikā, izņemot atsevišķas likumdevēja noteiktas specifiskas profesijas²³⁰.

Šāda iecere, ņemot vērā pastāvošo diskrimināciju uz valodas kritērija pamata darba tirgū, kopumā vērtējama pozitīvi, taču, ja likumdevējs latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas stiprināšanai izvēlas valodas, kura nav Eiropas Savienības dalībvalstu oficiālā valsts valoda, prasmes prasību izslēgšanas ceļu, būtu rūpīgi jāizsver, vai nepastāv citas specifiskas profesijas, kurās konkrētās svešvalodas prasme ir pamatoti nepieciešama darba pienākumu veikšanai.

Jāsecina arī, ka pastāv šaubas, vai ar šādu likumprojektu patiešām tiks stiprināts valsts valodas lietojums darba tirgū, jo tas neparedz striktākus nosacījumus valsts valodas lietošanai, ja darbinieka darbība, proti, veicamie profesionālie un amata pienākumi neskar Valsts valodas likuma 6. panta otrajā daļā minētās likumīgās sabiedriskās intereses. Tādēļ likumprojekta anotācijā izdarītie secinājumi, ka šāds regulējums varētu palīdzēt risināt darbaspēka iztrūkumu tautsaimniecībā un tas stiprinās saliedētību un iedzīvotāju integrāciju, ir vienīgi pieņēmums par iespējamu darba tirgus pašregulāciju.

Maģistra darba autora ieskatā, likumdevēja ieceri varētu papildināt ar horizontālu speciālo tiesību normu, kas paralēli Valsts valodas likuma 21. panta ceturtajai daļai ar mērķi nodrošināt valsts valodas aizsardzību saistītu darba sludinājuma valodu ar tās pamatotu nepieciešamību darba pienākumu veikšanai. Tādējādi Darba likuma 32. pants būtu papildināms ar ceturto daļu šādā redakcijā:

"(4) Darba sludinājumu aizliegts sniegt svešvalodā, izņemot gadījumu, kad tā pamatoti nepieciešama darba pienākumu veikšanai. Gadījumā, ja darba sludinājumu sniedz arī svešvalodā, ievērojamas valsts valodas lietošanu regulējošo normatīvo aktu prasības."

²²⁹ Sk. likumprojektu "Grozījumi Darba likumā" (Nr. 354/Lp14). Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS14/saeimalivs14.nsf/webSasaiste?OpenView&restricttcategory=354/Lp14> [aplūkots 15.12.2023.].

²³⁰ Krievu valodas prasmes norāde atbilstoši likumprojektā patlaban norādītajam pieļaujama tikai šādās Profesiju klasifikatorā norādītās profesiju grupās: 1) universitāšu un citu augstākās izglītības iestāžu akadēmiskais personāls; 2) bibliotekāri, arhīvistu un tiem radniecīgu profesiju vecākie speciālisti; 3) rakstnieki, žurnālisti un lingvisti.

3.3. Valodu lietošana publiskā informācijā

3.3.1. Publiskas personas sniegta informācija

Valsts valodas likuma 21. panta pirmā daļa noteic, ka valsts un pašvaldību iestāžu, tiesu un tiesu sistēmai piederīgo iestāžu, valsts un pašvaldību uzņēmumu, kā arī uzņēmēj sabiedrību, kurās lielākā kapitāla daļa pieder valstij vai pašvaldībai, sabiedrības informēšanai paredzētā informācija sniedzama tikai valsts valodā, izņemot šā panta piektajā daļā noteiktos gadījumus. Šis noteikums attiecināms arī uz privātām iestādēm, organizācijām, uzņēmumiem (uzņēmēj sabiedrībām), kā arī pašnodarbinātajām personām, kuras, pamatojoties uz likumu vai citu normatīvo aktu, veic noteiktas publiskas funkcijas, ja informācijas sniegšana saistīta ar attiecīgo funkciju izpildi.

Valsts valodas likuma 21. panta piektajā un sestajā daļā ietverts deleģējums Ministru kabinetam noteikt gadījumus, kad šā panta pirmajā daļā minēto institūciju un personu sabiedrības informēšanai paredzētajā informācijā līdztekus valsts valodai pieļaujama svešvalodas lietošana, kā arī gadījumus, kad šā panta pirmajā daļā minētās institūcijas un personas var sniegt informāciju svešvalodā. Izņēmuma gadījumi izsmeļoši noteikti Ministru kabineta 2005. gada 15. februāra noteikumos Nr. 130 "Noteikumi par valodu lietošanu informācijā"²³¹ (turpmāk – MK noteikumi Nr. 130).

Atbilstoši MK noteikumu Nr. 130 2. punktam līdztekus valsts valodai Valsts valodas likuma 21. panta pirmajā daļā minētās institūcijas un personas var lietot svešvalodu, sniedzot publisku informāciju sabiedrībai pieejamās vietās, ja šī informācija ir saistīta: ar starptautisko tūrisma, starptautiskiem pasākumiem, drošības apsvērumiem, Eiropas Savienības brīvu preču apriti, epidēmijām vai bīstamām infekcijas slimībām, ieslodzījumu vietās ievietoto ārvalstu pilsoņu tiesībām un pienākumiem, ārkārtas situācijām.

Tādējādi Valsts valodas likuma 21. panta subjekti, publiski sniedzot informāciju, līdztekus valsts valodai svešvalodu var lietot tikai MK noteikumu Nr. 130 2. punktā uzskaitītajos gadījumos. Tātad tiesību norma neparedz šo subjektu pienākumu, bet tiesības, kas izlietojamas atbilstoši izņēmuma gadījumiem pēc būtības un ne citādi.

Piemēram, apelācijas instances tiesa par izņēmuma gadījumiem neatbilstošiem ir atzinusi valsts akciju sabiedrības "Latvijas dzelzceļš" izvietotu sabiedrības informēšanai paredzētu informāciju līdztekus valsts valodai svešvalodā dzelzceļa stacijā "Jelgava", nesaskatot tās

²³¹ Ministru kabineta 2005. gada 15. februāra noteikumi Nr. 130 "Noteikumi par valodu lietošanu informācijā". Latvijas Vēstnesis, 36, 02.03.2005.

saistību ar izņēmuma gadījumu – starptautisko tūrismu.²³² Tas nozīmē, ka pirms Valsts valodas likuma 21. panta pirmās daļas subjekts plāno publiski sniegt informāciju svešvalodā, ir rūpīgi izvērtējams, vai šīs informācijas saturs atbilst kādam no strikti noteiktajiem izņēmuma gadījumiem. Jānorāda, ka, piemēram, ne katru kultūras (t. sk. valsts aizsargājamo) vai piemiņas objektu varētu uzskatīt par starptautiskā tūrisma objektu MK noteikumu Nr. 130 2.1. apakšpunkta izpratnē.

Kā piemērs, pie Latvijas Nacionālā teātra ēkas ir izvietota²³³ piemiņas plāksne Latvijas Republikas proklamēšanai ar uzrakstu: "Šajā namā 1918. gada 18. novembrī Latvijas Tautas padome pasludināja neatkarīgas Latvijas valsts nodibināšanu." Informācija līdztekus valsts valodai sniegta arī angļu, vācu un krievu valodās. Savukārt pie Saeimas ēkas par godu Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas 30. gadadienai 2020. gada 4. maijā tika uzstādīta plāksne ar uzrakstu tikai valsts valodā: "Šajā namā 1990. gada 4. maijā Augstākās padomes deputāti pieņēma deklarāciju par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu." Abas ēkas ir iekļautas valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā²³⁴, kas gan nenozīmē, ka saraksts noteic starptautiskā tūrisma objektus. Var tikai secināt, ka likumdevējs nav vēlējies izmantot izņēmuma tiesības informācijas sniegšanai līdztekus valsts valodai arī svešvalodā (lai arī to pirmšķietami varētu saistīt ar starptautiskā tūrisma izņēmumu) atšķirībā no Latvijas Nacionālā teātra kā vēsturiskas vietas, kurā tika pasludināta Latvijas valsts. Par starptautiskā tūrisma izņēmumu MK noteikumu Nr. 130 2. punkta izpratnē skaidri varētu neatzīt Rīgas valstspilsētas pašvaldības izvietotu informāciju plānotajā Zolitūdes traģēdijas piemiņas vietā, kur svešvalodu lietojumam, ņemot vērā traģēdijas nacionālo mērogu.

Tomēr jāsecina, ka šāda nodalījuma izšķiršanai nav noteiktu kritēriju. Maģistra darba autora ieskatā, lai atvieglotu MK noteikumu Nr. 130 2. punktā noteikto izņēmuma gadījumu, kuros pieļaujama Valsts valodas likuma 21. panta pirmajā daļā minēto institūciju un personu svešvalodas lietošana līdztekus valsts valodai publiskā informācijā, noteikšanu un piemērošanu, līdzīgi kā vadlīniju par Valsts valodas likumā lietotā jēdziena "likumīgas sabiedriskās intereses" gadījumā, būtu sniedzams skaidrojums katram no izņēmuma gadījumiem, konkretizējot un reizē noteicot to saturiskā tvēruma robežas.

Ir būtiski ņemt vērā, ka līdztekus valsts valodai informācijā lietojot arī svešvalodu, ir ievērojams Valsts valodas likuma 21. panta septītajā daļā noteiktais valsts valodas prioritātes

²³² Sk. Rīgas apgabaltiesas 2019. gada 3. jūnija spriedumu lietā Nr. 1A29004717.

²³³ Piemiņas plāksnes izvietotājs – valsts sabiedrība ar ierobežotu atbildību "Latvijas Nacionālais teātris".

²³⁴ Sk. Kultūras ministrijas 1998. gada 29. oktobra rīkojumu Nr. 128 "Par valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstu". Latvijas Vēstnesis, 369/372, 15.12.1998.

princips, proti, tekstam valsts valodā ierādāma galvenā vieta, un formas vai satura ziņā tas nedrīkst būt mazāks vai šaurāks par tekstu svešvalodā.

Tāpat bez gadījumiem, kad Valsts valodas likuma 21. pantā minētie tiesību var sniegt publisku informāciju līdztekus valsts valodai arī svešvalodā, MK noteikumu Nr. 130 3. punkts noteic arī gadījumus, kad publisko informāciju var sniegt svešvalodā. Jāteic, ka šeit iezīmējas līdz šim lietotā jēdziena "publisks" divējādā daba²³⁵, jo šajā punktā runa ir par publiskas informācijas individuālu sniegšanu, kam lielākoties nepieciešamas personas skaidrs gribas izteikums – pieprasījums.

Piemēram, atbilstoši MK noteikumu Nr. 130 3.1. apakšpunktam Valsts valodas likuma 21. panta pirmajā daļā minētās institūcijas un personas publisko informāciju svešvalodā var sniegt prospektos, biļetenos, katalogos un citos materiālos (piemēram, brošūrās, bukletos, vienlapēs), kuri atspoguļo iestāžu, uzņēmumu (uzņēmēj sabiedrību), organizāciju un pašnodarbināto personu darbību un kurus nosūta vai izsniedz fiziskajām vai juridiskajām personām pēc to pieprasījuma. Covid-19 pandēmijas laikā 2021. gadā tika izteikta Veselības ministrijas vēlme fiziskām personām individuāli nosūtīt informāciju par vakcināciju svešvalodā. Ņemot vērā, ka valsts nevarēja konstatēt fizisko personu pieprasījumu pēc informācijas svešvalodā, šāda vēlme netika atzīta par atbilstoši MK noteikumu Nr. 130 3.1. apakšpunktā noteiktajām prasībām. Līdzīgs gadījums bija 2013. gadā saistībā ar publiskas informācijas par vēža skrīningu izplatīšanu drukātā veidā.

MK noteikumu Nr. 130 3. punkts pieļauj Valsts valodas likuma 21. pantā minēto institūciju un personu publiskas informācijas svešvalodā sniegšanu arī statistiskās, socioloģiskās un medicīniskās aptaujās, kā arī pēc personas lūguma – informējot personu mutiski un rakstiski. Tādējādi pēc personas lūguma iespējama atkāpe no Valsts valodas likuma 6. panta pirmajā daļā noteiktā pienākuma, veicot profesionālos un amata pienākumus, lietot valsts valodu.

3.3.2. Privātpersonu sniegta informācija

Saskaņā ar Valsts valodas likuma 21. panta ceturto daļu uzrakstos, izkārtnēs, afišās, plakātos, paziņojumos vai citos ziņojumos ietvertā informācija, ja tā skar likumīgas sabiedriskās intereses un paredzēta sabiedrības informēšanai sabiedrībai pieejamās vietās, sniedzama valsts valodā, izņemot šā panta piektajā daļā noteiktos gadījumus.

²³⁵ Sk. Latviešu literārās valodas vārdnīcu. Pieejams: <https://lvv.tezaurs.lv/publisks> [aplūkots 20.11.2023.].

Atbilstoši Valsts valodas likuma 21. panta piektajai daļai, ievērojot Valsts valodas likuma mērķi un šā likuma 2. pantā ietverto valodas lietošanas pamatprincipu, gadījumi, kad sabiedrības informēšanai paredzētajā sabiedrībai pieejamās vietās sniegtajā informācijā līdztekus valsts valodai pieļaujama svešvalodas lietošana, noteic MK noteikumi Nr. 130. Šo noteikumu 4. punkts noteic, ka privātpersonas, publiski sniedzot informāciju, kas ir saistīta ar sabiedrības likumīgajām interesēm, to sniedz valsts valodā vai līdztekus valsts valodai arī svešvalodā. Ja informāciju svešvalodā publicē brošūrā, bukletā vai vienlapē, tad informāciju, kas ir saistīta ar sabiedrības likumīgajām interesēm, publicē arī valsts valodā tajā pašā vai atsevišķā izdevumā. Savukārt saskaņā ar šo noteikumu 5. punktu, ja informāciju par piedāvātajām precēm un pakalpojumiem apkopo katalogā vai kartotēkā, tad informāciju, kas ir saistīta ar sabiedrības likumīgajām interesēm, sniedz valsts valodā vai līdztekus valsts valodai arī svešvalodā.

Apkopojot minēto, var secināt, ka privātpersonām, sniedzot informāciju, kas paredzēta sabiedrības informēšanai sabiedriski pieejamās vietās, jāņem vērā likumīgas sabiedriskās intereses, proti, informāciju, kas tās skar, ir jāsniedz valsts valodā. Vienlaikus šo informāciju nav liegts līdztekus valsts valodai sniegt arī svešvalodā. Taču tāpat kā Valsts valodas likuma 21. panta pirmās daļas subjektiem ir ņemams vērā Valsts valodas likuma 21. panta septītajā daļā noteiktais valsts valodas prioritātes princips.

Tiesa gan, ne vienmēr skaidri interpretējamas no minētā principa izrietošās prasības, proti, ja līdztekus valsts valodai informācijā lietota arī svešvaloda, tekstam valsts valodā ierādāma galvenā vieta, un formas vai satura ziņā tas nedrīkst būt mazāks vai šaurāks par tekstu svešvalodā. Gramatiskās tiesību normu interpretācijas ceļā ir saprotams, ka teksts valsts valodā nedrīkst būt formas ziņā mazāks un satura ziņā šaurāks par tekstu svešvalodā. Tātad tas nedrīkst būt mazāks pēc izmēra un informācijas satura ziņā šaurāks. Tomēr pie dažādiem apstākļiem var būt dažāda izpratne par tekstam valsts valodā ierādāmo galveno vietu. Latviešu valodā teksts parasti lasāms no kreisās uz labo pusi, kā arī no augšas uz leju. Taču, ja informācija izvietota izkārtnes veidā, piemēram, virs ieejas tirdzniecības vietā, galvenā nozīme varētu tikt piešķirta arī ar tā novietojumu tieši virs ieejas, proti, zem informācijas svešvalodā, ja tā lietota līdztekus valsts valodai. Šķietami tādēļ likumdevējs nav vēlējies Administratīvo sodu likumā par galvenās vietas neierādīšanu paredzēt administratīvo atbildību.

Tāpat Valsts valodas likuma 21. panta septītajā daļā noteiktais valsts valodas prioritātes princips nebūtu piemērojams attiecībā uz informāciju, kas sniegta lībiešu valodā, jo, kā noskaidrots iepriekš, tai Valsts valodas likumā noteikts īpašs statuss. Ņemot vērā maģistra darba 2.4. apakšnodaļas beigās izdarīto secinājumu par nepieciešamību nodrošināt lībiešu valodas plašāku lietošanu sabiedrības informēšanai paredzētā informācijā, būtu jānoteic skaidrus

nosacījumus lībiešu valodas lietojumam. Tādējādi MK noteikumi Nr. 130 būtu papildināmi ar jaunu 4.¹ punktu šādā redakcijā:

"4.¹ Ja šo noteikumu 4. punktā minēto informāciju, kas saistīta ar sabiedrības likumīgajām interesēm, sniedz lībiešu valodā, tad to līdztekus sniedz arī latviešu literārajā valodā."

Tiesu praksē ir aplūkots jautājums par iespējamiem informācijas, kas skar likumīgas sabiedriskās intereses, nesējiem. Proti, veidiem, kādos šī informācija var tikt sniegta. Lai arī Valsts valodas likuma 21. panta ceturtajā daļā sniegta informācijas nesēju uzskaitījums, proti, uzraksti, izkārtnes, afišas, plakāti, paziņojumi vai citi ziņojumi. Šī uzskaitījuma beigas norāda uz to, ka uzskaitījums nav izsmeļošs un tajā var ietilpt arī tajā tieši neuzskaitīti informācijas nesēji, t. sk. digitālie, piemēram, tīmekļvietnes.

Termins "tīmekļa vietne" (arī "vietne") Latvijas Nacionālajā terminoloģijas portālā tiek skaidrots kā "unikāls informācijas un interaktīvu pakalpojumu sakopojums, kas uzbūvēts no tīmekļa lappusēm un cita veida datiem (attēliem, skaņām u. tml.) [..]"²³⁶. Tātad secināms, ka tīmekļvietne ir viens no informācijas nesēju veidiem. Tīmekļvietnes *expresis verbis* neiekļaušana Valsts valodas likuma 21. panta ceturtās daļas informācijas nesēju uzskaitījumā nenozīmē, ka uz to nebūtu attiecināma Valsts valodas likuma 21. panta ceturtā daļa.

Pirmās instances tiesa ir atzinusi, ka minētās tiesību normas piemērošanai un attiecināmībai nepieciešams konstatēt noteiktu kritēriju izpildi, proti, vai subjekta sniegtā informācija ir paredzēta sabiedrības informēšanai sabiedrībai pieejamā vietā un tā skar likumīgas sabiedriskās intereses. Tādējādi, ja tīmekļvietnei var piekļūt jebkurš interneta lietotājs, izmantojot globālā tīmekļa pārlūkprogrammu, tā ir uzskatāma par sabiedrībai publiski pieejamu vietu Valsts valodas likuma izpratnē.²³⁷ Patērētāju tiesību intereses kā likumīgas sabiedriskās intereses skar tiešsaistes tirdzniecība. Tai ir raksturīga plaša pieejamība, un to var attīstīt ģeogrāfiski neierobežotos apmēros, līdz ar to tai nav piesaistes konkrētai teritorijai. Tādējādi komersanta vēlme piesaistīt pircējus Eiropas Savienības valstīs (nodrošinot informāciju svešvalodā) ārpus Latvijas Republikas nevar būt par pamatu Valsts valodas likuma 21. panta ceturtajā daļā ietverto prasību neievērošanai.²³⁸

Pirmās instances tiesā tostarp, vērtējot argumentus par grāmatu aprakstu jeb anotāciju nodrošināšanas valsts valodā nepieciešamību, ticis atzīts, ka informācijas sniedzējs pats ir tiesīgs izvēlēties sniegtās informācijas veidu un apjomu, tādējādi, ievietojot savā interneta veikalā informāciju par precī, informācijas sniedzējam ir tiesības izvēlēties, kādu tieši grāmatas

²³⁶ Sk. Latvijas Nacionālo terminoloģijas portālu. Pieejams: <https://termini.gov.lv/kolekcijas/85/skirklis/465147> [aplūkots 20.11.2023.].

²³⁷ Sk. Rīgas pilsētas tiesas 2022. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 01631000200122.1 8. punktu.

²³⁸ Sk. Rīgas pilsētas tiesas 2022. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 01631000200122.1 14. punktu.

īsu raksturojumu tas norādīs patērētājiem, savukārt, ja tas ir svešvalodā, ir jānodrošina tā atbilstība Valsts valodas likuma 21. panta ceturrtās daļas prasībām.²³⁹ Šim secinājumam pievienojās arī apelācijas instances tiesa, apstiprinot, ka grāmatas anotācija tīmekļvietnē sniegtas informācijas veidā skar likumīgu sabiedrisko interesi – patērētāju tiesību aizsardzību.²⁴⁰ Līdz ar to var secināt, ka privātpersona, kas sniedz sabiedrības informēšanai paredzētu informāciju sabiedrībai pieejamās vietās, pati nosaka sniedzamās informācijas apjomu un nes atbildību par tās nodrošināšanu valsts valodā, ja tā skar likumīgas sabiedriskās intereses.

Pirmās instances tiesa ir atzinusi, ka sabiedrības informēšanai paredzētā informācijā ietverti firmas zīmoli un saukļi ir uzskatāmi par vienkāršu informāciju, kas nebauda īpašu aizsardzību.²⁴¹ Šeit gan ir jautājums, vai ar saukli tiek sniegta tāda informācija, kas skar likumīgas sabiedriskās intereses, jo saukļi parasti nesniedz tādu informāciju, uz kuras pamata patērētāji izdara savu izvēli, proti, tas var būt vai tas var arī nebūt. Turklāt saukli var aizsargāt, reģistrējot to kā preču zīmi.

Preču zīmes var veidot, reģistrēt un aizsargāt jebkurā valodā, tas izriet no nepieciešamības nodrošināt preču eksportu, preču pakalpojumu starptautisku apriti. Tomēr preču zīmes reģistrācija piešķir vienīgi izņēmuma tiesības uz attiecīgo apzīmējumu, proti, atbilstoši Preču zīmju likuma²⁴² 14. pantam tiesības citām personām aizliegt identiska vai sajaucami līdzīga apzīmējuma izmantošanu komercdarbībā. Tāad preču zīme sniedz priekšrocības konkurences cīņā un veicina komersanta produkcijas atpazīstamību. Tomēr gadījumā, ja preču zīmē ietverta informācija, kas skar likumīgas sabiedriskās intereses, Valsts valodas likuma 21. panta ceturtajā daļā ietverto prasību neievērošanas gadījumā nebūtu tiesiska pamata uz to atsaukties. Tas pats attiecas uz preču zīmju izmantošanu un informācijas, kas skar likumīgas sabiedriskās intereses, nenodrošināšanu preču marķējumā, kā arī uzņēmumu filiāļu, veikalu, kafejnīcu, restorānu vai citu tirdzniecības vai pakalpojumu sniegšanas punktu nosaukumos.

Tādējādi MK noteikumi Nr. 130 būtu papildināmi ar jaunu 6.¹ punktu šādā redakcijā:

"6.¹ Aizsargātas preču zīmes iekļaušana preču marķējumā vai uzrakstos, izkārtnēs, afišās, plakātos, paziņojums vai citos ziņojumos neatceļ pienākumu ievērot Valsts valodas likumā, šajos noteikumos un citos valsts valodas lietošanu regulējošajos normatīvajos aktos ietvertās prasības attiecībā uz informāciju, kas skar likumīgas sabiedriskās intereses. Latvijā spēkā

²³⁹ Sk. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2022. gada 5. maija sprieduma lietā Nr. 01631000221621.1 10. punktu.

²⁴⁰ Sk. Rīgas apgabaltiesas 2022. gada 19. oktobra lēmuma par atteikšanos ierosināt apelācijas tiesvedību lietā Nr. 1A/22/1396 6. punktu.

²⁴¹ Sk. Administratīvās rajona tiesa 2007. gada 28. decembra sprieduma lietā Nr. A42404206 16. punktu.

²⁴² Preču zīmju likums. Latvijas Vēstnesis, 37, 21.02.2020.

esošajās ārvalstu izcelsmes preču zīmēs izmantotos simboliskos nosaukumus valsts valodā netulko."

Atšķirībā no publiskas personas MK noteikumu Nr. 130 3. punktā noteiktajiem izņēmuma gadījumiem individuālā (ne publiskā) līmenī, nedz Valsts valodas likums, nedz arī MK noteikumi Nr. 130 tieši neregulē privātpersonas valsts valodas lietošanu sarakstē vai cita veida rakstveida saziņā, sniedzot informāciju individuāli. Diemžēl publiski nav pieejama MK noteikumu Nr. 130 anotācija, tomēr ar sistēmiskās un teleoloģiskās tiesību normu interpretācijas metožu palīdzību iespējams secināt, ka arī individuāli informācija, kas saistīta ar sabiedrības likumīgajām interesēm, ir sniedzama valsts valodā atbilstoši MK noteikumu Nr. 130 4. punkta otrajam teikumam, kas līdzīgi šo noteikumu 3.1. apakšpunktam attiecībā uz Valsts valodas likuma 21. panta pirmās daļas subjektiem nošķir publisku informācijas sniegšanu no individuālas. Proti, saskaņā ar MK noteikumu Nr. 130 4. punkta otro teikumu, ja informāciju svešvalodā publicē brošūrā vai vienlapē, tad informāciju, kas ir saistīta ar sabiedrības likumīgajām interesēm, publicē arī valsts valodā tajā pašā vai atsevišķā izdevumā. Šāds pienākums individuālā līmenī tostarp izriet no Valsts valodas likuma 6. panta otrās daļas, tādēļ informācijas nesniegšana valsts valodā rakstveidā var liecināt arī par darbinieka valsts valodas neprasmi. Tādējādi Ministru kabinets, pieņemot šo normu nav vēlējies atstāt bez ievērības arī privātpersonas komunikāciju rakstveidā, nosakot tās nepieciešamību valsts valodā, ja tā ir saistīta ar sabiedrības likumīgajām interesēm.

3.3.3. Privātpersonu publiskas informācijas sniegšanas kārtība

Atsevišķos gadījumos privātpersonas ir tiesīgas publiski izvietot informāciju tikai saskaņojot to ar publisku personu. Privātpersona, kas vēlas publiskās vietās vai vietās, kas vērstas pret publisku vietu, izvietot reklāmu (izkārtņi), to saskaņo Ministru kabineta 2012. gada 30. oktobra noteikumos Nr. 732 "Kārtība, kādā saņemama atļauja reklāmas izvietošanai publiskās vietās vai vietās, kas vērstas pret publisku vietu"²⁴³ (turpmāk – MK noteikumi Nr. 732) noteiktajā kārtībā.

Saskaņā ar MK noteikumu Nr. 732 4. punktu persona, kura vēlas izvietot izkārtņi, mobilo reklāmu, reklāmas objektu ar piesaisti zemei vai bez tās, tīkla reklāmu, kā arī citu šajos noteikumos neminētu reklāmu (piemēram, gaismas projekciju, afišu, plakātu, sludinājumu) publiskā vietā vai vietā, kas vērsta pret publisku vietu, iesniedz pašvaldībā saskaņošanai reklāmas vai reklāmas objekta projektu. Tādējādi jēdzieni "publiska vieta" vai "vieta, kas vērsta

²⁴³ Ministru kabineta 2012. gada 30. oktobra noteikumi Nr. 732 "Kārtība, kādā saņemama atļauja reklāmas izvietošanai publiskās vietās vai vietās, kas vērstas pret publisku vietu". Latvijas Vēstnesis, 173, 01.11.2012.

pret publisku vietu" ir šaurāki par Valsts valodas likuma 21. panta ceturtajā daļā lietoto "sabiedrībai pieejamu vietu".

MK noteikumu Nr. 732 45. punkts paredz, ka kārtību, kādā veicama reklāmas vai reklāmas objektu izvietošanas uzraudzība un kontrole, pašvaldība ir tiesīga noteikt saistošajos noteikumos. Tādējādi pašvaldības, veicot reklāmas vai reklāmas objektu izveidošanas uzraudzību un kontroli, vadās vai nu pēc MK noteikumiem Nr. 732 vai arī izdod saistošos noteikumus.

Jāņem vērā, ka privātpersona, saskaņojot izkārtnes izvietošanu ar pašvaldību, nav atbrīvota no Valsts valodas likuma 21. panta ceturtajā daļā ietvertu prasību ievērošanas, kas tostarp ir saistošas arī izkārtnes saskaņotājam – pašvaldībai. Ir atsevišķas pašvaldības²⁴⁴, kuras savos saistošajos noteikumos ir iekļāvušas savstarpēji līdzīgus papildu nosacījumus valsts valodas lietošanas prasībām, kuras jāievēro reklāmā. Savukārt Rīgas valstspilsētas pašvaldība paredzējusi²⁴⁵ šaubu gadījumā pieprasīt kompetentās iestādes saskaņojumu par izkārtnes atbilstību Valsts valodas likumam.

MK noteikumu Nr. 732 6. punktā noteikti gadījumi, kad reklāmas vai reklāmas objekta projektu saskaņošanai pašvaldībā neiesniedz. Piemēram, atbilstoši šo noteikumu 6.6. apakšpunktam reklāmas vai reklāmas objekta projektu saskaņošanai pašvaldībā neiesniedz, ja reklāmu izvieto uz skatloga rūs iekšpuses vai ārpuses, neaizņemot vairāk par 25 % no rūs platības, vai skatloga vitrīnā, un tā var saturēt informāciju par attiecīgās iestādes vai privātpersonas veiktās saimnieciskās darbības raksturu, darba laiku, pārdodamo produkciju vai sniegtajiem pakalpojumiem.

Tādējādi secināms, ka ne visos gadījumos pašvaldības veic uzraudzību pār privātpersonu izvietošanai publiskā vietā paredzētām izkārtnēm arī tad, ja tajās ir ietverta informācija par privātpersonas veiktās saimnieciskās darbības raksturu, kas nenoliedzami ir uzskatāma par tādu informāciju Valsts valodas likuma 21. panta ceturtais daļas izpratnē, kas skar likumīgas sabiedriskās intereses – patērētāju tiesību aizsardzību. Proti, no patērētāja viedokļa ir skaidra nepieciešamība saprast, kādu pakalpojumu sniedz komersants. Turklāt praksē novērojama komersantu izvairīšanās no saimnieciskās darbības rakstura norādīšanas, ietverot tos veikalu, kafejnīcu, restorānu vai citu tirdzniecības vai pakalpojumu sniegšanas punktu nosaukumos

²⁴⁴ Sk., piem., Ropažu novada domes 2022. gada 3. augusta saistošo noteikumu Nr. 33/22 "Par reklāmas un citu informatīvo materiālu izvietošanu publiskās vietās vai vietās, kas vērstas pret publisku vietu Ropažu novadā" 23. punktu. Latvijas Vēstnesis, 195, 07.10.2022.; Dobeles novada domes 2022. gada 27. oktobra saistošo noteikumu Nr. 38 "Par reklāmas, izkārtnu un citu informatīvo materiālu izvietošanas kārtību Dobeles novadā" 16. punktu. Latvijas Vēstnesis, 242, 14.12.2022.

²⁴⁵ Sk. Rīgas domes 2013. gada 26. novembra saistošo noteikumu Nr. 77 "Par reklāmu, izkārtnu un citu informatīvo materiālu izvietošanas un afišu stabu un stendu izmantošanas kārtību Rīgā" 44.1. apakšpunktu. Latvijas Vēstnesis, 3, 06.01.2014.

svešvalodā, ko pieļauj Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumu Nr. 294 "Noteikumi par iestāžu, sabiedrisko organizāciju, uzņēmumu (uzņēmēj sabiedrību) nosaukumu un pasākumu nosaukumu veidošanu un lietošanu" 11. punkts, proti, to rakstībā lietojami vienīgi latviešu valodas vai latīņu alfabēta burti.

Lai izvairītos no pieņēmuma, ka informācija par privātpersonas veiktās saimnieciskās darbības raksturu nav sniedzama valsts valodā, ja tā reiz ir ietverta nosaukumā, MK noteikumi Nr. 130 būtu papildināmi ar jaunu 4.² punktu šādā redakcijā:

"4.² Privātpersonas informāciju par veiktās saimnieciskās darbības raksturu sniedz valsts valodā vai līdztekus valsts valodai arī svešvalodā."

3.4. Valodu lietošana lietvedībā un dokumentos

3.4.1. Publiskas personas lietvedība un dokumenti

Valsts valodas likuma 8. panta pirmā daļa noteic, ka valsts un pašvaldību iestādēs, tiesās un tiesu sistēmai piederīgās iestādēs, valsts un pašvaldību uzņēmumos, kā arī uzņēmēj sabiedrībās, kurās lielākā kapitāla daļa pieder valstij vai pašvaldībai, lietvedībā un dokumentos lietojama valsts valoda. Sarakste un cita veida saziņa ar ārvalstīm var notikt svešvalodā.

Tiesību normā noteikts minēto tiesību subjektu pamatpienākums lietvedībā un dokumentos lietot valsts valodu, izņemot saraksti un cita veida saziņu ar ārvalstīm, kas var notikt svešvalodā. Ar jēdzieniem "sarakste" un "cita veida saziņa" saprotama tāda komunikācijas forma ar ārvalstu institūcijām vai to amatpersonām, kas netiek reģistrēta tiesību normā minēto tiesību subjektu lietvedībā, piemēram, elektroniskā pasta sarakste vai mutvārdu komunikācija, izmantojot elektroniskos sakarus. Vienlaikus Valsts valodas likuma 8. panta otrais teikums var tikt tulkots arī tādējādi, ka, ievērojot labas pārvaldības principu, valsts iestāde var tās izdoto lēmumu pārtulkot svešvalodā, kā arī noformēt sarakstes dokumentus (vēstules, iesniegumus, pieprasījumus u. tml.) svešvalodā.²⁴⁶ Tomēr, kā konkrētajā gadījumā norādījis Senāts, Valsts valodas likuma 8. panta pirmās daļas otrajā teikumā ietvertais izņēmums neatceļ šī panta pirmās daļas pirmajā teikumā noteikto pamatpienākumu lietvedībā un dokumentos lietot valsts valodu.

Attiecībā uz Valsts valodas likuma 8. panta pirmajā daļā minēto tiesību subjektu saņemtiem un lietvedībā reģistrējamiem iesniegumiem un dokumentiem svešvalodā Valsts

²⁴⁶ Sk. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011. gada 1. jūlija sprieduma lietā Nr. SKA-130/2011 4. punktu.

valodas likumā veidots nošķīrums iesniegumiem un dokumentiem, kas saņemti no: 1) personām (privāto tiesību fiziskām vai juridiskām, t. sk. ārvalstu, personām) un 2) ārvalstu institūcijām.

Saskaņā ar Valsts valodas likuma 10. panta otro daļu valsts un pašvaldību iestādes, tiesas un tiesu sistēmai piederīgās iestādes, kā arī valsts vai pašvaldību uzņēmumi (uzņēmēj sabiedrības) no personām pieņem un izskata dokumentus tikai valsts valodā, izņemot šā panta trešajā un ceturtajā daļā un citos likumos noteiktos gadījumus. Šā panta noteikumi neattiecas uz personu iesniegumiem policijas un ārstniecības iestādēm, glābšanas dienestiem un citām iestādēm steidzamos medicīniskās palīdzības izsaukuma gadījumos, noziegumu izdarīšanas vai citu likumpārkāpumu gadījumos, kā arī tad, kad tiek izsaukta neatliekamā palīdzība ugunsgrēka, avārijas vai citos nelaimes gadījumos.

Atbilstoši Valsts valodas likuma 10. panta trešās daļas pirmajam teikumam dokumentus svešvalodā no personām pieņem, ja tiem pievienots Ministru kabineta noteiktajā kārtībā vai notariāli apliecināts tulkojums valsts valodā. Kārtību, kādā var tikt apliecināts dokumenta tulkojums valsts valodā, ja normatīvajos aktos nav noteikts iesniegt notariāli apliecinātu dokumenta tulkojumu vai nav noteikta cita kārtība, nosaka Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumi Nr. 291 "Kārtība, kādā apliecināmi dokumentu tulkojumi valsts valodā"²⁴⁷ (turpmāk – MK noteikumi Nr. 291). Šo noteikumu 4. punkts noteic, ka valsts un pašvaldību iestādes, tiesas un tiesu sistēmai piederīgās iestādes, kā arī valsts un pašvaldību uzņēmumi (uzņēmēj sabiedrības) dokumentu svešvalodā izskata, ja fiziskā vai juridiskā persona dokumentu ir iesniegusi iestādē atbilstoši tās kompetencei, pievienojot arī dokumenta tulkojumu valsts valodā.

Prasība valsts pārvaldes iestādēs, tiesās un tiesu sistēmai piederīgās iestādēs, kā arī valsts vai pašvaldību uzņēmumos pieņemt dokumentus valsts valodā kā vispārēja dokumentu iesniegšanas kārtība noteikta, lai garantētu latviešu valodas aizsardzību un saglabāšanu, kā arī gluži objektīvu iemeslu dēļ – ja iesniegtajam dokumentam, kas sastādīts svešvalodā, nav pievienots tulkojums valsts valodā, minētie subjekti nevar pilnībā izvērtēt tā saturu, tajā izteiktos lūgumus un sniegt atbildi pēc būtības. Tādējādi vispārējā prasība svešvalodā sastādītam dokumentam pievienot tulkojumu valsts valodā būtu piemērojama arī tad, ja dokumenti svešvalodā tiek pārsūtīti starp minētajiem subjektiem.

Lai arī Valsts valodas likuma 10. panta otrās daļas otrais teikums noteic izņēmuma gadījumus, kuros dokumenti var tikt iesniegti arī svešvalodā, secināms, ka tie visi attiecināmi uz ārkārtas situācijām, kurās nepieciešama tūlītēja valsts operatīvo dienestu vai citu kompetento

²⁴⁷ Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumi Nr. 291 "Kārtība, kādā apliecināmi dokumentu tulkojumi valsts valodā". Latvijas Vēstnesis, 302, 29.08.2000.

iestāžu rīcība, lai aizsargātu personas tiesības, kā arī viņas mantiskās intereses, kas var tikt aizskartas kādu iepriekš neparedzētu, ārkārtēju apstākļu dēļ vai arī īstenota vai plānota likumpārkāpuma rezultātā. Jāatzīmē, ka ne visi šādi iesniegumi attiektos uz gadījumiem, kad draudi personas dzīvībai, veselībai, mantai vai citām nozīmīgām interesēm būtu jānovērš tik steidzami, ka Valsts valodas likuma normu prasību izpildes pienākuma uzlikšana būtu uzskatāma par nesamērīgu.²⁴⁸ Tāpat gadījumā, ja Valsts valodas likuma 10. panta otrās daļas otrā teikuma izņēmuma kārtībā pieņemts iesniegums svešvalodā, publiskas personas pienākums ir nodrošināt iesniegtā dokumenta svešvalodā tulkojumu valsts valodā atbilstoši Valsts valodas likuma 8. panta pirmās daļas pirmajā teikumā ietvertajam pamatpienākumam un MK noteikumos Nr. 291 noteiktajai kārtībai.

Par "personu" Valsts valodas likuma 10. panta otrās un trešās daļas pirmā teikuma izpratnē uzskatāma privāto tiesību fiziska vai juridiska persona neatkarīgi no tās mītnes, piederības vai komercdarbības reģistrācijas valsts. Tādējādi gadījumos, ja persona vēlas iesniegt dokumentu svešvalodā valsts pārvaldes iestādē, tiesā vai tiesu sistēmai piederīgā iestādē, kā arī valsts vai pašvaldības uzņēmumā, atbilstoši Valsts valodas likuma 10. panta otrās daļas pirmajam teikumam un MK noteikumu Nr. 291 4. punktam pastāv likumīga prasība lūgt pievienot arī šī dokumenta tulkojumu valsts valodā. Arī pie šādiem apstākļiem dokumenta svešvalodā bez tam pievienota tulkojuma valsts valodā pieņemšanas gadījumā, minētajam tiesību subjektam jāveic dokumenta tulkojumu valsts valodā. Tiesības apliecināt dokumenta tulkojumu valsts valodā, ja normatīvajos aktos nav noteikts iesniegt notariāli apliecinātu dokumenta tulkojumu vai nav noteikta cita kārtība, atbilstoši MK noteikumu Nr. 291 6. punktam ir jebkurai fiziskai personai.

Valsts valodas likuma 10. panta ceturtnā daļa noteic, ka valsts un pašvaldību iestādes, organizācijas un uzņēmumi (uzņēmēj sabiedrības) no ārvalstīm saņemtos dokumentus var pieņemt un izskatīt bez tulkojuma valsts valodā.

Ar jēdzienu "no ārvalstīm saņemti dokumenti" minētās tiesību normas izpratnē saprotami ārvalstu institūciju izsniegti publiski dokumenti, kas legalizējami Dokumentu legalizācijas likumā²⁴⁹ norādītajā kārtībā, kā arī citi dokumenti svešvalodā, ko valstu institūcijas nosūta savstarpēji sadarbības, piemēram, krimināltiesiskajā jomā, ietvaros. Tādējādi atbilstoši Valsts valodas likuma 10. panta ceturtnajai daļai šādus no ārvalstīm saņemtos dokumentus valsts un pašvaldību iestādes, organizācijas un uzņēmumi (uzņēmēj sabiedrības) var pieņemt un izskatīt bez tam pievienota tulkojuma valsts valodā, tomēr jāņem vērā, ka, vienlaikus nodrošinot Valsts valodas likuma 8. panta pirmās daļas pirmajā teikumā ietverto pamatpienākumu. Minētā tiesību

²⁴⁸ Sk. Administratīvās rajona tiesas 2013. gada 2. aprīļa sprieduma lietā Nr. A-01174-13/42 10. punktu.

²⁴⁹ Dokumentu legalizācijas likums. Latvijas Vēstnesis, 56, 04.04.2007.

subjekta, kas saņēmis dokumentus svešvalodā bez tiem pievienota tulkojuma valsts valodā, pienākums ir nodrošināt šo dokumentu tulkojumu valsts valodā jo īpaši gadījumos, kad dokumenti svešvalodā tiek pārsūtīti citām institūcijām.

3.4.2. Valodu lietojums līgumos

Valsts valodas likuma 9. pants noteic, ka fizisko un juridisko personu līgumi par ārstniecības, veselības aprūpes, sabiedriskās drošības un citu sabiedrisku pakalpojumu sniegšanu Latvijas teritorijā slēdzami valsts valodā. Ja līgumi ir svešvalodā, tiem pievienojams tulkojums valsts valodā.

Lai arī Valsts valodas likuma 9. pants noteic šauru fizisko un juridisko personu līgumu, kuri imperatīvi slēdzami valsts valodā, loku, līgumu slēgšanas valodu jāskata kopsakarā arī ar Valsts valodas likuma 8. panta otro daļu, atbilstoši kurai privāto iestāžu, organizāciju, uzņēmumu (uzņēmēj sabiedrību) darbiniekiem, kā arī pašnodarbinātajām personām valsts valoda lietvedībā un dokumentos jālieto tad, ja to darbība skar likumīgas sabiedriskās intereses. Tādējādi privātpersonu lietvedībā un dokumentos (t. sk. arī līgumos), ar kuru noslēgšanu tiek skartas likumīgas sabiedriskās intereses, lietojama valsts valoda.

Piemēram, no Valsts valodas likuma 8. panta otrās daļas izriet ar patērētāju slēgtu līgumu, tostarp patērētāja kredītēšanas līguma starp fizisku un juridisku personu slēgšana valsts valodā. Atšķirībā no Darba likuma 40. panta desmitās daļas, kas skaidri noteic darba līguma slēgšanu valsts valodā, Patērētāju tiesību aizsardzības likums²⁵⁰ šādu prasību nenoteic, taču patērētāja kredītēšanas līgums ir saistāms ar patērētāju tiesību aizsardzību kā likumīgu sabiedrisko interesi, kuras ietvarā ir garantējama patērētāja tiesību un tiesisko interešu ievērošana, tādējādi tas atbilstoši Valsts valodas likuma 8. panta otrajai daļai slēdzams valsts valodā. Vienlaikus nav izslēdzams, ka šāds līgums varētu tikt noslēgts, piemēram, divās valodās.

Arī publiskai personai Valsts valodas likuma 8. panta pirmā daļa neliedz slēgt līgumus svešvalodā (piemēram, ar ārvalstu partneriem, sadarbības iestādēm), ja vien ir nodrošināts šī panta pirmās daļas pirmajā teikumā ietvertais pamatpienākums, pievienojot līgumam svešvalodā tulkojumu valsts valodā.

²⁵⁰ Patērētāju tiesību aizsardzības likums. Latvijas Vēstnesis, 104/105, 01.04.1999.

3.5. Preču markējums

Ņemot vērā, ka patērētāju tiesību aizsardzības joma ir viena no Eiropas savienības un tās dalībvalstu dalītās kompetences jomām²⁵¹, preču markējumam izvirzāmās vispārīgās prasības noteic gan Eiropas Savienības tiesību akti, gan arī Latvijas nacionālie tiesību akti, starp kuriem vispirms minams Patērētāju tiesību aizsardzības likums.

Saskaņā Patērētāju tiesību aizsardzības likuma 20. panta trešo daļu ražotājam vai pārdevējam jānodrošina, lai preču markējumā ietvertā informācija tiktu sniegta patērētājam, ievērojot normatīvos aktus, kas reglamentē valsts valodas lietošanu. Savukārt atbilstoši minētā panta ceturtajai daļai pārdevējam aizliegts piedāvāt un pārdot preces, kuru markējumā sniegtā informācija vai markējuma izpildījums neatbilst šā likuma un citu normatīvo aktu prasībām.

Minētās tiesību normas ir spēkā jau kopš Patērētāju tiesību aizsardzības likuma pieņemšanas brīža 1999. gada 18. martā – nepilnus deviņus mēnešus pirms Valsts valodas likuma pieņemšanas.

Tādēļ jānorāda, ka 1992. gada 31. marta likuma "Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valodu likumā" 20. pantā bija noteikts, ka "[..] Latvijā ražoto preču etiķetēm un lietošanas instrukcijām jābūt valsts valodā. Preču etiķetēs un lietošanas instrukcijās līdztekus valsts valodai pieļaujama citu valodu lietošana. Šajā gadījumā tekstam latviešu valodā ierādāma galvenā vieta un formas vai satura ziņā tas nevar būt mazāks par tekstu citā valodā." Tostarp īpaši markējumā ietvertās informācijas valodas nosacījumi bija ietverti arī likumā "Par preču un pakalpojumu drošumu un ražotāja un pakalpojumu sniedzēja atbildību"²⁵². Šī likuma 14. panta pirmā daļa noteica, ka Latvijas Republikā ražotās preces markējumā ietvertajai informācijai jābūt valsts valodā, viegli saskatāmai, skaidri saprotamai, tai objektīvi jāatspoguļo preces drošuma, kvalitātes un citi rādītāji. Papildus informācijai valsts valodā informācija var būt arī svešvalodās. Savukārt šī panta otrā daļa noteica, ka jebkurai importētai precei vai tās fasējumam, ja to markējumā ietvertā informācija ir svešvalodā, jāpievieno informācijas tulkojums valsts valodā.

Ņemot vērā, ka minētais likums zaudēja spēku 2000. gada 19. jūlijā ar Preču un pakalpojumu drošuma likuma²⁵³ spēkā stāšanos, kurā vairs nebija paredzēti īpaši markējumā ietvertās valodas nosacījumi, secināms, ka likumdevējs nesaskatīja nepieciešamību dublēt jau

²⁵¹ Sk. Līguma par Eiropas Savienības darbību 4. panta 2. punktu. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C 326, 26.10.2012.

²⁵² Zaudējis spēku. Likums "Par preču un pakalpojumu drošumu un ražotāja un pakalpojumu sniedzēja atbildību". Latvijas Vēstnesis, 168/169, 08.10.1996.

²⁵³ Zaudējis spēku. Preču un pakalpojumu drošuma likums. Latvijas Vēstnesis, 250/251, 05.07.2000.

Valsts valodas likumā pārņemtās prasības. Tādējādi secināms, ka nosacījumus, kādā valodā sniedzama informācija preču marķējumā, noteic Valsts valodas likums.

Valsts valodas likuma 21. panta otrā daļa noteic, ka Latvijā ražoto preču etiķetēs un marķējumā ietvertajai informācijai, lietošanas instrukcijām, uzrakstiem uz saražotās produkcijas, tās iesaiņojuma vai konteīnera jābūt valsts valodā. Ja līdztekus valsts valodai lietota arī svešvaloda, tekstam valsts valodā ierādāma galvenā vieta, un formas vai satura ziņā tas nedrīkst būt mazāks vai šaurāks par tekstu svešvalodā. Šie noteikumi neattiecas uz eksportam paredzētajām precēm.

Atbilstoši Valsts valodas likuma 21. panta trešajai daļai ikvienai importētai precei, kuras marķējumā, lietošanas instrukcijā, garantijas dokumentos vai tehniskajā pasē ietvertā informācija ir svešvalodā, pievienojams šīs informācijas tulkojums valsts valodā. Savukārt MK noteikumu Nr. 130 6. punkts pieļauj, ka Eiropas Savienībā ražoto preču piedāvātājs patērētājam nepieciešamo informāciju par preces lietošanu vai tās īpašībām var nodrošināt ar attēlu, piktogrammu vai simbolu palīdzību, ja preces marķējumā, lietošanas pamācībā, garantijas dokumentā vai tehniskajā pasē ietvertā informācija ir svešvalodā.

Nenoliedzami, preču marķējumā ietvertās informācijas mērķis ir nodrošināt ne tikai drošu produktu apriti Eiropas tirgū, bet arī patērētāju tiesību aizsardzību un brīvu preču apriti. Tātad jebkurai precei marķējumā noteikti jābūt svarīgākajai informācijai, kas sniegta latviešu valodā.²⁵⁴ Tādējādi preču marķēšana ir saistīta ar informēšanas pienākumu un informēšanu tieši valsts valodā.

Valsts valodas likuma 21. panta otrās daļas otrais teikums šķietami nodala marķējumā ietvertās informācijas valodas prasības Latvijā ražotām precēm vietējam tirgum no tādām, kuras paredzētas eksportam. Šāda piebilde pēc frakcijas "Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā" priekšlikuma Saeimas Juridiskā biroja redakcijā tika ietverta jau uz likumprojekta "Valsts valodas likums" otro lasījumu 7. Saeimā 1999. gada 18. martā.²⁵⁵ Tādējādi prasība Latvijā ražoto preču etiķetēs un marķējumā ietverto informāciju, lietošanas instrukcijas, uzrakstus uz saražotās produkcijas, tās iesaiņojuma vai konteīnera nodrošināt valsts valodā nebūtu piemērojama attiecībā uz precēm, kuras paredzētas pārdošanai ārpus Latvijas.

Aplūkojot Valsts valodas likuma 21. panta otro daļu sistēmiski ar likuma 21. pantā ietverto tiesisko regulējumu attiecībā uz valsts valodas lietošanu sabiedrības informēšanai paredzētā informācijā, ko sniedz privātpersonas, kā arī 2. panta otrajā daļā ietverto valodas lietošanas pamatprincipu, var secināt, ka preču marķējums kā atsevišķs sabiedrības

²⁵⁴ Vītolīna B. Patērētāju tiesību aizsardzības pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2015, 283.-286.lpp.

²⁵⁵ Sk. Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas priekšlikumi likumprojekta "Valsts valodas likums" 2. lasījumam. Pieejams: https://www.saeima.lv/L_Saeima7/lasa-LP0060_2.htm [aplūkots 21.11.2023.].

informēšanai paredzētas informācijas veids Valsts valodas likuma tvērumā ir daļa no plašāka tiesiskā regulējuma, kura mērķis ir latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nozīmes stiprināšana, saglabāšana, aizsardzība un attīstība, nodrošinot tās primāro un noteicošo lomu informācijā, kuru saņem ikviens Latvijas iedzīvotājs. Taču praksē vērojama Latvijas ražotāju vēlme piedāvāt Latvijas tirgū precī, kuras marķējumā ietvertā informācija ir valsts valodā, bet tai nav ierādīta galvenā vieta un bieži tā ir formas vai satura ziņā mazāka vai šaurāka par informāciju svešvalodā, jo preces pamatā tiek ražotas pārdošanai ārvalstīs. Savdabīgi, bet šo vēlmi ir novērojuši arī ārvalstu ražotāji, kas, marķējot Latvijas tirgū piedāvājamās preces, ierāda valsts valodai galveno vietu un formas vai satura ziņā to neierobežo attiecībā pret marķējumā līdztekus lietotajām svešvalodām.

Jāteic, ka no Valsts valodas likuma 21. panta otrās un trešās daļas izriet stingrāku marķējuma prasību izvirzīšana tieši Latvijā ražotām precēm, salīdzinot ar, piemēram, citās Eiropas Savienības valstīs ražotām precēm, kuras arī tirgo Latvijas teritorijā. Eiropas Savienībā preču apriti reglamentējošie normatīvie akti galvenokārt saistīti ar kādu būtisku sabiedrības interešu nodrošināšanu – preču drošumu, preču atbilstību kādām sabiedrībai būtiskām prasībām, kā arī ar informāciju par preces īpašībām.

Kā piemērs, kopš 2009. gada Eiropas Savienībā ir pieņemtas dalībvalstīs tieši piemērojamas tiesību normas, kas regulē kosmētikas līdzekļu marķēšanu un kuras ietvertas Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 30. novembra regulā (EK) Nr. 1223/2009 par kosmētikas līdzekļiem (turpmāk – regula Nr. 1223/2009)²⁵⁶. Vispārīgas prasības patērētāju informēšanai kosmētikas līdzekļu marķējumā noteic regulas Nr. 1223/2009 19. pants. Saskaņā ar šī panta 5. punktu valodu, kurā sniedzama 1. punkta b), c), d) un f) apakšpunktā un 2., 3. un 4. punktā minētā informācija, nosaka tās dalībvalsts tiesību aktos, kurā kosmētikas līdzekli dara pieejamu gala patērētājiem.

Vienlaikus nacionālā līmenī regulas Nr. 1223/2009 19. panta 5. punktā ietvertās prasības noteiktas Ministru kabineta 2013. gada 2. jūlija noteikumu Nr. 354 "Kosmētikas līdzekļu būtisko prasību nodrošināšanas kārtība"²⁵⁷ 10. punktā, saskaņā ar kuru Latvijā ražotiem, importētiem vai izplatītiem kosmētikas līdzekļiem valsts valodā norāda regulas Nr. 1223/2009 19. panta 1. punktā "b", "c", "d" un "f" apakšpunktā un 2., 3. un 4. punktā minēto informāciju.

Regulas Nr. 1223/2009 mērķis ir iekšējā tirgus darbības un augsta cilvēka veselības aizsardzības līmeņa nodrošināšana, panākot kosmētikas līdzekļu atbilstību regulā

²⁵⁶ Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 30. novembra regula (EK) Nr. 1223/2009 par kosmētikas līdzekļiem. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 342/59.

²⁵⁷ Ministru kabineta 2013. gada 2. jūlija noteikumi Nr. 354 "Kosmētikas līdzekļu būtisko prasību nodrošināšanas kārtība". Latvijas Vēstnesis, 129, 05.07.2013.

Nr. 1223/2009 paredzētajiem noteikumiem. Tādējādi secināms, ka regulas Nr. 1223/2009 19. pants paredz nodrošināt konkrētu informācijas apjomu par kosmētikas līdzekli marķējumā, lai sekmētu gala patērētāju, kas izmanto kosmētikas līdzekli, tiesību un veselības aizsardzību.

Ņemot vērā iepriekš minēto, regulā Nr. 1223/2009 un MK noteikumos Nr. 354 ietvertais regulējums nevarētu izslēgt Valsts valodas likuma 21. panta otrajā daļā ietverto prasību izpildi. Proti, regula Nr. 1223/2009 noteic par kosmētikas līdzekļiem sniedzamās informācijas patērētājiem satura prasību tiesisko ietvaru, ko saskaņā ar nacionālo tiesību aktu, kurā pārņemtas regulas Nr. 1223/2009 prasības, – MK noteikumiem Nr. 354 – norāda valsts valodā, savukārt Valsts valodas likums konkretizē Latvijā ražoto preču etiķetēs un marķējumā, lietošanas instrukcijās, uzrakstos uz saražotās produkcijas, tās iesaiņojuma vai konteinerā ietvertās informācijas valodas prasības nacionālā līmenī, ja šīs preces tiek pārdotas Latvijā.

Pirmās instances tiesa atzinusi, ka, lai arī komersants ir ievērojis vislielāko rūpību un labas komercprakses principus un preču marķējumā ietvēris visu normatīvajos aktos noteikto informāciju, lai nemaldinātu gala patērētājus, gan regulā Nr. 1223/2009, gan MK noteikumos Nr. 354 ietvertais regulējums par valodu, kurā sniedzama informācija, neizslēdz Valsts valodas likuma 21. panta otrajā daļā ietverto prasību izpildi. Prasība sniegt Latvijā ražoto preču marķējumā ietverto informāciju valsts valodā ir samērīga ar Valsts valodas likumā definēto mērķi, proti, tiesībām brīvi lietot latviešu valodu jebkurā dzīves jomā visā Latvijas teritorijā, tostarp nodrošināt likumīgu sabiedrisko interešu aizsardzību. Savukārt, piešķirot dalībvalstij, kurā kosmētikas līdzekli dara pieejamu gala patērētājam, izdot nacionālo tiesību aktu par valodu, kurā sniedzama informācija, tiek pilnībā ievērots regulā Nr. 1223/2009 ietvertais vienotais normatīvais regulējums attiecībā uz kosmētikas produktu marķēšanu visās dalībvalstīs un visiem tirgus dalībniekiem, tajā skaitā attiecībā uz marķējumā lietojamo valodu.²⁵⁸ Šajā administratīvā pārkāpuma lietā vēl nav pieņemts apelācijas instances nolēmums.

Jānorāda, ka Eiropas Savienības Tiesa nav liegusi pieņemt nacionālas tiesību normas, kas nosaka kādas noteiktas valodas lietošanu pārtikas preču marķēšanā, vienlaikus ļaujot papildus lietot citu valodu, kas patērētājiem ir viegli saprotama.²⁵⁹ Tomēr jāsecina, ka arī Administratīvo sodu likuma 28. pantā paredzētā administratīvā atbildība par ar preču apriti saistītās informācijas nenodrošināšanu valsts valodā preču ražotājiem nav pietiekams stimuls pārskatīt Latvijas patērētājiem paredzēto preču marķējumu. Līdz ar to šajā jautājumā būtu jārod saprātīgu līdzsvaru starp Eiropas Savienības un nacionālo regulējumu veidā, kas bez pamata neierobežo latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas aizsardzību un tālāku attīstību.

²⁵⁸ Sk. Rīgas pilsētas tiesas 2023. gada 25. jūlija sprieduma lietā Nr. 1A/23/1370 motīvu daļu.

²⁵⁹ Sk. Eiropas Kopienas tiesas (piektā palāta) 1998. gada 14. jūlija sprieduma lietā Nr. C-385/96 sprieduma 27. punktu.

Nobeigums

Maģistra darbā veiktās izpētes rezultātā autors nonācis pie šādiem secinājumiem:

1. Valsts valoda ir būtisks nacionālās kultūras un identitātes elements, bez kura aizsardzības nodrošināšanas nav iedomājama valsts pastāvēšana. Jau kopš Latvijas valsts pirmsākumiem Latvijas tauta kā iekļaujošs sabiedrības kopums ir vienojusies par latviešu nācijas, tās valodas un kultūras pastāvēšanu un attīstību, no kā izriet Latvijas valsts pienākumi šo pasākumu nodrošināšanai. Latvijas valsts pienākums ir arī neradīt tiesiskus apstākļus, kas varētu mazināt valsts valodas lietošanas lomu un nozīmi.

2. Valodas pastāvēšanas priekšnoteikums ir valodas lietotāju atbildība. Valsts valodas loma sabiedrībā ir atkarīga ne tikvien no tās juridiskās aizsardzības mehānismiem, bet arī tās lietojuma sabiedriski nozīmīgajās funkcijās, ko lielā mērā noteic lingvistiskā attieksme. Valodas prasme nenožīmē valsts valodas lietojumu un labvēlīgu lingvistisko attieksmi. Valodu konkurence un konflikti valodu saskarē ir normāla parādība.

3. Konstitucionālā likumdevēja centieni valsts valodas statusa noteikšanai Satversmē tika aprauti ar 1934. gada 15. maija apvērsumu. Pēc neatkarības atjaunošanas latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas statusu konstitucionāli noteic Satversmes 1998. gada 15. oktobra grozījumi Satversmes 4. pantā, 2002. gada 30. aprīļa grozījumi Satversmes 18., 21., 101. un 104. pantā, kā arī 2014. gada 19. jūnija grozījumi Satversmes ievadā, papildus tam – 2012. gada 18. februārī tautas nobalsošanā Latvijas pilsoņu paustā griba kā atsevišķs konstitucionāla ranga akts.

4. Valsts valodas likumā ietvertais tiesiskais regulējums skar plašu jautājumu loku, tomēr izvirza tiešas prasības vien dažās darbības jomās attiecībā uz valsts valodas lietošanu: 1) profesionālo un amata pienākumu veikšanai (likuma 6. pants); 2) sēdēs un citās darba sanāksmēs (likuma 7. pants); 3) lietvedībā un dokumentos (t. sk. līgumos un valsts valodā noformētu dokumentu pieņemšanu) (likuma 8., 9. un 10. pants); 4) pasākumos (likuma 11. pants); 5) publiski demonstrējamās kinofilmās, videofilmās un to fragmentos (likuma 17. pants); 6) zīmogu un spiedogu un veidlapu tekstos (likuma 20. pants); 7) publiskā informācijā (likuma 21. pants). Uz minētajām darbības jomām attiecināmo prasību robežas nosakāmas pēc darbības sfēras – publiskās, privātās vai tās, kurā valsts neiejaucas, nodrošinot Satversmē garantētās cilvēka pamattiesības.

5. Ar jēdzienu "svešvaloda" Valsts valodas likuma izpratnē apzīmēts latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas (ietverot latviešu valodas izloksnes un dialektus, kā arī latgaliešu valodu) pretmets, proti, jebkura cita valoda, izņemot lībiešu valodu kā vienīgo pirmiedzīvotāju (autohtonu) valodu Latvijā. Valsts valodas likums nerisina svešvalodu lietojuma konfliktu.

Oficiālās saziņas ietvaros priekšroka ir dodama tieši latviešu valodas literārajai formai, ņemot vērā, ka vienīgi tai piemīt sabiedrību un valsti vienojoša, tostarp arī valsts drošību nodrošinoša funkcija. Ir veicināma lībiešu un latgaliešu rakstu valodas plašāka lietošana.

6. No publiskas personas atvasinātiem tiesību subjektiem (t. sk. privātpersonām, kas veic publiskas funkcijas, šo funkciju ietvaros) ir jālieto valsts valodu ar specifiskiem, likumā vai uz likuma pamata izdotos Ministru kabineta noteikumos noteiktiem izņēmuma gadījumiem, kuros ir pieļaujama svešvalodas lietošana vai nu līdztekus valsts valodai vai pēc personas gribas izteikuma. MK noteikumu Nr. 130 2. punktā noteiktajiem izņēmumu gadījumiem nav skaidri definētu kritēriju, kas konkretizētu un reizē noteiktu to saturiskā tvēruma robežas.

7. Valsts valodas lietošanas nosacījums privātajā jomā uzskatāms par ierobežojumu, proti, tas ir nosakāms, ja pastāv leģitīmais mērķis – likumīgas sabiedriskās intereses. Tas nozīmē, ka valsts valodas lietošanas privātajā jomā nepieciešamību jāvērtē katrā konkrētā gadījumā un atbilstoši Valsts valodas likuma 2. panta otrajai daļai. Valsts valodas likums pieļauj daudz lielāku brīvību (t. i., mazākus, bet konkrētus, līdz ar to grūti konstatējamus ierobežojumus) valodu, t. sk. arī svešvalodu lietošanai privātajā jomā, nekā Lietuvas Republikas Valsts valodas likums un Igaunijas Republikas Valodas likums.

8. Valsts valodas likums tieši neregulē valodu lietojumu darba vietā, ja tas nav saistīts ar darba pienākumu veikšanu, sēžu un citu darba sanāksmju valodu, valodu lietvedībā un dokumentos, kā arī darba devēja paziņojumos. Likumīgu sabiedrisko interešu esamības konstatēšanai, veicot profesionālos un amata pienākumus, nepieciešams vadīties pēc MK noteikumos Nr. 264 sniegtajiem pamatuzdevumu aprakstiem konkrētām profesijām, darba līgumos darbiniekiem izvirzītajām prasībām, kā arī faktiski veicamajiem darba pienākumiem.

9. Preču marķējums kā atsevišķs sabiedrības informēšanai paredzētas informācijas veids Valsts valodas likuma tvērumā ir daļa no plašāka tiesiskā regulējuma, kura mērķis ir latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nozīmes stiprināšana, saglabāšana, aizsardzība un attīstība, nodrošinot tās primāro un noteicošo lomu informācijā, kuru saņem ikviens Latvijas iedzīvotājs. Administratīvā atbildība par ar preču apriti saistītās informācijas nenodrošināšanu valsts valodā preču ražotājiem nav pietiekams stimuls pārskatīt Latvijas patērētājiem paredzēto preču marķējumu. Būtu jārod saprātīgu līdzsvaru starp Eiropas Savienības un nacionālo regulējumu veidā, kas bez pamata neierobežo latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas aizsardzību un tālāku attīstību.

Atbilstoši secinātajam izvirzāmi šādi priekšlikumi grozījumiem tiesību aktos:

1. Papildināt Darba likuma 32. pantu ar ceturto daļu šādā redakcijā:

"(4) Darba sludinājumu aizliegts sniegt svešvalodā, izņemot gadījumu, kad tā pamatoti nepieciešama darba pienākumu veikšanai. Gadījumā, ja darba sludinājumu sniedz arī svešvalodā, ievērojamas valsts valodas lietošanu regulējošo normatīvo aktu prasības."

2. Papildināt MK noteikumus Nr. 130 ar 4.¹ punktu šādā redakcijā:

"4.¹ Ja šo noteikumu 4. punktā minēto informāciju, kas saistīta ar sabiedrības likumīgajām interesēm, sniedz lībiešu valodā, tad to līdztekus sniedz arī latviešu literārajā valodā."

3. Papildināt MK noteikumus Nr. 130 ar 4.² punktu šādā redakcijā:

"4.² Privātpersonas informāciju par veiktās saimnieciskās darbības raksturu sniedz valsts valodā vai līdztekus valsts valodai arī svešvalodā."

4. Papildināt MK noteikumus Nr. 130 ar 6.¹ punktu šādā redakcijā:

"6.¹ Aizsargātas preču zīmes iekļaušana preču marķējumā vai uzrakstos, izkārtņēs, afišās, plakātos, paziņojums vai citos ziņojumos neatceļ pienākumu ievērot Valsts valodas likumā, šajos noteikumos un citos valsts valodas lietošanu regulējošajos normatīvajos aktos ietvertās prasības attiecībā uz informāciju, kas skar likumīgas sabiedriskās intereses. Latvijā spēkā esošajās ārvalstu izcelsmes preču zīmēs izmantotos simboliskos nosaukumus valsts valodā netulko."

Izmantoto avotu un bibliogrāfijas saraksts

Normatīvie akti

1. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē. Latvijas Vēstnesis, 131, 08.07.2014.
2. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē. Latvijas Vēstnesis, 70, 10.05.2002.
3. Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē. Latvijas Vēstnesis, 308/312, 23.10.1998.
4. Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Vēstnesis, 43, 01.07.1993.
5. Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C 326, 26.10.2012.
6. Eiropas Savienības Pamattiesību harta. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C 326, 26.10.2012., 391.-407.lpp.
7. Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 30. novembra regula (EK) Nr. 1223/2009 par kosmētikas līdzekļiem. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, L 342/59.
8. Līguma par Eiropas Savienību konsolidētā versija. Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis, C 115/13, 09.05.2008.
9. Vispārējā konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību. Latvijas Vēstnesis, 85, 31.05.2005.
10. Par Latvijas Republikas un Zviedrijas Karalistes līgumu par militāro sadarbību un personāla statusu. Latvijas Vēstnesis, 37, 07.03.2002.
11. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Latvijas Vēstnesis, 143/144, 13.06.1997.
12. Grozījumi Imigrācijas likumā. Latvijas Vēstnesis, 180A, 18.09.2023.
13. Grozījumi Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā. Latvijas Vēstnesis, 128, 05.07.2023.
14. Grozījumi Izglītības likumā. Latvijas Vēstnesis, 197, 11.10.2022.
15. Grozījumi Vispārējās izglītības likumā. Latvijas Vēstnesis, 197, 11.10.2022.
16. Grozījumi Imigrācijas likumā. Latvijas Vēstnesis, 185A, 23.09.2022.
17. Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta likums. Latvijas Vēstnesis, 45A, 04.03.2022.
18. Administratīvo sodu likums par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā. Latvijas Vēstnesis, 96, 20.05.2020.
19. Preču zīmju likums. Latvijas Vēstnesis, 37, 21.02.2020.
20. Administratīvās atbildības likums. Latvijas Vēstnesis, 225, 14.11.2018.
21. Zaudējis spēku. 2007. gada 21. jūnija likums "Grozījums Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā". Latvijas Vēstnesis, 103, 28.06.2007.
22. Dokumentu legalizācijas likums. Latvijas Vēstnesis, 56, 04.04.2007.

23. Kriminālprocesa likums. Latvijas Vēstnesis, 74, 11.05.2005.
24. Imigrācijas likums. Latvijas Vēstnesis, 169, 20.11.2002.
25. Valsts pārvaldes iekārtas likums. Latvijas Vēstnesis, 94, 21.06.2002.
26. Grozījumi Saeimas vēlēšanu likumā. Latvijas Vēstnesis, 76, 22.05.2002.
27. Administratīvā procesa likums. Latvijas Vēstnesis, 164, 14.11.2001.
28. Darba likums. Latvijas Vēstnesis, 105, 06.07.2001.
29. Likums "Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu". Latvijas Vēstnesis, 105, 06.07.2001.
30. Zaudējis spēku. 2001. gada 14. jūnija likums "Grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā". Latvijas Vēstnesis, 102, 02.07.2001.
31. Zaudējis spēku. Preču un pakalpojumu drošuma likums. Latvijas Vēstnesis, 250/251, 05.07.2000.
32. Valsts valodas likums. Latvijas Vēstnesis, 428/433, 21.12.1999.
33. Patērētāju tiesību aizsardzības likums. Latvijas Vēstnesis, 104/105, 01.04.1999.
34. Civilprocesa likums. Latvijas Vēstnesis, 326/330, 03.11.1998.
35. Likums "Par sapulcēm, gājieniem un piketiem". Latvijas Vēstnesis, 31/32, 30.01.1997.
36. Zaudējis spēku. Likums "Par preču un pakalpojumu drošumu un ražotāja un pakalpojumu sniedzēja atbildību". Latvijas Vēstnesis, 168/169, 08.10.1996.
37. Saeimas vēlēšanu likums. Latvijas Vēstnesis, 86, 06.06.1995.
38. Likums "Par tiesu varu". Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1/2, 14.01.1993.
39. Zaudējis spēku. Likums "Par papildinājumiem Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā valsts valodas jautājumos". Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 29/31, 30.07.1992.
40. Zaudējis spēku. 1992. gada 31. marta likums "Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valodu likumā". Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 15/16, 16.04.1992.
41. Likums "Par Latvijas Republikas valstisko statusu". Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 42, 24.10.1991.
42. Zaudējis spēku. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas 1989. gada 5. maija Valodu likums. Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 20, 18.05.1989.
43. Latvijas PSR Augstākās Padomes "Lēmums par latviešu valodas statusu". Latvijas PSR Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 41, 13.10.1988.

44. Zaudējis spēku. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 51, 20.12.1984.
45. Likums "Deklarācija par Latvijas valsti". Valdības Vēstnesis, 118, 28.05.1920.
46. Saeimas 2023. gada 28. septembra paziņojums "Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu". Latvijas Vēstnesis, 189, 29.09.2023.
47. Saeimas 1996. gada 22. augusta paziņojums "Deklarācija par Latvijas okupāciju". Latvijas Vēstnesis, 143, 27.08.1996.
48. Ministru kabineta 2022. gada 8. marta noteikumi Nr. 157 "Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu, valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi". Latvijas Vēstnesis, 50, 11.03.2022.
49. Ministru kabineta 2018. gada 20. marta noteikumi Nr. 169 "Būvspeciālistu kompetences novērtēšanas un patstāvīgās prakses uzraudzības noteikumi". Latvijas Vēstnesis, 68, 05.04.2018.
50. Ministru kabineta 2017. gada 23. maija noteikumi Nr. 264 "Noteikumi par Profesiju klasifikatoru, profesijai atbilstošiem pamatuzdevumiem un kvalifikācijas pamatprasībām". Latvijas Vēstnesis, 104, 29.05.2017.
51. Ministru kabineta 2013. gada 2. jūlija noteikumi Nr. 354 "Kosmētikas līdzekļu būtisko prasību nodrošināšanas kārtība". Latvijas Vēstnesis, 129, 05.07.2013.
52. Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumi Nr. 943 "Ārstniecības personu sertifikācijas kārtība". Latvijas Vēstnesis, 1, 02.01.2013.
53. Ministru kabineta 2012. gada 30. oktobra noteikumi Nr. 732 "Kārtība, kādā saņemama atļauja reklāmas izvietojšanai publiskās vietās vai vietās, kas vērstas pret publisku vietu". Latvijas Vēstnesis, 173, 01.11.2012.
54. Ministru kabineta 2012. gada 10. janvāra noteikumi Nr. 50 "Vietvārdu informācijas noteikumi". Latvijas Vēstnesis, 20, 03.02.2012.
55. Ministru kabineta 2005. gada 15. februāra noteikumi Nr. 130 "Noteikumi par valodu lietošanu informācijā". Latvijas Vēstnesis, 36, 02.03.2005.
56. Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumi Nr. 294 "Noteikumi par iestāžu, sabiedrisko organizāciju, uzņēmumu (uzņēmējsabiedrību) nosaukumu un pasākumu nosaukumu veidošanu un lietošanu". Latvijas Vēstnesis, 302, 29.08.2000.
57. Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumi Nr. 291 "Kārtība, kādā apliecināmi dokumentu tulkojumi valsts valodā". Latvijas Vēstnesis, 302, 29.08.2000.

58. Ministru kabineta 2022. gada 13. septembra rīkojums Nr. 615 "Par valsts līdzdalības saglabāšanu valsts sabiedrībā ar ierobežotu atbildību "Mihaila Čehova Rīgas Krievu teātris"". Latvijas Vēstnesis, 179, 15.09.2022.
59. Ministru kabineta 2022. gada 15. marta rīkojums Nr. 181 "Par Valsts valodas politikas pamatnostādņu 2021.-2027. gadam īstenošanas plānu 2022.-2023. gadam". Latvijas Vēstnesis, 54, 17.03.2022.
60. Ministru kabineta 2021. gada 25. augusta rīkojums Nr. 601 "Par Valsts valodas politikas pamatnostādņēm 2021.-2027. gadam". Latvijas Vēstnesis, 166, 30.08.2021.
61. Kultūras ministrijas 1998. gada 29. oktobra rīkojums Nr. 128 "Par valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstu". Latvijas Vēstnesis, 369/372, 15.12.1998.
62. Dobeles novada domes 2022. gada 27. oktobra saistošie noteikumi Nr. 38 "Par reklāmas, izkārtnu un citu informatīvo materiālu izvietojanas kārtību Dobeles novadā". Latvijas Vēstnesis, 242, 14.12.2022.
63. Ropažu novada domes 2022. gada 3. augusta saistošie noteikumi Nr. 33/22 "Par reklāmas un citu informatīvo materiālu izvietojanu publiskās vietās vai vietās, kas vērstas pret publisku vietu Ropažu novadā". Latvijas Vēstnesis, 195, 07.10.2022.
64. Rīgas domes 2013. gada 26. novembra saistošie noteikumi Nr. 77 "Par reklāmu, izkārtnu un citu informatīvo materiālu izvietojanas un afišu stabu un stendu izmantošanas kārtību Rīgā". Latvijas Vēstnesis, 3, 06.01.2014.
65. Valsts prezidenta 2021. gada 26. aprīļa paziņojums Nr. 8 "Par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanu". Latvijas Vēstnesis, 79A, 26.04.2021.

Literatūra

1. Briede J., Danovskis E., Kovaļevska A. Administratīvās tiesības. Mācību grāmata. Otrais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2021, 380 lpp.
2. Druviete I. Latviešu valodas sociolingvistiskā situācija (izpētes metodes un raksturojums: statistika, psiholoģija, politika). Rīga, Latviešu valodas institūts, 1996, 198 lpp.
3. Druviete I. Skatījums: valoda, sabiedrība politika. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010, 239 lpp.
4. Erenštreits V. Lībiešu rakstu valoda. Latviešu valodas aģentūra, 2011, 231 lpp.
5. Informācijas sabiedrības tiesību pamati. U. Ķiņa zin. red. Rīga: RSU, 2022, 680 lpp.
6. Latviešu lingvistiskā attieksme: vērtības, pārliecība, prakse. I. Druvietes zin. red. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2021, 304 lpp.

7. Latviešu valoda. A. Veisberga red. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 477 lpp.
8. Latviešu valoda 15 neatkarības gados. D. Jomas zin. red. Rīga: Zinātne, 2007, 591 lpp.
9. Latviešu valodas vārdnīca. 1.-8. Rīga: Zinātne, 1972.-1996.
10. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Aut. kol. prof. R. Baloža zin. vad. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 432 lpp.
11. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 864 lpp.
12. Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu. Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis un materiāli. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 256 lpp.
13. Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 44.-448 lpp.
14. Poriņa V. Valsts valoda daudzvalodīgajā sabiedrībā: individuālais un sociālais bilingvisms Latvijā. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2009, 208 lpp.
15. Slaidiņa V., Skultāne I. Darba tiesības. Rīga: Zvaigzne ABC, 2017, 288 lpp
16. Spolskis B. Valodas pārvaldība. Rīga: Zinātne, 2011, 336.lpp.
17. Valodas situācija Latvijā: 2016-2020. Sociolingvistisks pētījums. G. Kļavas un I. Vītolas zin. red. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2021, 200 lpp.
18. Valsts valodas likums: vēsture un aktualitāte. I. Druvietes zin. red. Rīga: Zinātne, 2008, 399 lpp.
19. Vītoļiņa B. Patērētāju tiesību aizsardzības pamati. Rīga: Zvaigzne ABC, 2015, 376 lpp.

Periodika

1. Balodis R. Latvijas Republikas Satversmes 4. panta pirmā teikuma "Valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda" zinātnisko komentāru papildinājums. Socrates: Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls. Rīga: RSU, 2021, Nr. 3 (21), 16.-52.lpp.
2. Baltiņš M. Dzīve valodai, valodā un ar valodu. Valodas upē. Veltījumskrājums profesores Inas Druvietes 65 gadu jubilejā. Red. G. Kļava, K. Rozenvalde. Rīga: LU Lībiešu institūts, 2023, 5.-18.lpp.
3. Bitāns A. Juridiskas piezīmes latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida sakarā. Jurista Vārds, 6.03.2012., Nr. 10 (709).

4. Blinkena A. Par valodu lietošanas dilemmu Latvijā. Latvijas Vēstnesis, 1999. gada 10. februāris, Nr. 38/39.
5. Druviete I. Kļava G. The role of Livonian in Latvia from a sociolinguistic perspective. Eesti Ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics, 9(2), 2018, p.129–146.
6. Druviete I. Valoda kā valsts identitāte: trīsdesmit gadi kopš valsts valodas statusa atjaunošanas latviešu valodai. Nacionālās identitātes sociolingvistiskie aspekti. Rakstu krājums. Rīga: Latviešu valodas institūts, 2018, 45.-62.lpp.
7. Hirša Dz. Valsts valoda Latvijā: nevis dilemma, bet aksioma. Latvijas Vēstnesis, 1999. gada 18. februāris, Nr. 47.
8. Lauze L. Kampanas "Runā latviski! Atkrievisko Latviju!" sociolingvistiskie aspekti. Grām.: Valodas upē. Veltījumkrājums profesores Inas Druvietes 65 gadu jubilejā. Red. Kļava G., Rozenvalde K. Rīga: LU Lībiešu institūts, 2023, 125.-137.lpp.
9. Levits E. Latviešu nācija, Latvijas tauta, Latvijas valsts. Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. un Letonikas 4. kongress "Zinātne, sabiedrība un nacionālā identitāte". Rīga, 2011. gada 24.-27. oktobris. Plenārsēžu materiāli. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2012, 61.-84.lpp.
10. Levits E. Par latviešu valodu Satversmes 4. pantā nacionālas valsts kontekstā. Jurista Vārds, 25.10.2011., Nr. 43(690).
11. Muižnieks N. Cilvēktiesību vēsturiskā attīstība Latvijā no 1918. līdz 2000. gadam. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. I. Ziemeles zin. red. Rīga: Izglītības soļi, 2000, 191.-240.lpp.
12. Osipova S. Valoda kā konstitucionāla vērtība. Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Latvijas Universitātes 77. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 13.-24.lpp.
13. Osipova S. Valsts valoda kā konstitucionāla vērtība. Jurista Vārds, 2011. gada 18. oktobris, Nr. 42 (689).
14. Pavlenko A. Russian as lingua franca. Annual Review of Applied Linguistics, 2006, 26, p.78-99.
15. Pelnēns G. ed. The "Humanitarian Dimension" of Russian Foreign Policy Toward Georgia, Moldova, Ukraine, and the Baltic States. Rīga: Apgāds Mantojums, 2010, 20.-29.lpp
16. Pleps J. Krievu valoda pēc tautas nobalsošanas. Jurista Vārds, 2012. gada 28. augusts, Nr. 35 (734).

17. Pleps J. Latgaliešu valoda un Satversme. Jurista Vārds, 25.10.2011., Nr. 43(690).
18. Pleps J. Vienīgā valsts valoda: Latviešu valoda un Satversme. Valsts valodas komisijas raksti. 10. sējums. A. Veisberga red. Rīga: Zinātne, 2019, 8.-24.lpp.
19. Vainiutė M. Lietuvių kalbos kaip valstybinės konstitucinis statusas: pagrindiniai aspektai. Mykolo Romerio universitetas: Jurisprudencija, 2010, p.25-41.
20. Valsts prezidente: - nododot otrreizējai caurlūkošanai Valsts valodas likumu. Latvijas Vēstnesis, 16.07.1999., Nr. 231/232.
21. Vorotnikov V. V., Ivanova N. A. Russian soft power in the Baltic States through the lens of research: traditions, competition, confrontation. Balt. Reg., Vol. 11, No. 3, 2019, p. 107–124.
22. Ziemeļe I. Par valodas lietošanas dilemmu Latvijā: kur pienākums, kur nepieciešamība. Latvijas Vēstnesis, 1999. gada 4. februāris, Nr. 4 (111).

Judikatūra un tiesu prakse

1. European Court of Human Rights. Case of Valiullina and Others v. Latvia. 14.09.2023., App. No(s). 56928/19 and 2 others.
2. European Court of Human Rights. Case of Savickis and Others v. Latvia. 09.06.2022., App. No. 49270/11.
3. Eiropas Savienības tiesas 2011. gada 12. maija spriedums lietā Nr. C-391/09.
4. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 7. decembra lēmums lietā "Juta Mentzen alias Mencena pret Latviju". Latvijas Vēstnesis, 54, 06.04.2005.
5. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002. gada 9. aprīļa spriedums lietā "Ingrīda Podkolzina pret Latviju" (iesniegums Nr. 46726/99).
6. Eiropas Kopienas tiesas (piektā palāta) 1998. gada 14. jūlija spriedums lietā Nr. C-385/96.
7. Eiropas Kopienas Tiesas 1989. gada 28. novembra spriedums lietā Nr. C-379/87.
8. Satversmes tiesas 2023. gada 9. februāra spriedums lietā Nr. 2020-33-01 "Par Augstskolu likuma 5. panta pirmās daļas trešā teikuma, 56. panta trešās daļas un pārejas noteikumu 49. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam". Latvijas Vēstnesis, Nr. 30, 10.02.2023.
9. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-12-01 "Par 2018. gada 22. marta likuma "Grozījumi Izglītības likumā" 1. panta pirmās daļas, otrās daļas vārdu "pirmsskolas izglītības un pamatizglītības pakāpē, ievērojot šā likuma 41. panta noteikumus", 3. panta pirmās daļas vārda "pamatizglītības" un 2018. gada 22. marta likuma "Grozījumi Vispārējās izglītības likumā" 2. panta

atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otrajam teikumam, 112. pantam un 114. pantam".

10. Satversmes tiesas 2017. gada 17. novembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-01-01 "Par Valsts valodas likuma 18. panta pirmās daļas un 21. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam". Latvijas Vēstnesis, Nr. 231, 22.11.2017.
11. Satversmes tiesas 2013. gada 7. novembra spriedums lietā Nr. 2012-24-03 "Par Ministru kabineta 2009. gada 7. jūlija noteikumu Nr. 733 "Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu un valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību profesionālo un amata pienākumu veikšanai, pastāvīgās uzturēšanās atļaujas saņemšanai un Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusa iegūšanai un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi" 1. pielikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 101. pantam, kā arī Valsts valodas likuma 6. panta pirmajai daļai un Ministru kabineta iekārtas likuma 31. pantam". Latvijas Vēstnesis, Nr. 220, 11.11.2013.
12. Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01 "Par likuma "Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 101. pantam". Latvijas Vēstnesis, Nr. 56, 09.04.2009.
13. Satversmes tiesas 2008. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2008-09-0106 "Par Krimināllikuma 230.¹ panta pirmās daļas atbilstību Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 7. panta pirmās daļas pirmajam teikumam un Latvijas Republikas Satversmes 64. un 65. pantam un 92. panta otrajam teikumam". Latvijas Vēstnesis, Nr. 197, 18.12.2008.
14. Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 2005-02-0106 "Par Izglītības likuma 59. panta otrās daļas otrā teikuma daļā par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā, ja tiek īstenotas izglītības programmas valsts valodā, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pantam (saistībā ar Pirmā protokola 2. pantu)". Latvijas Vēstnesis, Nr. 148, 16.09.2005.
15. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija spriedums lietā Nr. 2004-18-0106 "Par Izglītības likuma pārejas noteikumu 9.punkta 3.apakšpunkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 114.pantam, Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 1.protokola 2.pantam un tās 14.pantam (saistībā ar 1.protokola 2.pantu), Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 26. un 27.pantam, Starptautiskās konvencijas par visu veidu rasu diskriminācijas

izskaušanu 5.pantam, Konvencijas par bērna tiesībām 2. un 30.pantam, kā arī Vīnes konvencijas par starptautisko līgumu tiesībām 18.pantam". Latvijas Vēstnesis, Nr. 77, 17.05.2005.

16. Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija spriedums lietā Nr. 2003-02-0106 "Par Radio un televīzijas likuma 19. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 89., 91., 100. un 114. pantam, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pantam un 14. pantam saistībā ar 10. pantu un Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. un 27. pantam". Latvijas Vēstnesis, Nr. 85, 06.06.2023.
17. Satversmes tiesas 2003. gada 20. maija spriedums lietā Nr. 2002-21-01 "Par Augstskolu likuma 27. panta ceturtais daļas un 28. panta otrās daļas teksta "vai uz laiku līdz 65 gadu vecuma sasniegšanai" un likuma "Par zinātnisko darbību" 29. panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 106. pantam". Latvijas Vēstnesis, Nr. 75, 21.05.2003.
18. Satversmes tiesas 2001. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2001-04-0103 "Par Valsts valodas likuma 19. panta un Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumu Nr. 295 "Noteikumi par vārdu un uzvārdu rakstību un identifikāciju" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. un 116. pantam". Latvijas Vēstnesis, Nr. 187, 22.12.2001.
19. Latvijas Republikas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019. gada 22. marta spriedums lietā Nr. SKA-232/2019.
20. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2014. gada 12. februāra spriedums lietā Nr. SA-1/2014.
21. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011. gada 1. jūlija spriedums lietā Nr. SKA-130/2011.
22. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2009. gada 18. augusta lēmums lietā Nr. SKA-596/2009.
23. Rīgas apgabaltiesas 2023. gada 14. novembra spriedums lietā Nr. 1A/23/198.
24. Rīgas apgabaltiesas 2022. gada 19. oktobra lēmums lietā Nr. 01631000221621.1.
25. Rīgas apgabaltiesas 2019. gada 3. jūnija spriedums lietā Nr. 1A29004717.
26. Rīgas pilsētas tiesas 2023. gada 25. jūlija spriedums lietā Nr. 1A/23/1370.
27. Rīgas pilsētas tiesas 2022. gada 24. oktobra spriedums lietā Nr. 01631000200122.1.
28. Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 2022. gada 12. maija spriedums lietā Nr. 1A/21/3054.

29. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2022. gada 5. maija spriedums lietā Nr. 01631000221621.1.
30. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2018. gada 27. marta spriedums lietā Nr. 1-0358-18/37.
31. Administratīvās rajona tiesas 2013. gada 17. oktobra spriedums lietā Nr. A420304113.
32. Administratīvās rajona tiesas 2013. gada 19. augusta spriedums lietā Nr. A420380512.
33. Administratīvās rajona tiesas 2013. gada 2. aprīļa spriedums lietā Nr. A-01174-13/42.
34. Administratīvās rajona tiesas 2013. gada 25. janvāra spriedums lietā Nr. 142152111.
35. Administratīvās rajona tiesas 2007. gada 28. decembra spriedums lietā Nr. A42404206.

Interneta resursi

1. 14. Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisijas 2023. gada 7. jūnija sēdes protokols Nr. 141.1.9/10-15-14/23 un darba kārtība. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/B938CDF025064B88C22589B1002462EE?OpenDocument&srcv=dt> [aplūkots 08.11.2023.].
2. 14. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2023. gada 3. oktobra sēdes protokols Nr. 141.1.9/5-51-14/23 un darba kārtība. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/D53415FE0E3E7704C2258A3700384E7A?OpenDocument&srcv=dt> [aplūkots 08.11.2023.].
3. Druviete I. Language Policy and Protection of the State Language in Latvia. World Congress on Language Policies, Barcelona, 2002. Pieejams: https://www.linguapax.org/wp-content/uploads/2015/09/CMPL2002_T3_Druviete.pdf [aplūkots 08.11.2023.].
4. Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu harta. Latvijas Vēstnesis, 139, 20.08.1996.
5. European Commission against Racism and Intolerance. Third report on Latvia. Adopted on 29 June 2007.
6. Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas priekšlikumi likumprojekta "Valsts valodas likums" 2. lasījumam. Pieejams: https://www.saeima.lv/L_Saeima7/lasa-LP0060_2.htm [aplūkots 12.11.2023.].
7. Kolektīvais iesniegums "Valsts valodas statusa nodrošināšana". Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas 2023. gada 3. oktobra sēdes darba kārtība. Pieejams:

[https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/D53415FE0E3E7704C2258A3700384E7A?OpenDocument&prevCat=14\[Izgl%C4%ABt%C4%ABbas,%20kult%C5%ABras%20un%20zin%C4%81tnes%20komisija](https://titania.saeima.lv/livs/saeimasnotikumi.nsf/0/D53415FE0E3E7704C2258A3700384E7A?OpenDocument&prevCat=14[Izgl%C4%ABt%C4%ABbas,%20kult%C5%ABras%20un%20zin%C4%81tnes%20komisija) [aplūkots 16.10.2023.].

8. Latvijas Republikas IV Saeimas IX sesijas 3. sēdes 1934. gada 3. maijā stenogramma. Latvijas Republikas IV Saeimas stenogrammas. IX sesija. Sast. H, Kārklīšs. Rīga: Latvijas Republikas Saeima, 1934. Pieejams: <https://tzpi.lu.lv/pirmais-neatkaribas-laiks/saeimas-stenogrammas/> [aplūkots 13.11.2023.].
9. Latvijas Republikas 6. Saeimas pavasara sesijas četrpadsmitās sēdes 1997. gada 5. jūnijā stenogramma.
10. Latvijas Republikas 6. Saeimas pavasara sesijas otrās sēdes 1998. gada 23. aprīlī stenogramma.
11. Latvijas Republikas 7. Saeimas rudens sesijas astotās sēdes 1998. gada 10. decembrī stenogramma.
12. Latvijas Republikas 7. Saeimas ziemas sesijas desmitās sēdes 1999. gada 18. martā stenogramma.
13. Latvijas Republikas 7. Saeimas 16. jūnija ārkārtas sēdes turpinājuma 1999. gada 8. jūlijā stenogramma.
14. Latvijas Republikas 7. Saeimas rudens sesijas astoņpadsmitās sēdes 1999. gada 9. decembrī stenogramma.
15. Latvijas Republikas 7. Saeimas 2000. gada 21. decembra sēdes stenogramma. Pieejama: <https://www.saeima.lv/steno/2000/st2112.html> [aplūkots 15.11.2023.].
16. Latvijas Republikas 11. Saeimas ziemas sesijas četrpadsmitās sēdes 2014. gada 27. martā stenogramma un likumprojekta "Grozījums Latvijas Republikas Satversmē" (Nr. 1075/Lp11) anotācija. Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/webSasaiste?OpenView&restrictedcategory=1075/Lp11> [aplūkots 07.11.2023.].
17. Latvijas Satversmes sapulces V sesijas 10. sēdes 1922. gada 7. februāra stenogramma. Pieejams: http://flriga.lu.lv/tzpi/materiali/Satversmes_sapulces_stenogrammas.pdf [aplūkots 13.11.2023.].
18. Likumprojekts "Grozījumi Darba likumā" (Nr. 354/Lp14). Pieejams: <https://titania.saeima.lv/LIVS14/saeimalivs14.nsf/webSasaiste?OpenView&restrictedcategory=354/Lp14> [aplūkots 15.12.2023.].

19. Likumprojekts otrajam lasījuma grozījumiem Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā (Nr. 725). Pieejams: https://www.saeima.lv/L_Saeima7/lasa-LP0725_2.htm [aplūkots 15.11.2023.].
20. Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas pamatnostādnes 2012.-2018. gadam, 2011. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/3782> [aplūkots 10.11.2023.].
21. Sabiedrības saliedētības politikas ekspertu grupas ziņojums, 2016. Pieejams: https://www.president.lv/sites/president/files/article/201611_Sabiedr%25C4%25ABbas_salied%25C4%2593t%25C4%25ABbas_zi%25C5%2586ojums.pdf [aplūkots 10.11.2023.].
22. Saeimas 2018. gada janvāra sintēzes ziņojums "Krievijas ietekme Latvijas informatīvajā telpā". Pieejams: https://www.saeima.lv/petijumi/Krievijas_ietekme_Latvijas_informativaja_telpa_el_ektroniski.pdf [aplūkots 01.11.2023.].
23. Satversmes aizsardzības biroja 2022. gada darbības pārskats, pieejams: <https://sab.gov.lv/?a=s&id=42> [aplūkots 01.11.2023.].
24. The Oslo Recommendations Regarding the Linguistic Rights of National Minorities & Explanatory Note. OSCE High Commissioner on National Minorities, 1998. Pieejams: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/1/67531.pdf> [aplūkots 08.11.2023.].
25. Valsts drošības dienesta 2022. gada publiskais pārskats, pieejams: <https://vdd.gov.lv/noderigi/2022-gada-parskats> [aplūkots 01.11.2023.].
26. Valsts prezidente Vaira Vīķe-Freiberga saņēma EDSO komisāra minoritāšu jautājumos Maksa van der Stūla vēstuli. Valsts prezidenta aktualitātes, 1999. gada 12. jūlijs. Pieejams: <https://www.president.lv/lv/jaunums/valstsprezidente-vaira-vike-freiberga-sanema-edso-komisara-minoritasu-jautajumosmaksa-van-der-stula-vestuli> [aplūkots 12.11.2023.].
27. Valsts valodas centra Valodas kontroles departamenta statistikas dati par 2020.-2022. gadu. Pieejams: <https://www.vvc.gov.lv/lv/jaunums/valodas-kontroles-departamenta-statistikas-dati> [aplūkots 06.11.2023.].
28. Valsts valodas politikas pamatnostādņu 2021.-2027. gadam īstenošanas plāna 2024.-2027. gadam projekts. Pieejams: https://tapportals.mk.gov.lv/public_participation/c322da7c-106e-4b37-ad00-9be4af64b56d# [aplūkots 01.11.2023.].

29. Ziemele I. Pavērsiens Latvijas kā neatkarīgas valsts attīstībā: 10 gadi kopš valodas referenduma. Pieejams: <https://lvportals.lv/viedokli/337905-paversiens-latvijas-ka-neatkarigas-valsts-attistiba-10-gadi-kops-valodas-referenduma-2022> [aplūkots 07.11.2023.].
30. Zvērinātu advokātu birojs "BDO Zelmanis & Liberte". Darba likums ar komentāriem. Rīga: Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, 2010. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/docs/2011/dl_ar_kom.pdf [aplūkots 19.11.2023.].

Citi avoti

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos aidas, 1992-11-10, Nr. 220-0. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890?jfwid=14jc7oekxw> [aplūkots 19.11.2023.].
2. Keeleseadus. RT I, 28.12.2022., 4. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/akt/131122015022?leiaKehtiv> [aplūkots 19.11.2023.].
3. Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas. Valstybės žinios, 1995-02-18, Nr. 15-344. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15211?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=d8895c52-3d26-4491-8c27-621060ba2182> [aplūkots 19.11.2023.].
4. Dėl viešosios informacijos ne valstybine kalba pateikimo. Valstybės žinios, 2012-11-15, Nr. 132-6753. Pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.437442> [aplūkots 19.11.2023.].
5. 2022. gadā veiktā apsekojuma "Pieaugušo izglītība" rezultāti. Latvijas oficiālās statistikas portāls: <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/izglitiba-kultura-zinatne/muzizglitiba/publikacijas-un-infografikas/15182> [aplūkots 02.11.2023.].
6. Baltiņš M., Druviete I., Dzintars N., Hirša Dz., Kalpiņa R., Treiberis T. Jautājums sev pašiem: [par latviešu valodas situāciju mūsdienu Latvijā, valodas pastāvēšanas nosacījumiem: Valsts valodas centra direktora, sociolingvistes, Liepājas Valsts 1. ģimnāzijas skolotāja, Dr. philol., žurn. "Domuzīme" galvenās red. diskusija]. Pierakstījis Eduards Liniņš. Domuzīme, 2017, Nr. 1.
7. Gailīte D., Litvins G. Konstitucionālā identitāte atšķir valsti no valsts. Intervija ar E. Levitu. Jurista Vārds, 02.10.2012., Nr. 40 (739).
8. Gailīte D. Satversmes preambulā būtu jāatsedz Latvijas valsts jēga un būtība. Intervija ar E. Levitu. Jurista Vārds, 24.09.2013., Nr. 39 (790).

9. Jence D. Notiek karš par cilvēku apziņu. Saruna ar dzejnieci Māru Zālīti. Latvijas Avīze, 19.02.2022. Pieejams: <https://www.la.lv/notiek-kars-par-cilveku-apzinu> [aplūkots 05.11.2023.].
10. Latviešu literārās valodas vārdnīca. Pieejams: <https://llvv.tezaurs.lv/> [aplūkots 15.11.2023.].
11. Latvijas Nacionālais terminoloģijas portāls. Pieejams: <https://termini.gov.lv/> [aplūkots 20.11.2023.].
12. Latvijas valsts kodolu meklējot. Pārskats par diskusiju "Satversme kā Latvijas sabiedriskais līgums". Jurista Vārds, Nr. 6 (705), 2012. gada 7. februāris.
13. Lejiņš A. Valodas dēļ Latvija iedzīta stūrī, 19.12.2001. Pieejams: <https://providus.lv/raksti/valodas-del-latvija-iedzita-sturi/> [aplūkots 11.11.2023.].
14. Livdanska B. Valodas politizācija jeb krievu valoda kā Krievijas ietekmes instruments Latvijā. Austrumeiropas politikas pētījumu centrs. Pieejams: <https://appc.lv/blog/valodas-politizacija-jeb-krievu-valoda-ka-krievijas-ietekmes-instruments-latvija> [aplūkots 05.11.2023.].
15. Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. Pieejams: <https://mlvv.tezaurs.lv/> [aplūkots 06.11.2023.].
16. Par grozījumiem Latvijas Republikas Satversmē (2012). Centrālā vēlēšanu komisija. Pieejams: https://www.cvk.lv/lv/par-grozijumiem-latvijas-republikas-satversme-2012?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F [aplūkots 12.11.2023.].
17. Vadlīnijas par Valsts valodas likumā lietotā jēdziena "likumīgas sabiedriskās intereses" skaidrojumu. Skaidrojums pieejams: <https://www.vvc.gov.lv/lv/media/177/download?attachment> [aplūkots 16.11.2023.].
18. Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, Valsts valodas aģentūra, 2007, 623 lpp.
19. Valsts valodas centra skaidrojums par valodu lietojumu informācijā sabiedrībai pieejamās vietās. Pieejams: <https://www.vvc.gov.lv/lv/jaunums/par-valodu-lietojumu-informacija-sabiedribai-pieejamas-vietas> [aplūkots 16.11.2023.].
20. Vīksne I. Liāna Langa atkrievisko Latviju. Ogres Vēstis Visiem, 2023. gada 19. janvāris. Pieejams: <https://www.aprinkis.lv/index.php/viedokli/39337-liana-langa-atkrievisko-latviju> [aplūkots 08.11.2023.].
21. Vīķe-Freiberga V. Valsts prezidentes runa konferences "Trimda, kultūra, nacionālā identitāte" atklāšanā, Rīgas Latviešu biedrības namā, 2004. gada 30. septembrī. Pieejams: <https://dom.lndb.lv/data/obj/411.html> [aplūkots 04.11.2023.].

Galvojums

Ar parakstu es apliecinu, ka maģistra darbs ir izstrādāts patstāvīgi, par izmantotajiem informācijas avotiem, materiāliem un datiem ir dotas atsauces. Šis darbs nekādā veidā nekad nav ticis iesniegts nevienai citai komisijai un nekad nav publicēts.

Piekrītu, ka iesniegtais darbs tiks pakļauts tekstuālajam salīdzinājumam ar Turnitin.com un Latvijas "Vienoto datorizēto plaģiātisma kontroles sistēmu", lai pārbaudītu, vai iesniegtais darbs nav plaģiāts.

2023. gada 18. decembrī